

G O R N J E M E S T O

Povest iz zagrebškega življenja / Magajna Bogomir

21.

Natakarji so pospravljali sobo. Postavljali so stole na mize. Skozi steklena vrata je začel siliti dan. Eden izmed natakarjev je potresel Simona za ramo. Ko se je Simon prebudil, se mu je natakar poklonil: »Želite morda belo kavo?« Simon ni odgovoril. Utrujeno je gledal skozi okno. Natakar se je radi te brezbriznosti razsrdil in se pričel glasno hudovati. Simon pa se ni menil zanj. Okrenil se je od okna, odprl škatlo in vzela gosli iz nje. »Podnevi tu ne smete igrati!« »Vem, vem, saj ne bom igral.« Položil je gosli na kolena, jih dolgo gledal in božal.

V njegovem štirinajstem letu ga je vzela mati s seboj v Trst. Peljala ga je v trgovino in tedaj je njemu zavriskalo srce. Vsakokrat, kadar je šel v Trst, je omenil gosli, saj je učitelj v šoli igral tako lepo, da je Simon pozabil tedaj peti in je rajši poslušal. »Izberi sam,« mu je rekla mati. Izbiral je dolgo in se odločil za te, ki so mu zdaj ležale na kolenih. Samo tiste gosli in nobenih drugih bi ne hotel imeti tedaj. Mati jih je kupila. Tisto uro so izginile za njega vse lepote mesta, celó široko morje je bilo manj lepo kot njegove gosli. Mnogo let je minilo od takrat. Vsako leto pa so njegove gosli lepše prepevale, vsako leto je bilo več življenja v njih. Igral je nanje na domačem kora in so rekli ljudje: »To so Simonove gosli.« Igral je na gimnaziji in so rekli sošolci in

sošolke: »To so Simonove gosli.« Igral je Danici in Danica je prepevala tiho, tiho, kakor da bi se bala motiti tiste gosli. Ko je bežal iz Primorja, je pustil doma vse, le gosli je nesel s seboj. Na dolgi poti skozi gozd, ko v viharju sredi noči ni mogel naprej, je sedel na tla in stisnil gosli k sebi. Bolj kakor tega, da bi ga ujeli, se je bal, da bi mu ne vzeli gosli. Mnogo tisoč ur življenja je položil med te temnorjave deske pod pojoče strune. Kot skrivnostni liki, kot bratci in sestrice, kot otroci, živi in nadzemski, so se mu prikazale sedaj te ure, vse te ure v eni sami minuti v tem prostoru, ki se mu je zazdel prazen in okostenel kot pustinja, v kateri je človek plah in boječ. Premislil je vse nenavadno hitro. Ni bilo sicer še nič jasnega in gotovega in strah pred materinim obrazom je še ležal v teh mislih, vendar se je oblikovalo polagoma, polagoma. Ni bilo več Marije, ni bilo več Danice. Lina mu je povedala, da bi lahko samo s prijazno besedo rešil Jelko, in je ni rešil. Studij je mrzil. Stanovanja in hrane ni imel. V srcu je okamenel smeh, celó žalost je okamenela. Nebo je bilo pusto in svinčeno. Po cestah se je sneg zamazal z blatom. Ob Linini izpovedi je naenkrat zamrzil svet z neznosnim sovraštvom. Vse luči v njegovi duši so ugasnile in le mrzla temota je ležala v njej. Le lučka materinega srca je še brlela nekje prav od daleč. Poprej pa je sklenil poravnati račune in — to še ni vedel za gotovo — obiskati Jelko in jo spremiti na zadnji poti. Občutil je veliko hrepenenje, da bi jo še enkrat videl.

Vstal je in ne da bi pozdravil ali pogledal natakarja, je stopil na cesto. Sneg sedaj ni več padal. Toda nobenih vozov ni bilo. Trume delavcev so se molče trudile očistiti hodnike in progo. Pred seboj je zagledal znanega stražnika in se mu hotel izogniti, a stražnik ga je že videl in mu namignil k sebi.

»Mraz je, kaj,« mu je rekel in mu stiskal roko.

»Da, mraz je,« je odvrnil Simon. »Jaz mislim odpotovati iz Zagreba. Kako se počuti Jurkica? Že dolgo je nisem videl.«

»Srčno vas pozdravlja. Vsak dan govori o vas in ne more pozabiti pravljic in smešnic, ki ste ji jih pripovedovali. Kar vzljubila vas je. Kdaj se mislite vrniti? Bi ne hoteli morda pred odhodom priti k meni na čašico žganja? Jurkico bi silno razveselili.«

»Ne vem, kdaj se vrnem,« je odvrnil Simon, drobno smehljaje se. »Zdi se mi tudi, da ne bom mogel pred odhodom k vam. Ste kaj mislili na Malči te dni?«

»Kaj mi pomaga, če mislim. Jaz sem samo stražnik. Stražnikov ljudje ne ljubijo.«

»Ne? Zdi se mi, tako slutnjo imam, da se bo tukaj vse srečno končalo. Ste si zapomnili, v kateri trgovini je uslužbena? Če človek mnogo misli na človeka, pripotuje njegova duša do tistega človeka in zbudi odmev v njem. Ona si ne striže las. Lahko jo boste spoznali. Le pred trgovino počakajte kako opoldne in nagovorite jo v mojem imenu! Pripovedoval sem ji od vas. Mudi se mi. Dajte mi roko! Pozdravite Jurkico! Zbogom!«

»Čakajte. Jurkica je rekla, da bi hotela samo vas poklicati, če bi zbolela, in nobenega drugega zdravnika.«

»Oh, saj jaz nisem še zdravnik,« je odvrnil Simon skoraj z nasmehom in odhitel.

Trgovina za godala je bila že odprta. Trgovec se je dobrodušno prismejal k njemu. Pogled mu je takoj obvisel na goslih, potem je premeril Simona z očmi in ga zadovoljno pozdravil.

»Kako popravilo, strune, note?« je vprašal.

»Ne,« je odvrnil Simon, položil takoj škatlo na mizo in vzel gosli iz nje. »Jaz sem namreč muzikant in bi rad poznal vrednost teh gosli. Velikokrat mi je že svetoval ta ali oni, naj dam preceniti njihov glas. Vem, da ste vi mojster v poznavanju takih stvari. Silno vam bom hvaležen, če mi naredite to uslugo.«

Trgovec je z nasmehom vzel gosli v roke in trkal s prstom po njihovem hrbtu. Čudno žalostno je odmevalo iz votline. Potem je brenknil na strune. Glasovi so zbežali in umrli v temotnih kotih.

»Te gosli niso stare, a glas je zelo lep.«

»Mnogo ur sem preigral na njih.«

»Verjamem. Če bi bile stare, bi bila njih vrednost zelo velika. Tako jih cenim na dva do tri tisoč.«

»Ali bi jih kupili?«

»Da! Tisoč dinarjev vam dam zanje.«

»Toda poprej ste rekli, da so vredne...«

»Seveda so vredne in tega ne tajim. Nobenemu ne tajim, ki pride prodajat k meni. Vedel sem, zakaj ste prišli sem, ko sem jih ocenil. Nikar ne mislite, da ste vi prvi. Drugim sem povedal vrednost in ponudil polovico tiste cene. Šli so drugam, a so se vrnili še isti dan. Prihranil bi vam rad pot; kajti, kakor vidite, je mnogo blata in snega zunaj in tudi zima je nenavadno ostra. Čas je, da se vendar enkrat pogrejete, kajne?«

»Dajte mi tisoč dinarjev, saj več res ne potrebujem.«

»Kaj mislite opustiti godbo?« je vprašal trgovec začuden, da se je Simon tako naglo vdal, kajti drugi so se pogajali vsaj pol ure več, preden so se popolnoma vdali.

»Da, da, kar angelom izročim vso godbo, naj jo odneso kamorkoli,« je odvrnil Simon.

»Morda jo bo pa res kupil kak angel in se poigral ob njej,« je menil trgovec, ki ni razumel smisla njegovih besed. Zasmejala sta se oba.

»Za koliko jih mislite prodati angelom?« je vprašal Simon, ki se ni mogel nehati smejati.

»Za dva tisoč pet sto dinarjev in seveda na obroke; kajti niti nebeški muzikanti nimajo sedaj odveč denarja.«

Zopet sta se zasmejala oba in vprašal je Simon, katerega oči so še vedno počivale na goslih.

»Ali prinaša mnogo ljudi instrumente k vam?«

»O da! Gimnazijci jih prodajajo z nekakim strahom. Vidi se, da jim je hudo. Ljudje vaše vrste — da, podobni ste si zelo v obraz — pa jih prodajajo z nasmehom. Kaj se hoče, tako je življenje. Torej tisoč dinarjev.«

Odštel mu je denar in mu stisnil roko. Simon je še enkrat vrgel pogled na gosli, a ga takoj umeknil. Zbal se je, da bi mu ne izginil nasmeh z ustnic. Priklonil se je in odšel takoj čez cesto v prvo trafiko. Tam si je kupil poln žep cigaret in jutrnjih časopisov. Že na pločniku pred trafiko se je ustavil, poiskal dnevne novice in našel takoj. Z nekakim zanimanjem je bral stolpec poskušanih samomorov in skoraj ni hotel pogledati niže, kakor da bi hotel podaljšati tisto majhno upanje, da je Jelka morda še živa, da se ji je samoumor ponesrečil, da ona sedaj leži v bolnici in jo bo takoj obiskal. Komaj vidno mu je vztrepetala roka potem, ko so mu oči pripotovale po črkah navzdol in je zagledal stolpec, ki je bil tiskan posebej.

Samomor Slovenke na Savski cesti.

V tej noči se je vrgla na Savski cesti tik pred nadvozom pod kolesa cestne železnice osemnajstletna Slovenka, služkinja Jelka K., doma iz Bele Krajine. Pri njej so našli poleg poselske knjižice tudi »Poezije« nekega slovenskega pesnika in vseučiliško izkaznico s sliko medicince S. J. Kolo ji je šlo čez prsi in je morala nastopiti smrt takoj. Obdukcija je pokazala, da je bila Jelka mati konec četrtega meseca. Vzrok smrti je najbrže pasja brezobzirnost mladega študenta. Truplo so prepeljali v mrtvašnico na Mirogoj.

Simon se je nekolikokrat ozrl krog sebe, potem je počasi zvil liste in jih vteknil v žep. Preseñetilo ga je najbolj to, da je vzela Jelka s seboj Poezije in njegovo sliko. »Katera pesem le jo je nagnila, da je vzela tudi Poezije s seboj?« je pre-mišljeval. Toda naenkrat se ni mogel spomniti

prave vsebine nobene pesmi iz knjige, dasi se je zelo trudil, kajti to ga je sedaj posebno zanimalo. Vtis vseh pesmi je živel še ves živ v njegovi duši, vsebine posameznih se ni mogel spomniti. Potem pa je zagledal ob ulici brivnico in stopil vanjo, ne da bi dolgo premišljeval. Mojster in pomočniki so se spogledali. Simon se že dolgo ni bril. Toda kar trije so pritekli k njemu.

»Vi se sicer ne brijete in strižete, gospod?«

»Ne,« je odvrnil.

»Ste danes namenjeni na ples?«

»Na ples sem namenjen.«

Pomočniki so komaj skrivali veselost. Toda ker se Simon ni hotel več pogovarjati, je veselost polagoma upadala in nadaljevali so pogovor, ki ga je prekinil Simon, ko je vstopil.

»Jaz bi rekel,« je govoril najstarejši, »da je bila tudi ona nekoliko kriva. Kaj se je silila s študenti, če pa je bila le služkinja.«

»Ne,« je odvrnil drugi. »Ti ljudje znajo na čudovit način zapeljevati dekleta. Trudi se ti, kolikor se hočeš, pa pride študent in ti jo odpelje v enem dnevu. Za vse neumnosti so zakoni na svetu. Za tako stvar jih pa ni. Moje mnenje je, da je on sam kriv in da je njegova krivda prav tako velika, kot da bi jo sam ubil. Kaj mislite vi, gospod, o tem? Ste čitali o samomoru tiste Slovenke?«

»Ne, zakona ni zato in bi tudi nič ne pomagalo, če bi bil. Ko človek prelamlja zakon, ne misli dosti nanj, še ko prelamlja zakone svoje duše, ne misli dosti nanje,« je odvrnil Simon in videl, da se v zrcalu skoraj roga njegov obraz, kateri je prej nepremično strmел vanj, kakor bi se bal, da ga brivec ne rani.

»Mislite, da je tisti medicinec kriv?«

»Seveda je kriv.«

»Če bi bil jaz medicinec, bi ne pustil, da bi prišlo z dekletom tako. Bi vi pustili?«

»Bi. Jaz sem namreč sam medicinec. Tisti S. J., o katerem piše ... poznam ga dobro. Ni slab človek, le zakoni duše hodijo velikokrat preko njega. On je morda nekoliko duševno bolan človek in mrzi svoje lastno življenje, ki mu ni nudilo kaj posebno velikega. Piše pa se Simon Jeraj. Tiste pesmi, ki so jih našli pri njej, so pesmi njegovega umrlega prijatelja. Zelo lepe so tiste pesmi. Ne vem, na kak način so one vplivale na dekleta. Ne morem se spomniti vsebine. Najprej se mi je zadelo, da so tudi one pripomogle k samomoru; sedaj se mi pa zdi, da so bile nekaka rešitev, da dekleta ni prej poblaznelo; saj take ženske občutijo nesrečo neprimerno bolj, kot bi jo občutile v navadnem stanju.«

Simonov ugled je sedaj silno porasel. Vsi so stopili k njemu. Brezmejna radovednost jim je sijala z obrazov.

»Okrenite glavo malo na desno, prosim lepo! Tako! Hvala lepa! Ali ve tisti medicinec za samomor?«

»Da, toda on ni oče,« se je sedaj razsrdil Simon. »Če bi bil on oče, bi se dekleta ne ubilo. Simon Jeraj se je vrnil šele oktobra v to mesto. Pa računajte!«

»Potem ni on kriv.«

»Kriv je.«

»Prosim vas, ne pregibajte glave! Lepo mirno, prosim! Kako naj bo on kriv, če ni oče?«

»On je bil edini, na katerega se bi dekleta lahko naslonilo. On je imel dolžnost, da reši to dekleta. Bolj kriv je kot oče njenega otroka, ki je že toliko zagazil v blato, da ni niti za prst čistega prostora na njegovem telesu, niti za iskro prostora v njegovi umazani duši za lepo misel. On je že tako propadel, da niti kriv ne more biti več. Bi vi skočili v gnojnico, kaj, in potegnili otroka iz nje, ki je padel vanjo, in bi bilo samo vam mogoče rešiti ga iz nje in bi vedeli, da že s čašo vode lahko popolnoma očistite tega otroka, bi vi skočili v gnojnico, kaj?«

»Bi,« je odvrnil pomočnik ves začuden.

»Vidite, tistemu medicincu pa bi niti v gnojnico ne bilo treba skakati. Njeno srce, ki je bilo še lepo in čisto, bi objel v svoje dlani in jo rešil k sebi, razumete,« je nadaljeval Simon srdito. »Toda njemu se je zdela Jelka brezpomembno bitje v morju tiste bolečine, ha, ha, v kateri je plaval tisti medicinec takrat.«

Pomočniki so se spogledavali med seboj in niso vedeli, kako naj bi odgovorili.

»Želite, da vam lase namažem? Kako kremo ljubite: Brilantin? Nivea? Elida?«

»Elida je lepo ime. Namažite me z njo!«

»Da, Elida je lepo ime. Človek bi mislil, da je to naslov kakega filma,« je odgovoril navdušeni pomočnik.

»Koliko je računa?«

»Deset dinarjev.«

Simon je potegnil iz žepa šop denarja in dal dva desetaka pomočniku.

»Nimam drobiža. Obdržite!«

Vsi so zdrveli odpirat vrata z globokimi pokloni.

Izognil se je prostora, kjer je stal stražnik, in prispel nazaj v Jadran, kjer je sedel. Natakara ga je pogledal nejevoljno.

»Želite?« je vprašal, toda pogled mu je obvisel na novi prečki las.

J. P. Millet: Kmet veje žito.

»Imate viski?« vpraša Simon in sede.

»Viski?« je ponovil zateglo natakár.

»Prinesite mi čašo! Rekel sem vam sinoči, da bom naročil pozneje. Prosim vas, bodite nekoliko prijaznejši, da!«

Natakár je prebledel, vendar je takoj prinesel zahtevano pijačo. Simon je izpil v dušku in naročil še dvakrát.

»Zajtrkuje Lina tukaj?«

»Da, krog desete ure.«

J. F. Millet: Mlada pastirica.

In potem?« je še vprašal Simon.
»Gre navadno spat.«
»Recite ji, prosim, da je Jelka že na Mirogoju;
razumete?«
»Razumem,« je zajeceljal natakar, v katerem

se je še vedno borila nezaupljivost z velikim spoštovanjem, ki je naraščalo z vsako čašo viskija.

»Koliko je računa?«

»Pet in sedemdeset dinarjev, tri čaše, pet in sedemdeset dinarjev, gospod!«

Simon je postavil na mizo sto dinarjev in ni pustil menjati.

»Oprostite, gospod,« je zopet zajecal natakarko je odpiral vrata in se silno kesal, da je bil sinoči neprijazen. »Če bi morda želeli, da naročim Lini ali kateri drugi, naj pride...«

Simon pa je bil že daleč na cesti, ko je rekel: »Pfu, kako poceni so nekateri ljudje! Da bi imel nekaj milijonov, postanem lahko v enem tednu najslavnejši človek tega mesta in četudi bi bil največji norec in podlež.« Napotil se je k Anici.

»Nocoj sem te klical, duša draga, pa si spala kot ubita! Dobro jutro, Anica!«

Razposajenost se ga je zopet polastila.

»Danes sem vesel. Prejel sem pismo s tremi pečati. V njem pa je bil honorar za novelo z naslovom 'Potapljač'. On se ti pogrezne v morje, da bi našel Vineto, ali Atlantido, ali kaj podobnega. Pa pride polip — to ti je taka žival, ki ima sto lovk — in se ti oklene telesa, da ne moreš nikamor. Urednik je silno zadovoljen. Sedaj mu bom napisal še o Elidi, deklici, ki je ukleta v zgoščeno dišavo. Njo uropajo brivci in namažejo z njo glavo nekega modrijana. Tisti modrijan, Anica...« Simon ji je pomežiknil z enim očesom in pričela sta se smejati oba. Anica mu ni verjela niti besede. Toda on je naenkrat vzel iz žepa denar in plačal ves račun. Napitnine ni hotela sprejeti. Potem je odštél še štiri sto dinarjev: »Prosim te, nesi na moje stanovanje! Dolžan sem za pretekli mesec. Prinesi tudi moje stvari in jih shrani, dokler ne najdem novega stanovanja. Mudi se ti pa ne. Prinesi malo vina in prisedi k meni! Na stanovanju reci staremu, naj prečita današnje liste. Sicer bo ta podlež zelo vesel, ko bo čital, toda morda bo vendarle zacvilil kot svinja, ko se bo poslavljal na drugi svet. Taki ljudje poblazne v zadnji uri od same vesti in strahopetnosti. Pijva, Anica! Nalijem ti čašo. Ti si zlato dekle in raj bi bil na zemlji, ko bi bili vsi taki, kot si ti in Malči. Polna zdravja in moči si. Če bi se ves Zagreb zvrnil nate, bi ga ti odrinila s svojimi rokami. Prav taka bi bila v Gradcu, ali na Dunaju, ali v Aleksandriji, ali v Argentini, kamorkoli bi te človek postavil. Ono novelo bi pa lahko naredil tudi tako: Brilantin ljubi Elido, Nivea je ljubosumna na Elido, pa pride modrijan in mu brivci namažejo glavo z Elido. Elida umre od žalosti, modrijan poblazni, Brilantin skoči v vodo in se raztopi, Nivea pa odide v samostan. Ne zameri, Anica! Viski je angleška pijača. Zato me obletavajo take misli. Ti si zlata duša, Anica, pij!«

Ovil ji je roko krog pasu in zavriskal. Ona ga je gledala vsa začudena. »Kaj ti je?« ga je vpra-

šala. Vzradostil se je, da ga je tikala, in jo pritegnil bliže. Čudila se je še bolj in ni se branila. Toda naenkrat se je zresnil in jel gledati predse, in ne da bi se ji ozrl v obraz, je govoril.

»Danes se je ubila naša tovarišica, neka služkinja, neka osemnajstletna Slovenka Jelka. Sedaj leži na Mirogoju. Pogreb bo jutri, da, jutri bo pogreb. Popoldne se odpeljem na Mirogoj in bom vprašal, ob kateri uri bo pogreb. Ne vem, ali pojdem tudi jaz, da, še ne vem. Toda ti le pojdi, Anica, in moli k Bogu, ki ne mara zame, a ljubi morda tebe, za njeno dušo, da ji dodeli čim lepši prostor v nebesih, da ji bo vsaj tam lepo, če je bila že na tej zemlji prekleta vsaka njena ura.«

»Si jo poznal?«

»Premalo sem jo poznal. Bila pa je lepa, kot le more biti lepo naše dekle. Toda bila je stara šele osemnajst let in ni mogla sama odriniti s sebe Zagreba, ki se je zvrnil nanjo.«

Anica je sedaj pozorno motrila Simona, ki se je zastrmel v mizo. Hotela je čitati z njegovega obraza. Toda ta je bil sedaj naenkrat bled in nepremičen, kot da se je pogreznil v daljno misel.

»Kje pa si pozabil gosli?« je vprašala.

»Prodal sem jih. Mislim, da mi ne bo treba več igrati.«

»V kateri trgovini,« je vprašala Anica, ki se je spomnila na Marijo.

»V Steinerjevi.«

»Za koliko?«

»Spal bom. Celo noč smo se veselili pri Regini. Sedaj sem zaspan,« je odvrnil Simon, ki je čutil naenkrat veliko utrujenost radi žganja, ki ga je pil v Jadranu. Naslonil je čelo v dlani. Oči so se mu zopet zaprle. Skušal jih je odpreti, a že se mu je naslonilo lice na mizo. Anica je tekla v kuhinjo, zvila tam svoj beli predpasnik v blazino, mu rahlo dvignila glavo in podložila predpasnik pod lice.

22.

Skoraj nato je vstopila Marija, ki se je vračala iz zabavišča, kjer je igrala. Videti je bilo, kolika utrujenost ji leži na licu, vendar ji tisti blagi nasmeh ni izginil z njega.

»Pst, on je tukaj in spil!« ji je zašepetala Anica, ki ji je pritekla naproti. Marija je hotela kreniti nazaj, a Anica jo je prijela za roko in jo peljala k odprtim vratom, ki so vodile v sosedno sobo. »Ne bo se prebudil, brez skrbi, zelo je utrujen.« Skozi okno visoko pod stropom je padala dnevna luč in blede razsvetljevala njegov obraz. Spal je z licem na mizi. Poteze so se mu črtale zelo izrazito in trpko. Marija dolgo ni odme knila oči

od Simonovega obraza. Anica jo je opazovala in zdelo se ji je, da je v Marijinem pogledu nekaj, kar je več kot deklinška, več kot materinska ljubezen. Simon je premeknil ustnice in izgovoril nekaj, česar nista razumeli.

»Nocoj se je ubilo neko dekle, ki jo je on poznal. Ves prepadel je bil radi tega. Prodal je tudi gosli v trgovini pri Steinerju, kar ga je gotovo zelo potrló. Mislim, da bi bilo treba gosli odkupiti. Spomnila sem se nate, ko mi je to pripovedoval. Vrnil mi je ves dolg in pustil tudi denar za stanarino, da ga poneseš gospodinji. Gotovo mu je stanovanje odpovedala. Sinoči je bil pri Regini, potem pa je taval vso noč po mestu. Rekel je, da me je klical. Potem pa je zopet pripomnil, da je bil pri Regini vso noč, a je to trdil samo zato, ker si misli, da bi bilo meni težko, če bi vedela, da me ni mogel priklicati. Tudi Malči, ki ga je iskala navsezgodaj tu, je rekla, da je odšel že pred polnočjo od Regine in da so to opazili šele tedaj, ko so se hoteli odpeljati v okolico.«

»Kdo je Malči?«

»Neka ločena gospa iz njegove družbe. Pst, spet nekaj govori.«

Poslušali sta. Simon je sedaj govoril hitro in glasno.

»Jelka, bolje je, da kupiš gosli svojemu otroku in njegovo ime bo cigan in se bo klatil po svetu in opeval tebe, svojo mater, in nas vse — reci mu — jaz tudi —« Besede so postale nerazločne.

»Jelka je tista, ki se je nocoj ubila,« je pojasnila Anica in zopet sta gledali Simona, ki je glasno govoril.

»Njegova duša se bo imenovala Dalija — prelepi cvet. Razprostrl bo svoje barve, svoje ljubezni, med ljudi. Odpri, Jelka, svoja usta in odgovori moji besedi... Beseda naj sreča besedo. Slišal bi rad tvojo besedo, ki je bila neizgovorjena dosedaj! Nihče iz mojega ljudstva je še ni slišal dosedaj... Tvoj obraz je bel kot mleko. Izsesali so kri iz njega. Z železom so strli tvoje srce. Hotela si otroka, a otrok v tebi je bil tujec in tujec se je sramoval, da mu ti nosiš otroka. Ubil je tebe in otroka... Reci mi, Jelka, besedo... Nekoč je živela neka Marija... In je šla tudi ona v noč... Rod prekleti — rod ciganov... Vzel bi ga v naročje, kot dete, in bi mu nalil opojne pijače v usta in mu zatisnil oči, da bi ne gledal več... Reci, Jelka, besedo... Dalija...«

Simon je umolknil. Nemirno se je premeknil. Anica je tiho zaprla vrata, ne da bi spustila roko Marije, ki je trepetala v njeni. »Hočeš, da ti skuham kavo?«

»Ne. Zelo sem utrujena. Jutri, Anica, ti pošljem pismo z denarjem po kakem dečku. Ne smeš mu izdati ničesar! Tudi za gosli mu ne povej! Skušala jih bom odkupiti in jih shranila pri sebi. Danes je petek. V nedeljo popoldne pridi s tovarišicami! Naročila sem nekaj knjig iz Ljubljane. Razdelila jih bom med vas.«

Hotela je oditi, toda tedaj je vstopila Regina.

»Ali je Simon tu?«

»Spat je odšel,« je odgovorila Anica.

»Izroči mu to pismo!« Dala ji je pismo. Potem pa se je ozrla v Marijo in ni mogla odmekniti oči z njenega obraza. Obe deklici sta se gledali nepremično, potem pa je Regina vzkliknila: »Zelo lepi ste. Vi bi lahko doživeli veliko uspeha v življenju. Anica, povej Simonu, v kateri gostilni služi ta gospodična. Takoj bo tekel tja.« Obrnila se je in odhitela na cesto.

»To je Regina,« je pojasnila Anica, ki v veliki zadregi ni vedela, kaj bi rekla. A Marija se je samo nasmehnila, dala ji roko in odšla naravnost proti omenjeni trgovini za godala. Na obrazu se ji je zrcalila radost. Ni mislila, da bo videla Simona danes. Neumljiv pa ji je bil stavek: »Nekoč je živela neka Marija in je šla tudi ona v noč.« Te besede so ji zagrenile veselje.

Sicer je bila še polna vtiskov pretekle noči. Ni bilo ničesar tistega, česar se je bala. Gostje so začudeni gledali novo lepoto telesa in duše, ki se je pojavila pred njimi in razlila morje zvokov v njihova srca. Je bilo pač nekaj takega v njenem izrazu. Cvetja so ji nakupili veliko, toda k sebi se je ni upal povabiti nihče. Marija je bila prelepa za njihove vsakdanje strasti in so vsi osupnili, ko je uprla oči po dvorani. Tovarišice so jo sprejele prijazno. Ona jim je razdelila cvetja, ki ga je dobila, in jih s tem spravila v veliko veselje. Te tovarišice, zbrane z vseh strani juga, so se ji zdedele kot sestre. Vsaka je bila lepa na poseben način, vsaka je bila na poseben način dobra z njo. Rekle so ji tudi: »Ti ljubiš nekoga, sicer ne bi mogla tako igrati. Nam je malo mar, ali igramo z doživetjem ali ne. Me ne ljubimo nikogar. Že dolgo je, odkar smo ljubile. Ti pa si skoraj otrok. Nikar se jim ne vdaj, da ti bo dlje časa lepo.« In so hotele vedeti, kak je oni, ki ga ljubi. Marija jim je govorila o Simonu. Poslušale so jo z zamišljenostjo, kakor da potujejo same v svoje nekdanje dni nazaj. Božale so jo po laseh in licu: »Kako mehke lase in svilenó lice imaš.« Vse po vrsti so jo objele in poljubile. Pesmi juga, ki so jih prepevale med igranjem, so bile neveselo pripovedujoče: O pastirju, ki je govoril pelinu: Ti

si moj sladki cvet; o vozu šarabanu, na katerem so potovale, o Cenkini koči in morju, o Mari, mornarjevi hčerki, o čolnu na Donavi, o Javorini planini in ruske o večernem zvonu, o dvanajsterih razbojnikih, katerih vodja je ugrabil krasotico iz Kijeve in umoril mnogo ljudi, a je pustil tovariše in krasotico in šel za puščavnika, o Stenki Razinu na Volgi in mnogo drugih. Vsaka izmed teh pesmi je delovala na Marijo na svoj način. Vendar je bil njen obraz blede. Šele sedaj je videla, kako dolga je prečuta noč in da bo takih noči več kot sto, če bo vzdržala. V dvorani je plaval dim, ki jo je spravljal v omotico. Kljub temu pa je vso noč mislila na Simona. On niti ne slutiti, kaj je ustvaril v njeni duši. Poslala ga je od sebe, da bi se ne skrnil ob njej, da bi ne utonil ob njej v morje čustev. Poslala ga je, da bi ga obvarovala pred kaljo smrti, ki jo je nosila v pljučih. Želela je, da bi šel med ljudi, ki se jih je poprej izogibal, in videl, kar drugi ne vidijo, in slišal, kar drugi ne slišijo, in pisal o tem. Kajti velika skrivnostna božja sila, ki se širi po vseprostorju, mu je dala dar opazovanja in povedanja in ukaz oblikovanja, česar njen fant še ne ve in mu bo razodela ona. In še nekaj: Poslala ga je od sebe, da bo radi samoodpovedi tem lepša njena pot v človekovo poslednjost, ki je onstranstvo. Vendar je vztrepetala ob misli, da ga je morda poslala predaleč in ne bo on mogel več nazaj. Vselej, kadar se je spomnila na to, so ji prišle na misel sanje o gospej s stolpa in o lini, skozi katero je mogoče poslati sonca, in nasmeh se ji je narisal na ustnice.

Trgovec Steiner se je zelo zasmel, ko je vstopila in vprašala po goslih, ki jih je danes prodal neki mladenič. »Rekel je, da prodaja svojo godbo angelom. Dobro slutnjo je imel in nič se ni pomotil.«

Trgovec ji je pripovedoval ves dogodek in se potem pogodil z Marijo. Prodal ji je gosli za dva tisoč dinarjev na štiri obroke. »Vam dam ceneje,« je rekel. »Saj ležijo po navadi take stvari dolgo tu, preden se kdo spomni, da bi jih kupil.«

»Gosli sem mu rešila in videla sem ga,« je zaklicala doma Marija in objela starko. Starki so zasijale oči v veselju.

»Ste govorili z njim?«

»Nisem, a videla sem ga.«

»On je bil včeraj zvečer tu, toda ko sem mu rekla, da pridete šele jutraj, je nekaj zakričal in zbežal, preden sem mu mogla povedati, da boste igrali.«

Sedaj je Marija razumela, zakaj je govoril v spanju: »Tudi ona je odšla v noč.«

(Dalje prihodnjič.)

KO BI JAZ VEDEL . . .

Želo pšenico je moje dekle.
Ah, ko bi jaz vedel za to,
ko sabljo nabrusil srp bi jeklen,
da preje požela bi jo.

Želo pšenico je moje dekle.
Ah, ko bi jaz vedel za to,
ko pel je petelin in zarja žarela,
že v snope povezal bi jo.

Želo pšenico je moje dekle,
na prsijah ji šopek je uvel.
Ah, dekle, ko bi jaz vedel za to,
drugega bi ti prinesel vesel . . .

Lojze Štular.

ZARJA SRED NOČI

V tišini žalostnih noči
mi včasih sladko zazveni.
V oko, trpkó izmučeno,
skrivaj zasije plamen vroč.

V zatonu nekaj še brli.
Ah, zarja, zarja sred noči!
Sam dobri Bog jo je priprl,
ko je težko ugašal dan.

Prav ko v pekoče bi srce
s pergiščem vlival si vodé,
tako nevidoma dehti
od tople zarje sred noči.

Šelest peroti angelskih
skoz dušo lahno zašušti . . .
Sladkó utonem v rožnat sen,
dokler me jutro ne zbudi.

Joža Vovk.

OBLAČNA NOČ

Megle so zarjo zakrile: nje rože večerne
v mraku mrjoče drhté,
ptičke molčijo že, misli vesele, nemirne,
megle so padle na moje samotno srce.

Tavam v tišini, kjer muči me mrka tesnoba,
v grobnico tiho zašel sem, sam živi mrlič,
zro me drevesa — skeleti štrlijo iz groba:
noč spremenila prirodo vso v črni je nič!

Gustav Strniša.

PREK POLJSKIH POLJ

F. S. Finžgar

K Baltiku.

V ponedeljek, 27. aprila, smo se poslovili od prijateljev v Poznanju. Ob pol enajstih zvečer smo se spet utaborili v vozovih vlaka, ki je zdrčal proti severu — proti Baltiškemu morju.

Seveda nismo takoj pospali. Gospa Ivanka, ki je bila nekakšna preudarna gospodinja med Slovenci, se je založila z višnjevko in še s prigrizki. Kajpak da ne zase. Vsi smo tiščali k tej poceni krčmarici na šilce večernega usnivka. Še enkrat: Pozdravljeno Gnjezno! In — z Bogom sveta zemlja, oškropljena s krvjo junakov in mučenika sv. Vojteha! — Luči mesta so tonile v noč — rahel sij je zagrnil dim iz stroja.

Po oddelkih je zamiralo veselo pogovarjanje. Pusta, sivotemna noč je krila Primorje. Razgrnil sem zemljevid, odprl knjige, ki so nam jih radodarno delili Poljaki, in se zamislil v zgodovino.

Zakaj hočejo Poljaki, da se peljemo skozi Primorje prav do Baltika? Ali se res izplača voziti se do Gdinje, do te ribiške vasi? No, Gdansk (Danzig) je že zanimiv, pa ni poljski. — Takele misli so me obletavale, ko sem sodil, da bo vožnje že takó preveč in bi Poljsko videli, ako bi šli rajši takoj v Varšavo in še v Krakov.

Danes vem, da so bile te misli zelo zmotne in da so za Poljsko Gdinja tista vrata, ki morajo biti odprta za to velesilo, sicer bi se zadušila.

Zlepa ni naroda in zemlje, ki bi jima bila dala priroda tako cesto do morja, kakor je dala Poljski reko Vislo. Prav na skrajnem jugu v Šleziji izvira in v prelepah vijugah obteka mesta in polja ter se vije kakor srčna žila skozi vse ozemlje in se za Gdanskim izliva v Baltiško morje. Stoletja in stoletja je prenašala tovore pridelkov bogate Poljske do morja. Od tam so plule ladje spet nazaj z bremenem tujega blaga. Kaj čuda, ako je Gdansk ob tolikem prometu rasel, raslo njegovo blagostanje in je bil povod zavisti vseh sosedov. Leta 1358 je Gdansk pristopil k zvezi Hanza, pod kraljem Kazimirom IV. pa se je Gdansk proglasil za svobodno mesto. Poslej so se trgali za Gdansk neprestano Poljaki, Nemci, Švedci, Rusi. Mesto je bilo kajkrat oblegano (še danes je obdano z ozidjem, ki ima 20 bastij; te imajo posebna imena: n. pr. bastija volk, medved, vol, konj, lev, zajec itd.). Skoraj vselej se je ubranilo. Leta 1807 so Gdansk zavzeli Francozi, 1814 pa je prišel spet pod nadoblast Prusov, 1878 je postal glavno mesto Vzhodne Pruske —

po razdelitvi Poljske. Versajski mir, ki je zasužnjeno Poljsko, razdeljeno med Ruse, Pruse in Avstrijce, spet osvobodil, Gdanska Poljski ni vrnil. Gdansk je postal spet svobodno mesto, Poljska pa je dobila posebne pravice v njem, zlasti take, ki so gospodarskega značaja. Poljska je res dobila pot na morje — toda skozi tuje mesto. Res so Poljski dodelili po Primorju tudi še pot do morja (Nemci to pristno poljsko zemljo nazivajo koridor — hodnik, ki je približno širok do 100 km in sodijo, da se jim je zgodila huda krivica!) in obale 146 km. Toda k tej razdalji je prišteti tudi polotok Hel, ki meri 76 km in je resnična obala dolga le 70 km. Takoj po sklepu miru so Nemci Poljakom nagajali, kar so le mogli, da so jim pot k morju otežili, svetu pa so dokazovali, da Poljska ne potrebuje poti k morju, češ, da luko Gdanska zelo malo uporablja. Da je bilo tako življenje za velesilo, kakor je Poljska, nevzdržno, je jasno. Morala je skrbeti, kako in kje si zgradi svobodno luko na svoji lastni zemlji. In zato se je lotila gradnje Gdinje, ki je oddaljena od Gdanska le kakih 25 km. Sedaj pa so Nemci vnovič razjarjeni in trdijo: »Gdinja uničuje svobodno mesto Gdansk, ki bi ga Poljska morala podpirati in ne zatirati.« Pozabili so, kaj je Poljska žrtvovala po vojni za Gdansk s tem, da je uredila Vislo in je za to velikansko delo določenih za prvi obrok 90 milijonov in za drugi 274 milijonov zlotov (zlot = Din 8/30). Dokaz, da so Nemci prej zanemarjali Gdansk in so skušali dvigniti le Hamburg, Stettin in Koenigsberg, so tele številke: Leta 1915 je prišlo v Gdansk 2910 ladij, ko pa je Poljska začela uporabljati to luko, je l. 1929 priplulo v Gdansk 5396 ladij. Razen troškov za urejanje in poglobljenje Visle so Poljaki zgradili v pristanišču samem velikanska skladišča za premog, žito, les. Kakor je torej nekdanj Gdansk cvetel in bogatel skoraj zgolj od Poljske, tako je

Gdinja, kjer je nova velika poljska luka.

Gdansk: Nabrežje ob Motli.

»Vrata žerjavov« med dvema stolpoma, kjer so nakladali tovore na ladje. Tu so dvigali po suhem pripeljane jambore, da so jih pričvrstili v jadrnice.

danes spet po Poljski postal ena največjih luk ob Baltiku. Poljska ga bo prav gotovo še vedno uporabljala, ker je Visla prirodna in najbolj poceni cesta iz vse Poljske do morja. Toda samomor bi bil za takó bogato državo, kot je Poljska, ako ne bi imela še svoje, neodvisne luke.

Vlak je štel z železnimi udarci sklepe tračnic. Skozi steno se je čulo smrčanje. Sam pa nisem mogel zaspati. V polsnu so se mi motovile skozi možgane številke, imena, polja — preteklost in sedanost. Taka zemlja, tako bogastvo, tolik narod — in vse zaslužjeno! Osvojevalci so si razdelili plen — veličastne Poljske ni bilo več. Kako je to mogoče? Ali smo Slovani res sami pesniki? (Tako je nekdo trdil.) Ker sanjači, pesniki, zato tako slabi gospodarji. Gospodarstvo — pesem, vera — pesem, politika — pesem. Vsi sami preroki — vidci. Zato vsak zase vseveden in vse-moder. Nikoli se ne pokorimo svojemu. Bratu za nobeno ceno. Izdamo ga rajši. Za dobro večerjo — za pesem in za žličko romantičnega kadila.

Svoje duše nas je sram, svojo kulturo teptamo, s tujo se ličimo, svoje v nič devamo, tuje do neba dvigamo. Rob tujcu — svojemu najboljšemu uporni. Prečudna kri je v nas.

Skozi okna je pogledalo sivo, pustó jutro. Pust in mrk sem gledal vanje. Nizke groblje, če hočete holmci, so bežale mimo oken. Trava toliko, da je zelenela. Borovci so vili z vejami v hladnem severnem pišu. Vsa tista mehka, široka Poljska je izginila. Nebo se ni genilo. Vse je bilo kakor iz cele, umazano sive ploskve, ki je tiščala na dušo. Človek bi planil skozi okno, se oklenil samotnega bora, ki mu veje ječijo v vetru, in bi ječal, ječal, dasi bi sam ne vedel zakaj.

Gdinja! Tak vendar. Hitro smo vsi zunaj. V kolodvorski krčmi nam nudijo zajtrk: v mehko kuhana jajca v pitnih kozarcih (kozarec je na Poljskem na vse več načinov porabna posodica kakor pri nas) in nato še herbato (čaj). Hitro smo se razživelí in odšli pogledat, kakšno je to poljsko okno v široki svet.

Vsa Gdinja je kakor danes zraslo mesto. Povsod še delajo, gradé pota, zidajo hiše. Tamkaj poleg štirinadstropnega poslopja še čepi v ilovici lesena, s slamo krita kočica. Bržkone ribiška bajtica. Taka je bila vsa Gdinja še pred sedmimi leti: ribiška vas. Ni čuda, da so pisali tedaj, ko se je razvedelo, da namerava Poljska republika graditi novo pristanišče v Gdinji, no, to je spet stara poljska romantika, pesem, slamnati ogenj! Pa so se urezali. Na novo zgrajena gdinjska luka je dokaz, da je v Poljakih nov ogenj, pravo gospodarsko umevanje. Poljska se jasno zaveda, da mora imeti odprto pot v svet brez posrednikov in prekupcev; ona mora imeti lastno trgovsko bro-dovje, lastne potniške parnike, lastne vojne ladje za obrambo obali. Zato se ni ustrašila milijard, ki jih je morala zazidati v svojo svobodno luko. Ribiška vas — je v sedmih letih postala mesto, ki ima že 40.000 prebivalcev. Velikansko delo! Tisto ribiško kočico, ki še sameva blizu obale sredi novih stavb, naj bi vlada kupila in jo kot muzejček čuvala kesnejšim rodovom, da bi vedeli, kaj je dosegla narodna svobodna volja v enem samem letnem tednu.

Poljaki so nas ponosni spremljali in nam kazali svojo »primorsko švico« in svojo sončno Riviero. Res, Gdinja leži pod poraslimi brdi, ki pa ne dosega višine ljubljanskega Golovca. Izven mesta po bregovih, na višinah, v zatišjih že stojé lepe vile, zgradbe za letoviščarje, ki imajo na dolgem, plitvem obrežju prelepo kopališče. Vse obrežje je polno sviža — kakor v Gradežu. Imajo pa še zgrajene velike umetne toplice, kjer

morsko vodo grejejo in se je mogoče kopati tudi pozimi.

Najprej smo šli na Kamnitnik (Kamiennogoro), odkoder je lep razgled po Baltiku.

Ne vem, morda je vplival dokaj pust dan in sivo nebo, da je bilo morje tudi nekam dolgočasno. To ni naša sinja Adrija. Severni hlad leži ko svinec na vodi. V daljini se je videlo, kako ponekod obrežje strmo, navpično pada v morje. Rumeno rjave stene rasto iz valov in ginejo v temno zelenje bora, hrasta in brinja. Za Kamennogoro se vije cesta v kotličih in soteskah v gozde, ki so pravi prirodni gaj ob levi in desni. Brez dvoma bo vse to še zaživelo in bo posejano z vilami. Ozemlje je kakor nalašč za širok razvoj letovišča.

Z grička smo šli po lepih potih, po obmorskem sprehajališču proti luki. Potniški parnik nas je čakal. Vkrkali smo se, ladja je zaplula po Baltiku. Sever je bril, na ladji je frfotala jugoslovanska zastava.

Z ladje smo gledali na pristan. Ni še povsem dodelan. Razdeljen je na razne oddelke (bazene), ki pa ima vsak zase vhod, vsak svoje nasipe (molo), vsak svoje ladje. Dolžina molov, ko bodo še zadnji zgrajeni, bo znašala 4 kilometre! Vsa ograjena vodna površina pa meri 240 hektarov. To je dokaz, da je gđinjska luka zamišljena kot svetovno pristanišče.

Ladja plove, v plašče se zavijamo, hladni, tihi smo sicer tako živi južnjaki. Kar veseli smo bili, ko je zaškripala veriga in je krmar obrnil parnik proti pristanišču. V vse oddelke smo se peljali. Živahno pristaniško življenje: žerjavi delujejo, težaki tvorijo na vagone — na vsak molo drži železnica. Tamkaj tik pred rdečim poslopjem — luščilnica za riž je — leži ladja velikanka. Prav takrat posije medlo sonce nanjo. Črnci, Indijci, Kitajci tekajo po krovu. Brzimo mimo njih in jih pozdravljamo. Kje je Indija, kje Kitajska? — Zavijemo v vojno luko. Rumenkasti drednavt leži mirno na vodi. Na njem vse mrgoli mladih mornarjev-vojakov. Pred njim stojé šilaste torpedovke kakor ščuke, ki prežé na plen.

Izkrkali smo se, da si ob obali ogledamo nove trgovske zgradbe in skladišča. Največje poslopje je sodobno zgrajena hladilnica-ledenica. Ravnatelj nas je vodil po velikanskih prostorih in nam razlagal pomen te naprave. Ima čisto trgovski namen. Sirovine nakupujejo, pa jih ne prodajajo tedaj, ko je cena nizka. V ledenici počakajo ugodnejših cen. Na milijone jajec shranjujejo, na vagone prašičev, masla itd. Gradé pa nove stavbe za čiščenje nafte (petroleja), za sušenje kave in

Gdansk: Marijina cerkev.

kakava, za tobak. V nekaj letih bo Gđinja pristanišče prvega reda. — Ko smo se po obedu poslovili od luke in mesta, smo živo občutili, zakaj so Poljaki želeli, da vidimo Gđinjo.

Po polurni vožnji smo dospeli v Gdansk. Opozorili so nas, naj se razkropimo po mestu v majhnih gručah. Nemci bi nam ne bili prijazni. Poljakov v Gdanku skoraj ni, morda kakih pet odstotkov, kar jih mora biti v luki in v uradih.

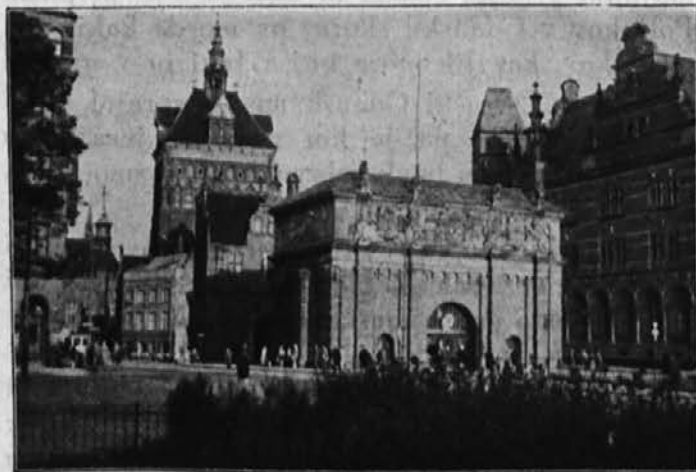
In res. Nemški Gdansk nas je sprejel s pošteno ploho, ki pa je kot nenadna jeza hitro upadla. Časa smo imeli zelo malo. Zato smo hiteli, da si vsaj za silo ogledamo mesto.

Kako bi ga opisal? Predmestja na severu proti morju in na vseh plateh imajo seveda sodobni značaj. Toda jedro mesta, notranjost, pa je, kakor da časi niso šli preko Gdanska. Trgi, ceste, stavbe, cerkve so en sam izraz odlične kulture in nepopisnega bogastva. Tu je še 15., 16. in 17. stoletje čisto nedotaknjeno, tako živo v vsem razkošju, v smislu za lepoto in umetnost, v ponosu bogatega meščana in trgovca, ki je ves v svili in

žametu rožljaj z zlatniki in klical umetnike od zapada, da so mu gradili hiše, cerkve in zbornice. Da, Visla je bila tista zlata žila, ki je polnila žepe trgovcev, morje pa široka cesta, ki jim je dovažala vedno novih zakladov. Viharno zgodovino mesta umeš šele, ko stojiš na trgu pred rotovžem, ko z mostov gledaš Motlo (pritok Visle, teče skozi mesto v tako poglobljeni strugi, da priplovejo velike barke prav do sredine mesta) in zasidrane ladje na vodi, trgovske domove ob njej in kljunaste žerjave, ki lačni čakajo na tovore, ko hodiš mimo ponosnih meščanskih hiš, ki njih pročelja kar izzivajo in te — proletarca — pomilovalno gledajo.

Ploha je ponehaval, ko smo se pripeljali pred Marijino cerkev. To smo na vsak način hoteli videti, dokler je bil še dan. Žal, cerkev je bila zaprta. Preberemo, kje se dobi ključ. Poskusimo. Drobna deklica sedi v pisarni. (Bržkone pastoreva hčerka in hiša je njegovo župnišče. Marijina cerkev je danes protestantovska.) Dekliček pove, koliko je vstopnina v gdanskih goldinarjih — mi pa brez te valute. Ponujamo zlote. Prime za telefon in praša pastora. Odgovor: »Če nimajo druge valute kot poljsko, naj bodo le zunaj.« Kaj sedaj? Spomnil sem se, da imam nekaj dolarjev. Ponudim to valuto. O, dolar pa je bil ključ, ki nam je hitro odprl vrata v cerkev.

Ko smo vstopili, je posijalo skozi sivkasta umetna stekla sonce. Vtisa ni mogoče opisati. To-like skrivnostnosti še nisem občutil v nobeni cerkvi. Za vrati obstojimo — in strmimo. Dve vrsti vitkih stebrov deli cerkev v tri ladje. Srednja je dolga 104 metre. (Po velikosti je namreč ta cerkev peta na svetu. Vanjo gre 15.000 ljudi.) Stebri kipé kvišku kot jambori na barki, vitki, brez pravih podstavkov, nad njimi se boči obok, ki je nekam nepravilno in neorgansko razpet nad vsemi, kot

Gdansk: »Visoka vrata« (nekdaj v obzidju). V ozadju obrambni »Stolp na petrah«, danes muzej starin.

bi plahutala jadra — in še rebra so tenka kot vrvi, ki držijo jadro. Da, to je pa res ladja — ta skrivnostni prostor, še zlate zvezde na obokih v stranskih ladjah so kakor prevotljene ponjave nad šotorom. Na koru so se oglasile orgle. Ženski glas je zapel. Do zadnjega kotička si razumel besede pevke, glasovi orgel pa niso peli: to je bilo mirno, sanjavo plivkanje morskih valov, ki so šli od kapele do kapele, od stebra do stebra, pljuskali pod oboke in se gubili nekam v onostranstvo.

Dekliček, ki nam je odprl, je bil zaeno cicerone. »Ta — ta — ta...« enoglasno, tiho je začela razlagati umetnine, živ, rahel gramafonček.

Da bi vsaj nekoliko ocenil umetnine te cerkve, je meni nemogoče. Strokovnjak France Stele je obljubil, da opiše najvažnejše umetnine, ki smo jih videli na tej poti, in jih bo priobčila Mladika kesneje.

Ko smo obhodili vso cerkev, vse čudovite kapele (menda jih je 19), smo še stali in stali. Dà, ves globoko verni, mistični duh od 14. do 17. stoletja je zajet v to stavbo. Če je umrl v sodobnem vrvežu na ulici, v tej cerkvi ni zamrl. Še živi, iz vsake podobe, iz vsakega okna, iz vsake rezbarije še diha ves živ, ves na novo porojen, neumrljiv, večn.

Pred odhodom iz cerkve smo se za hip še ustavili pred »Poslednjo sodbo«. Dragoceni krilni oltar je delo Memlingovo iz l. 1473. Namenjeno je bilo za neko florentinsko cerkev, pa ga je gdanski kapitan Benecke zaplenil na galeji, ki ga je peljala iz Brügge v Florenco. Kakšna bo poslednja sodba tvoja, kapitan, in naša?

Šli smo. Nekam nasilni smo se prikradli še v rotovž. Tudi tam je še vse kakor nekdanj. Ob vsakem stebriču, na mizi, na sedežih, na podobah lepijo duše mož, ki so delali, rezali, slikali iz lastne krvi. Zdi se ti, da vidiš še mogočne mestne patricije, ki prihajajo k seji in sklepajo o usodi svojega svobodnega mesta. Še dvorano, vso okrašeno z dragocenimi freskami, bi bili radi videli. Pa je zboroval mestni svet. Na vratih je bilo nabito: Javna seja. Torej! Drug za drugim smo smuknili v dvorano, od tam na galerijo. Občinski odborniki so reševali davčne doklade, govorili, ugovarjali — pravi sodobni parlament: gola proza brez poezije.

Zmračilo se je. Nekateri so si še hitro nakupili nekaj lišpa iz jantara (tam je njegova domovina) za spomin svojcem, potem smo se poteknili trudni po krčmah. Teknilo nam je plzensko pivo (kozarček je stal samo 18 Din!) in o renškem vinu so trdili, da je za bogove.

(Dalje prihodnjič.)

ROŽA V RASTLINJAKU

Priobčuje Bogdan Kazak.

Rožica je bila polsirota. Mati ji je umrla za voljo jetike že v prvem letu. Otroka je vzela k sebi teta, materina sestra, gostilničarka in mesarica Roža, ki je bila sama brez otrok. Otrok je imel vse, kar si je mogla teta izmisliti dobrega in lepega, ljudje so se norčevali, češ, da pita Roža otroka s ptičjim mlekom in ga odeva v lunine tenčice. Rožica se je razvijala izredno bohotno, že z desetimi leti je bila podobna šestnajstletni punčari. Kesneje je nisem več videl, ker so jo imeli v nekem daljnem zavodu, odkoder je prihajala domov bolj redkoma. Zadnjo zimo pa je obolela tako, da so jo zdravniki brž poslali iz mesta, češ, da ji škodi mestni zrak.

Vprav takrat sem bil kot mlad zdravnik doma na dopustu. Mesarjevi so me prosili, naj jih vendar obiščem, da pogledam tudi ubogo bolnico Rožico. Nerad sem šel.

Kmalu sem zvedel, kar se mi je zdelo potrebno: sredi zime se je gospodična močno prehladila na neki prireditvi, od takrat ima kašelj in bolečine v prsih, včasih vročino, silno rada se poti, ne je pa skoraj nič. Zdravniki v mestu so zatrjevali, da se na dobrem domačem zraku in dobri hrani dekle popravi že spomladi, zdaj bo že poletje kmalu proč, a stanje je rajši slabše ko boljše. Dekle in ona sama sta me željno pričakovali, ker sta zvedeli, da se vežbam kot zdravnik na vseučiliški kliniki, kjer da se preskušajo in uporabljajo najnovejša dognanja in odkritja.

Bilo mi je zelo mučno, ker sem se točno zavedel, da ne bom mogel izpolniti niti majhnega dela takih pričakovanj, zato sem krčmarici odkrito priznal, da nima nikakršnega smisla in nobene koristi za bolnico, ako se vtaknem v zadevo. Bolezen je dolgotrajna in ji treba daljšega zdravljenja, jaz pa bom doma komaj dva, tri tedne, zato ne kaže gospodične begati s kakšnim novim poskušanjem, ki ga ne morem sam nadaljevati in končati. Povedal sem ji tudi, da sem glede znanja in izkušenosti v zdravniških poslih prav za prav začetnik, ki je dovršivši vajeniško dobo komaj eno leto pomočnik, zato bi najrajši odšel, ne da bi gospodično motil, ko že itak ne morem prevzeti zdravljenja.

Slabo sem naletel pri gospej Roži, češ, da se hočem s praznimi izgovori izmuzniti. Če že ne maram ali morem sam zdraviti, naj dekle vsaj pregledam in jim kaj svetujem. Saj bodo radi vse storili in vse žrtvovali, da jim ozdravi Rožica — njihovo edino veselje in ponos.

Odšla sva z gospo Rožo v prvo nadstropje, kjer je imela gospodična sobo. Tako urejene dekliške sobe nisem videl ne prej ne posej, vse najboljše in najlepše, kamor sem pogledal: mahagonijev les, pozlačeno okovje, rožnat marmor, snežnobel porcelan, čipkaste zavese, čedne slike po stenah, v kotu Marijin oltarček s snežnobelim kipom in lepo izdelano visečo svetilko, po tleh dragocene preproge. Na nizki postelji iz svetlikajoče se medenine je ležala vsa v čipkah gospodična Rožica, kakor da je zamaknjena v daljavo. Komaj da je nagnila glavo proti meni in odzdravila z neslišnim glasom; polagoma, kakor nehote, se je doteknila moje ponujene desnice.

Na moja vprašanja, kako je obolela in kako je bilo z njenim zdravljenjem doslej, je tiho odgovarjala, naj pove teta, ki da pozna vse bolje. Tudi na vprašanja glede sedanjega stanja in počutenja me je zavračala na teto, ki mi je, očitvidno v pretirani meri, opisovala dekletovo kašljanje, potenje, slabo spanje, nezadostno slast do jedi, bolečine v prsih, zakaj gospodični se na videz ni poznalo, da je bolna. Zdela se mi je kakor kip grške boginje mladosti in lepote, le bledikasta polt je spominjala na bolezen, vse drugo je razodevalo bujno razvitost, pravilne oblike telesa in prikupne poteze v obrazu. Lasje so bili zelo skrbno spleteni v dve dolgi plavi kiti, drobni zobje kakor iz slonove kosti, roke kakor iz alabastra, nohti na njih kakor rožni popki.

Tudi pri preiskavi se je vedla gospodična čisto trpno, ni se ničemu upirala, a za vsak gib

A. Dürer: Sv. Krištof. (Lesorez.)

ali vsak dih sem jo moral posebej prositi. Izpremembe, ki sem jih mogel ugotoviti pri pregledu, so bile neznatne; le na omejenem mestu sem zasledil znake pljučnega obolenja, vse drugo drobnje je bilo v pravšnem stanju. Zavzel sem se ob očitnem nasprotju med telesnim stanjem in duševnim nastrojem ter na koncu svojega preiskovanja omenil v šali, da bi bil vesel, če bi moja pljuča ne bila bolj bolna od njenih. V odgovor sem dobil rahel nasmeh, ki je kakor senca švignil preko njenega togega obraza, in poslovil sem se rekoč, da se pogovoriva s teto o nadaljnjem ravnanju. Ko je zagledala pred seboj mojo roko, je kakor nehotno položila svojo desnico polagoma vanjo, rekla pa ni nič, tudi ozrla se ni za menoj in teto.

Obhajali so me precej mešani občutki osuplosti spričo tolike dekletove ravnodušnosti glede lastnega položaja in užaljenosti radi omalovaževanja mojega prizadevanja, kar sem teti po stopnicah očital, češ, čemu me kličete, ko bolnica odklanja mojo ali morda vsako pomoč. Gospa Roža se je spustila v jok in me prosila, naj ne smatram dekletovega vedenja za žaljenje, ker je že izza mlada taka, da jo treba pripraviti k vsaki stvari, sama ne je in ne pije, če ji ne nudimo jedi in pijače, sama se ne dvigne iz postelje in ne obleče, dokler je kdo ne pozove, sama ne gre nikamor, sama sploh ne napravi ničesar, izvzemši kar se tiče njene telesne nege; rada se umiva in koplje, rada se češe in zobe krtači, nohte na rokah in nogah si skrbno neguje, obleka in perilo mora biti vedno kakor za v razstavo.

Prišla sva med tem v posebno sobo, kjer je sedel obilni gospodar Štefan s trebušasto majoliko pred seboj in omenil v pozdrav meni: »Ženska in pamet sta od nekdanj dve, ki se malokdaj srečata, in če se srečata, se gotovo skregata,« na kar je globoko potegnil iz majolike.

Lotil sem se ponujenega mi predjužnika in kramljal o vsakdanjostih že iz razloga, da sem zbiral misli za kočljivi razgovor, ki je moral slediti, saj gospa Roža ni mogla skrivati svoje nestrpnosti.

»Ali je še kakšna pomoč naši zlati Rožici?«

»Hm,« je zamrmrljal gospodar Štefan in se znova okrepčal iz vrča.

»Pusti vendar gospoda zdravnika in ne vtikaj se v stvari, ki so daleč od tvoje pameti in še dlje od tvojega srca!« je vzkripela gospa Roža.

Mirno je stegnil gospodar Štefan desnico proti meni in rekel: »Pol tega, kar premorem, dam vam, dohtar, ali onemu, ki dekle ozdravi. Nate roko!«

»Hvala za ponudbo,« sem odvrnil in razkladal, da se mi ne zdi stanje gospodične brezupno, da pa

se je treba lotiti zdravljenja bolj odločno. Doma ne pojde, zato treba bolnico odpraviti z doma v kako zdravilišče. Pred nedavnim časom so otvorili tako zdravilišče blizu Dunaja, v Švici pa je več takih zdravilišč na visokih gorah, ki slujejo po vsem svetu radi neverjetnih uspehov. Gospodična, ki pozna tuje jezike, se kaj kmalu privadi tamošnjemu življenju in se po treh do šestih mesecih vrne domov ozdravljena in utrjena.

»Saj to ji je svetoval tudi zdravnik v mestu,« je odgovorila gospa Roža. »A naša Rožica ne mara brez mene nikamor in bi šla, samo če jaz ostanem ves čas pri njej. Jaz pa ne morem radi hiše, tudi jezikov ne znam.«

»Pa bi jo vendar pregovorili, saj je razumna in odrasla! Ko gre za zdravje in tudi življenje, jo vendar pripravite preko cmeravih otročarij!«

»O, ko je nič ne poznate, te nežne ubožice! Vsa visi samo na meni, zlasti odkar je bolna! Jaz jo moram umivati in oblačiti, če jo jaz pitam, jé kaj, od drugih ne vzame ničesar, jaz moram bedeti pri njej, da zaspi, z mano gre na vrt. Taka je kakor otroček, preden shodi!«

»Tako je!« je zamrmral soprog Štefan in pristavil: »Če otrok komandira otroka, je isto, kakor če slepec vodi slepca...« Namesto vzdihla si je dobričina privoščil dolg požirek.

»Molči, brezsrčnež, ki ne veš, kaj je otrok!« se je razhudila gospa Roža in se obrnila proti meni. »Ali res ni druge pomoči za ubogega otroka?«

»Če je res ne marate ali ne morete spraviti v tujino, pa poskusite za nekaj časa v naših gorah. Že Črni vrh ima dober gorski in gozdni zrak, še bolje bi bilo, ker je više, na Vojskem ali v Lokvah, tudi pri kakšnem gozdarju v Trnovskem gozdu bi se dobila soba in primerna oskrba, ali na Nanosu, kjer je celó gostilna, ali v Hrušici. Zdaj sredi poletja je najboljši čas za tako premembo zraka in do jeseni se že pokaže ugoden vpliv, jeseni jo pa pošljite v Švico!«

»Kaj, to nežno stvarco naj izročim tem robatim gorjancem, ki imajo zadehle luknje za bivališča, ki ne znajo kuhati drugega ko polento in močnik? In tisti ostrí zrak na gorah in tisti težki gozdni vzduh jo uničita prej, ko se luna obnovi! Nemogoče!«

»Gospa, dajte si vendar dopovedati, da sta prav ta gorski zrak in gozdni vzduh zdravilna za te vrste bolezni. Tudi glede prehrane je zadeva enostavnejša in lažja, kakor si mislite. Mleko, in sicer boljše kakor v dolini, dobite povsod, maslo in jajca tudi, drugo se dá sproti pošiljati ali prnesti, na primer sadje in zelenjave, ki jih gorjani nimajo na izbiro. Sicer pa je gorski zrak izvrsten

kuhar, ker vzbuja slast do jedi, da človeku diši in tekne preprosta hrana. Koliko bolje se spi v čistem in vonjavem zraku kakor v tem dolinskem prahu.«

Gospa Roža je ves čas majala z glavo in nekam žalostno obupno menila: »Vidim, gospod doktor, da ne umete, kar vem jaz, ki poznam Rožico že od rojstva in sem jo sama vzgojila bolj skrbno kakor vsaka mati. Rožica je dekle, čisto drugačna od drugih. To so spoznali tudi v zavodu, kjer je imela posebno spalnico, posebno hrano in so z njo ravnali drugače ko z drugimi. Že oster pogled ji napravi bolečine v glavi za en teden, navaden kruh čuti v želodčku ko kamen, če zapihne skoz okno, jo trže po ušesih ves mesec. S tako rahlim človekom je treba ravnati bolj oprezno kakor s počenim jajcem, da se ne razbije.«

Gospod Štefan je majal z glavo in večkrat zamrmral v vrč, jaz pa sem odvrnil: »Gospa, ali ne vidite, da se vam v rastlinjaku preskrbno vzrejena in predolgo negovana rastlina duši in umira? Presadite jo na zrak in sonce, da jo rešite gotove pogube.«

Gospej Roži so se zalivale oči in krčevito je ihtela, gospod Štefan pa je krepko stresel glavo in menil: »Vidva se ne sporazumeta kmalu, zakaj

ženski, ki je kratke pameti in še trmasta po vrhu, ne spravite pametne misli v glavo. Ti, Roža, kar pojdi, da se midva z gospodom pomeniva kot moža. Pošlji mi pijače, na!« je rekel in ji izročil prazen vrč.

Ponujal mi je prigrizek in star teran iz steklenice, zaprl okno in ko je dekla postavila njegov vrč na mizo, je zaklenil še vrata, sedel meni nasproti in dejal s poudarkom: »Vse je pametno, kar ste svetovali, toda s pametjo ne pridete pri nes pametnih ljudeh nikamor. Tudi jaz ne vidim dobrega konca, če se zadeva kmalu ne zasuče. In prav vi, gospod doktor, jo preokrenete, če le hočete!«

»Kako neki, gospod Štefan, saj vidite, kako brezuspešno je moje prizade-

vanje!« sem dejal skoraj nejevoljno.

»Druga pot, druga pot!« je dejal gostilničar in se okrepčal. »Pustite mojo pokoro, ki je je samo srce, popolnoma na strani in lotite se punce od prave strani. To je dobro punče, a ne ve, kaj naj

Ivan Pengov (star.): Sv. Florijan.
(Kip iz lipovine v palači Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani.)

LOFOTSKI RIBIČI

Iz knjige: JOHAN BOJER, DIE LOFOTFISCHER

Priobčuje A. Šerko

13. V fjordu.

počne na svetu. Moja žena jo je tako izmaličila, da živi kakor v sanjah, ždi in gleda okoli sebe, nič je ne zanima, nič je ne veseli, nič ne skrbi. Čedna je dovolj, da jo obletajo domači in tuji metulji, a ona se ne zmeni za nikogar, vsem se enako smehlja; pisma, ki jih je dobivala mnogo, je dajala neodprta teti v branje in — odgovarjanje. Tukaj bi trebalo zastaviti in ji po kapljicah vlivati življenje. Ko se zbudi življenje v njej, da bo hotela živeti, ker bo imela razlog za življenje, potem gotovo ozdravi! Torej, lotite se zdravljenja od te plati!«

»Pa ne mislite resno, Štefan,« sem se zavzel in zasmejal.

»Čisto resno,« je odvrnil gostilničar dobre volje. »Saj poznam svet in vem, kako teče. Glejte, naša punca je nedolžna kakor jagnje, iz nje napravite, kar hočete. Nima še tisoč tednov, a več ko toliko tisoč stotakov dote ima že zdaj, po najini smrti bo pa itak vse njeno. Menim, da take priložnosti ne najdete zlepa!«

Dasi sem uvidel, kako pravilno gleda možakar v življenje, da je življenje brez dolžnosti, brez smotra, brez dela prazno breme, me je vse to vendarle tako ujezilo, da sem se poslovil in odšel.

Doma smo po večerji pod latnikom kramljali o vsakdanjostih. Na očetovo vprašanje, kako smo se pogovorili pri mesarjevih, sem omenil samo, da je težko pomagati, kjer si ne dajo svetovati. Oče je pomolčal, potem pa vprašal mojega mlajšega brata:

»Jožek, kaj je boljše, krajec turščičnega kruha ali hlebec maslenega?«

»Masleni hlebec!« je zadonelo iz štirih ust hkrati.

»Kaj pa je bolj zdravo, naj vam pove naš domači zdravnik!«

Moral sem se odzvati in rekel: »Za vsakdanjo rabo je turščičen boljši od maslenega.«

»Ste slišali?« je povzel oče. »Nas tare in gloda revščina, drugi tonejo v obilju. Skoraj vsakdo prenaša stiske dobro in se v njih krepi, malokdo pa zna živeti v obilju brez škode in dolgo.«

Čez nekaj mesecev sem bil mimogrede doma. Rožico so med tem pokopali. Pravili so mi, da je bila še na mrliškem odru lepa »kakor Mati božja v kapeli« in da ni kazala v obrazu znakov ne bolezni ne trpljenja in da so se zato vsi čudili, kako in zakaj je umrla.

Kesneje sem videl več primerov, da so se ljudje poslovili od tega sveta, ker so živeli predolgo v »rastlinjaku« ali ker niso več ali sploh kdaj vedeli, čemu naj živé.

Nihče še ni bil nikoli slišal o tako bogatem lovu, kot je bil ta, ki se je začel sedaj v fjordu.

Čolnov je kar mrgolelo, slaniki in polenovke so poskakovali v vodi, metali so mreže in trnke kar na slepo. Vseposvodi so ribe stale v gostih rojih in strast in pohlep je bil vsem v očeh. Ptice so vreščale po zraku, ljudje pa na morju. Komaj so vrgli mreže, že so jih dvignili polne; prenapolnjeni čolni so se komaj vzdrževali na vodi; kaj naj počno s plenom? Nekaj trgovskih ladij je bilo prišlo, krog katerih so se zgrinjali čolni, prerivajoč se, da bi jim prišli blizu. Šlo je za to, da se izpraznijo čolni in mreže vržejo znova. Nekaj parnikov je prenehalo z lovom in pričelo z nakupovanjem rib; zdaj je bilo lahko pritiskati na cene, nihče ni imel za prerekanje časa, jemali so, kar so jim ponujali, saj je šlo samo za to, da se čolni izpraznijo. Bil je lov brez nadzorstva, zoper vse zakone in postave. Odrivali so drug drugega, si trgali in rezali mreže, če so jim bile na poti, samo da bi se čoln napolnil. Mračilo se je, pa nikomur ni bilo mar iti na kopno, vrgli so mreže in jih dvignili in zopet je bil čoln poln. Oni, ki so bili blizu trgovskih ladij, so imeli srečo: njih čolni so se hitro praznili, drugi so veslali na breg in začasno izmetali ribe tam. Bo že kak trgovec prišel. Polnoč je prišla, pa bilo je vedno živahneje. Poprej je bil fjord tih, z zasneženimi gorami ob straneh kakor z izumrlimi bregovi. Sedaj je od hrušča in trušča odmevalo od skalovja. Novi ribiči so prihajali, vozili so na vse pretege — vrzite mreže! vrzite trnke! Če so že drugi imeli tam svoje mreže, je bila to njihova škoda; naj le zmerjajo in psujejo, kolikor se jim zljubi. Trnki so ležali nad mrežami in jim delali škodo, pa trnkar hoče tudi živeti.

Celó v temi se je videlo, kako mrgoli v fjordu rib — bogastvo, bogastvo.

Mlaj, jasno nebo in zvezde. Tu pa tam se vidi svetilka, trnkarji so, ki privezujejo vado na trnke. Ko bi človek le imel dovolj vade! Pa nihče ni hotel zapustiti mesta, kjer se je nahajal; mali čolničar je moral na pot, da poišče čolne z vado, medtem so pa metali prazne trnke v vodo in z njimi dvigali ribe iz mrež. Prijetno in lahko delo, ko nihče ne vidi dlje nego par sežnjev in ni nepošteno krasti in delati škodo, ker delajo isto vsi drugi. Pa v čolnih so tudi oči. »Svinja! Moje mreže boš rezal!« »Molči! Kaj iščeš na mojem trnku?«

»Tatovi, tepci, falotje. Glej, da izgineš, sicer jo dobiš po glavi!«

Te noči se bo vsakdo spominjal. Postajalo je vedno bolj živahno. Danilo se je, delavnost je pa naraščala. Ptice, ki so se bile spočile preko noči, so se zopet dvignile, se zbirale v oblake in vreščale. Vedno novi čolni, iz najoddaljenejših pristanov so se pojavljali. »Ven z mrežami in trnki!« »Molči gobec! Tu ni pravice in ne postave.« »Kje je nadzorstvo?« »Tu ni nikakega nadzorstva, to ni pristan.«

Nihče ni bil mislil, da se bodo ribe tukaj zbrale. Na paro, na jadra, na vesla je šlo vzdolž Lofotov; iz fjordov, mimo rtičev, preko zalivov. Vsi so imeli samo en smoter: biti zraven tam med strmim skalovjem gorá, kjer dvigajo bogastvo iz morja. Cel gozd jamborov trgovskih ladij se je bil zbral, med njimi tudi parnik s slaniki za vado. Takoj so ga obkrožili.

Polenovke v mrežah so bile pomešane s slaniki, metale so, ko so prišle v čoln, slanike iz gobcev, pa mrežarji so metali to dobro vado rajši čez krov, kakor da bi jo dali trnkarjem. Prišle so ladje z najrazličnejšo robo: z ribiškim orodjem, z oblekami, z živežem, žganjem. Pa kdo je imel čas kupovati?

Vedno več čolnov se je prerivalo v fjordu. Marsikateri je bil izgubil vse svoje mreže, raztrgala so mu jih vesla ali pa odrezal sosed. Marsikateri je prišel že prvo noč ob vso ribiško opremo.

Čolni so se v gneči komaj gibali. Trnki so izginjali, cela predéna mrež so se potapljala. In mnogo mož je bilo brez vseh pripomočkov za lov. Sicer so bile ladje tu, ki so imele vrvice in mreže na prodaj, pa kaj, ko so zahtevali tako blazne cene. In če je ta ali oni vendar kaj kupil, je mogoče še istega dne prišel zopet ob vse.

Grozil je vihar. »Prekleti trnkarji!« so divjali tisti, ki so imeli mreže. »Prekleti mrežarji!« so tulili oni, ki so lovili z vrvicami. To se ne bo dobro končalo. Trnkarji so bili po večini Nordlandci in prav za prav v svojih vodah. Drugi so bili južnjaki. Jih je mar kdo sem klical?

In zopet je prišel večer in zopet je postalo temno; nihče ni jedel, nihče počival, nihče ni šel na kopno. In besnost je rasla. Zdelan, izmučen, izstradan naj se kdo dá še od soseda napadati in okrasti? Naj res vse potrpiamo?

Tudi morski tok jim je delal mnogo preglavic. Ob času oseke je voda drla kakor reka iz fjorda, jim odnašala in zamotavala vrvice in mreže; ob času plime je zopet drla nazaj, peneč se v vrtincih in pljuskih, gnala čoln proti čolnu, da so udarjala vesla drugo ob drugo. Pa vsakdo je pripisoval krivdo sosedu: ta trnkarjem, oni mrežarjem. Naj potrpiamo mirno vse to? Ali naj vse poberejo drugi?

Izbruhnilo je na nekaterih čolnih iz Aafjorda, ki so bili izgubili vse mreže. Napadli so trnkarje v svoji bližini. Obe stranki sta dvignili bojni krik

Nevihta se bliža. (Iz Boke Kotorske. — Fot. Fr. Krašovec.)

in klicali tovariše na pomoč. Bili so razdraženi, razdraženi od gladu, od utrujenosti, od bogastva, ki ga niso mogli imeti, ker ni bilo dovolj prostora, pa je izbruhnilo.

Koraki so zaropotali od čolna do čolna, vrišč je nastal, vesla in korci in kavlji so trčili skupaj, od udarcev je odmevalo od zasneženih gorá in se razlegalo po vsem dolgem fjordu.

Nihče ni vedel, v čigavem čolnu stoji, samo maščevati se je hotel. Zdaj jih bodo trnkarji dobili, pa tudi mrežarji jih bodo dobili, ki so prišli motit poštene ljudi v njih lastnih vodah.

Sonce je bilo vzšlo in je sijalo na beli sneg po gorah in bregovih in na dolgi sivi fjord s peklom v njem ter na tisoče razgrajajočih in rjovečih ribičev v divjem pretepu.

Pa čuj! Iz majhnega topa je zagrmel strel, da je odmevalo od gore do gore. Kaj je to? Strel? Top? Odmevalo je še vedno. Kaj to pomeni? Kakor da bi izbilo pretepajočim se orožje iz rok; stali so in strmeli. Kdo je streljal?

Pa že prihaja majhen parnik med roji čolnov. Ah tako? Tega poznajo. To je čoln šefa, z uradno zastavo, komandant sam stoji zgoraj pri krmarju. Počakajte dečki, komandant prihaja, kaj pravite k temu?

V trenutku je nastal mir. Hrup je nalezljiv, mir tudi. In mirno je postalo v dolgem ozkem fjordu.

Marsikateri je poskušal priti v svoj čoln in biti nedolžen. Ta ali oni je krvavel od sunkov noža, drugi so bili od udarcev polzavestni. Pa niso hoteli, da bi se komandant vmešaval.

Parnik je zvonil in piskal, pa ni bilo potrebno, v fjordu je bil že mir.

Komandant je bil v očeh ribičev bog, ki se je z zastavo spustil na Lofote. Njegov ukaz, njegova beseda so bili postava.

In tako stoji zdaj na poveljniškem mostu poleg krmarja in njegov rdeči, gladko obriti obraz je miren, toda strog. Vsi, ki so mu tako blizu, da ga lahko vidijo, vedo, da bo v naslednjem trenutku izbruhal nekaj besed in vzpostavil v vsem fjordu red in pravico.

Zdaj dvigne zvočnik k ustom in njegov glas, kakor da prihaja z neba, zagrmi preko ribiških glav:

»Nadzorstvo odreja, da je zunanja polovica fjorda za mrežarje, notranja pa za trnkarje. Pod kaznijo je prepovedano zaiti v sosedove vode. Nadzorstvo bo postavilo znamenja in zdaj naj bo mir med vami!«

Vijak parnika je završal in šlo je naprej med roji čolnov. Zopet pisk in glas zvonca in zvočnik

je ponovil povelje. Tako se je komandant peljal v fjord in naredil red.

Mračilo se je, pa sedaj, ko so prišli nadzorstvo, postava in red v fjord, je bilo, kakor da so tisoči ribičev postali iz živali zopet ljudje.

Blaznost in vročica, ki sta divjali noč in dan, sta hitro ugasnili v dušah. Zavedeli so se, da že več dni niso spali in nič poštenega jedli.

Pustili so mreže in vrvice v morju in veslali na kopno.

Na kopno! Še le sedaj so opazili, da je prod samotni in pust. Le nekaj posestvic je bilo daleč notri v deželi, ki bi pa ne mogla niti dve sto do tri sto mož vzeti pod streho. Tu so bili pa tisoči, ki so morali imeti streho nad glavo.

Nobene kočje, nobenega hleva, nobene šupe. Pa so morali na kopno.

Noben čoln ni imel ob lovu pečnice na krovu.

Tako so na pol ali popolnoma polni čolni zavozili proti bregu. Trudno so se gibala vesla. Nikomur ni bilo do tega, da bi pristal pri ladjah in prodal ribe.

Možje so sedaj morali dobiti kaj gorkega v usta in potem spati, spati.

14. Tisočaki.

Majhni tropi kitov so se podili tačas po Vestfjordu. Puhaje in prskaje so rojili nemirno sem in tja. Slaniki v fjordu so jih bili razvneli, pa se niso upali vanj. Ladje in čolni, vse življenje v fjordu jih je zadrževalo na morju in vendar jih sililo ostati v bližini. Rojili so, kakor da so na straži, deset, dvajset milj daleč, do Helgelanda na jugu, do Vaeröye in Rösta na zapadu in se vračali. Šli so onih par milj preko Moskenstroma — puh! je bila to pot! — voda jim je kar šumela ob škrgah. In zopet nazaj vzdolž Lofotov — saj so dobrote vsega sveta tam v fjordu. Pa morje je dober prevodnik glasu. Na milje daleč so kiti čuli ropot od tam znotraj; še morajo nekaj dni potrpeti, le koliko časa naj še čakajo?

Nekega jutra je barka, ki je bila na poti iz Svolveerja v fjord, doživela nenavaden prizor: Roj slanikov se je bil pognal iz fjorda in butnil v morje. Široka reka malih slanikov se je razlila po vestfjordskem morju. Vreščeče jate belih in sivih ptic so jo spremljale v zraku.

In kit je bil tu. Kakor pes ovčar, ki sledi čredi, se jim je približal in jih spremljal. Sedaj se mu ni mudilo. Par udarcev z repom je zadostovalo, da je slanike dohajal, le usta je bilo treba odpreti in se preskrbeti, mirno plavati in se še bolj preskrbeti. Morje se je penilo na milje daleč. Še drugi roji so bili prišli. In milijarde malih slanikov je

plulo proti zapadu, tja čez neskončne planjave brezmejnega oceana.

Pa roji gredo nekega dne v globino, kit jim sledi, še jih dosega in se vrača na površino. Pa roji se potapljaajo globje in globje in kit ne more več za njimi. Pa zjutraj se roji navadno dvignejo iz globin, ej to je potem zajtrk! Pa slednjič poišče slanik globine, iz katerih se tisto leto nič več ne vrne. Takrat kit leže k počitku in prebavlja.

Kakor ladja brez jamborov in jader leži na morju in dremlje. Dan na dan žreti, utruji. Pa lepega dne se zdrzne; začutil je bil čudne tresljaje vode. Naenkrat je buden, odpre majhne oči, prisluškuje. Morje je dober prevodnik glasu: sedaj javlja sovražnika, ki ga kit le predobro pozna. Delfin! Še je nekaj milj daleč, pa že je zavohal svoj plen. Kit se s silnim udarcem repa obrne v nasprotno smer in pobegne; pa delfin je izvrsten jezdec in v divji gonji sta v nekaj urah čez neskončno morje.

Istega dne, ko so slaniki odšli, so tudi polenovke izginile iz fjorda. In klici so se čuli od čolna do čolna: »Ste kaj ujeli?« »Ne, nič, in vi?« »Ne, tukaj ni nič.« »Tukaj tudi ne.« »Odšle so.« »Opravili smo.« »Da, opravili smo.«

In vojska čolnov in ladij se razkropi. Prezgodaj je še, odpluti domov, zato se večina ribičev podá nazaj v lovišča, mogoče je še kak roj.

In fjord leži zopet prazen, brez življenja. Vodovje šumi vanj ob času plime, ob času oseke bobni iz njega, pa sider ne trga več. Na mrtvih bregovih stoji tu pa tam iz desk zbita koliba, ki je možje niso vzeli s seboj.

Tistega jutra, ko je »Mroč« vozil zopet vzdolž Lofotov, je Kristaver stal kot premožen mož pri krmilu. Bil je sicer ob vse vrvi in mreže, strašno je bil garal, pa listnica na prsih je rdečih bankovcev natrpano polna.

Še nikdar v življenju ni imel toliko denarja. Vse dolgove bo poplačal in še bo ostalo.

(Dalje prihodnjič.)

VNANJE IN NOTRANJE DIHANJE

Dr. Janez Plečnik

Mislimo na kovaški meh stare sorte.

Kovačevo meso (mišičje) pritiska meh; meh se razpre, se razprostre, se razširi; praznina v mehu se poveča. Narava ne mara »praznih« praznin, pa zrak teče skozi — posebno, za to pripravljeno — odprtino v meh ter napolni »prazno« praznino. Meh — tako pravimo — vsesa zrak; recimo torej le-tej odprtini: s e s a v n i k.

Meh je obložen in obtežen in se sesede koj, ko mehač neha s pritiskom, z delom: uteži pritisnejo na meh in iztisnejo sapo iz meha skozi — posebno, za to pripravljeno — odprtino, oziroma »cev«; recimo torej le-tej cevi: s a p n i k. Sapa piha iz sapnika in piha v žareče, tleče oglje. Sapa je zrak; kisik je v zraku pa pihamo torej kisik v žareče oglje po sapniku. Kisik se spaja z žarečim, oziroma tlečim ogljem in oglje zagori.

Meh, sesavnik, sapnik so možni v dobro razno-terih in raznomernih oblikah. — Storimo nekaj metrov dolg sapnik in meh stoj v enem poslopju, ognjišče z žarečim (gorečim) ogljem stoj v drugem poslopju: oboje skupaj ostane kar le e n »kovaški meh«. — Meh naj je eden ali pa naj je mehov dva — pet — deset — — pa sapnikov naj je eden ali pa naj je sapnikov dva — pet — deset: vse skupaj ostane kar le e n »kovaški meh«, če »ješa« ostane ena.

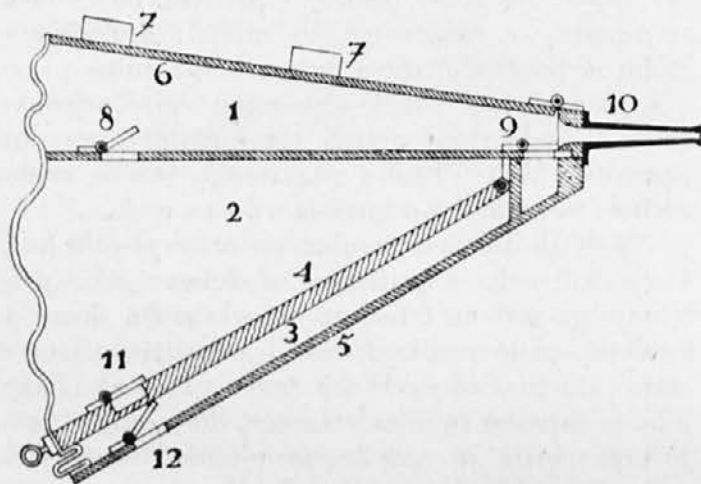
Ne trebamo zraka za meh sam. Meh sam ne potrebuje zraka, saj meh sam ne gori — o g l j e je, ki mu treba zraka in ki gori. Meh sam je torej le priprava, ki preskrblja (žareče) oglje z zrakom. Delovanje meha — njega razširbe in zožbe — je dobro vidnejša zadeva od spajanja kisika z ogljem na ognjišču; prav v pravem niti ne vidimo tega spajanja in vidimo le posledice spajanja (toploto, svetlobo). Dejava meha je torej nekam bolj » v n a n j a «, dejava na ješi je nekam bolj » n o t r a n j a «.

*

Mislimo si posekano (požagano) drevo. Drevo imej dve precej enakomerni, veliki veji; mislimo si torej požagano rázsoho. Veji nosíte stranske tanjše veje, te naj imajo še tanjše, še prav tanke veje, vejice in kar se le dá tanko gosto vejičje; perje naj poganja na vejah, vejicah in na vejičju. Mislimo si drevo p o v s e m votlo: deblo je votlo, vejice in vejičje je votlo pa perje je tudi votlo. Mislimo si, da je ostenje (votlega) debela še precéj debelo in trdno, da je ostenje (votlih) vejic in

(votlega) vejičja nežnejše pa le še trdno, pa da je ostenje (votlih) listov mehko, pajčevinasto, kar tenčičasto, in mislimo si še, da je ostenje (votlega) perja stegljivo (elastično), raztenljivo (dünn machen) in razvinljivo (entfaltbar).

Napihnimo to votlo drevo: deblo, veje, vejice in vejičje bodo ostali precéj, kot so bili; perje pa

Podoba I. Tristropen (1, 2, 3) kovaški meh; pokrív (6) je obložen z utežmi (7, 7); 8, 11, 12 so sesavniki; 10 je »sapnik« (pihavnik). Sapa (zrak) teče najprej v spodnji meh (5) pri 12, stopi nato skozi sesavnik (11), ki je vrezan v prepaho (4), v srednji meh (2) in iz tega skozi sesavnik (8) v zborišče (Windsammler) sape (1).

se bo zježilo, razprlo; listi se bodo napeli v (okrogle, votle) črešnje in bodo moleli od vejičja; vse drevo se bo razkošatilo, razperilo in bo kot z milnimi mehurčki posuto.

Nehajmo z napihom, izpustimo torej vpihani zrak: deblo, veje in vejice in vejičje bodo ostali precéj, kot so bili, perje bo pa »uvenelo«, listi se bodo stegnili (zusammenziehen), stisnili, zgrbnili; vse drevo se bo zgreznilo, bo upadlo, bo nekam »velo« in bo postalo manjše, neznatnejše.

Še si mislimo: drevo, ki smo ga pravkar opisali, naj je majhno; postavimo, da naj je 20 cm visoko; vse naj je tudi primerno manjše in nežnejše na drevesu; naše »malo« drevce pa naj je v vsem zgrajeno kot »veliko« drevo. Vteknimo le-to (»malo«) drevce v kovaški meh; vteknimo drevce skozi sesavnik v meh in vteknimo ga z vrhom naprej, pa bo (žagani, votli) prerezek debelca gledal in molel iz sesavnika. Pridušimo, zabrtvimo (luftdicht abschließen) to votlo debelce ob rob sesavnika, pa bo sesavnik imel le toliko svetlobe, kolikor jo ima prerezek debelca. — Poženimo meh: meh se bo razpiral in (razredčina zraka — torej) praznina bo nastajala v mehu; praznina bo nastajala seveda krog drevca. Narava ne mara praznin: zrak se bo vlil v drevce ter bo drevce skušalo izpolniti meh. Drevce se bo razkošatilo v mehu: debelce, vejice in vejičje, ki

so trdnejšega ostenja, bodo ostali taki, kot so bili; perje pa se bo zježilo, razprlo; listi se bodo napeli v (okrogle, votle) črešnje in bodo moleli od vejičja; vse drevo se bo vzravnalo, razperilo in bo kot z milnimi mehurčki posuto. — Drevce se bo seveda zgreznilo pri upadu meha in bo vsesani zrak iztekkel iz drevca.

*

Takó kot je z drevcem in mehóm, pa kar prav tako je s k o š e m (thorax, prsi) in p l j u č i.

Naš koš je razprogljiv, razohlatljiv (erweiterbar; Mur; V.-Cig. Pleteršnik), raztegljiv, razširljiv, pa tudi zožljiv je in je od vseh plati zaprt (kovaški) meh. Mišice, prirasle in pripete ob rebra, razprojajo, razstirajo, razširjajo (in tudi ožé) ta meh. Težke kosti (rebra) so vložene na gosto v ostenje tega meha in peza kosti pritisne na meh koj, ko meso odneha.

Meh — pravimo — je zaprt vsepovsod in je dostopen le skozi nos in usta. Usta in nos (»črevni del črepinje«) so tista odprtina (»sesavnik«), ki je drevce (pljuča) vtaknjeno skozi njo v koš z vrhom naprej. Naša pljuča namreč so prav tako zgrajena, kot je zgrajeno le-prej opisano drevce: votlo debelce, dve glavni votli veji (véliki veji), votle vejice, votlo vejičje, votlo perje s stegljivim, razvinljivim, raztenljivim ostenjem. Debelce pljučnega drevca je pridušeno, zabrtveno ob rob ustne in nosne odprtine. Debelce drži od ust in nosa podolž skozi grlo (collum; vrat = cervix!) v koš. Debelce ima ime sapnik (trachéa); veje, ki sapnik razpade vanje v košu, so »vélike« in »stranske« (brónchium; bronchiolum); listi na sapnikovih velikih in stranskih vejah so pa »mešički« (alvéolus). Obročasti hrustanci so vloženi v ostenje traheje (sapnika), bronhov (velikih vej sapnika) in bronhijolov (stranskih vej sapnika) in trdnijo to ostenje; alveoli (mešički) so brez takih podporic, oziroma razporic (Stützen und Spreizen).

Koš se razširi pri vdihih; »praznina« nastaja krog pljuč; zrak priteče v pljuča in razpre pljučne mešičke. Koš se zoži, se stegne pri izdihih; peza reber pritisne na koš, pritisne na pljuča in izžene CO₂ iz pljuč. — Pljuča — to vidimo — torej nimajo »sapnika«, kot ga ima kovaški meh; govorili bomo še o tem; sedaj le omenimo, da tudi naše telo, da celice našega telesa niso tako ognjišče, taka »ješa«, kot je ona pri kovaškem mehu.

Razširba in zožba pljuč, vtok in iztok zraka v pljuča, so kaj dobro vidna zadeva. Zdravniki govoré torej o le-tej zadevi kot o »vnanjem« dihanju.

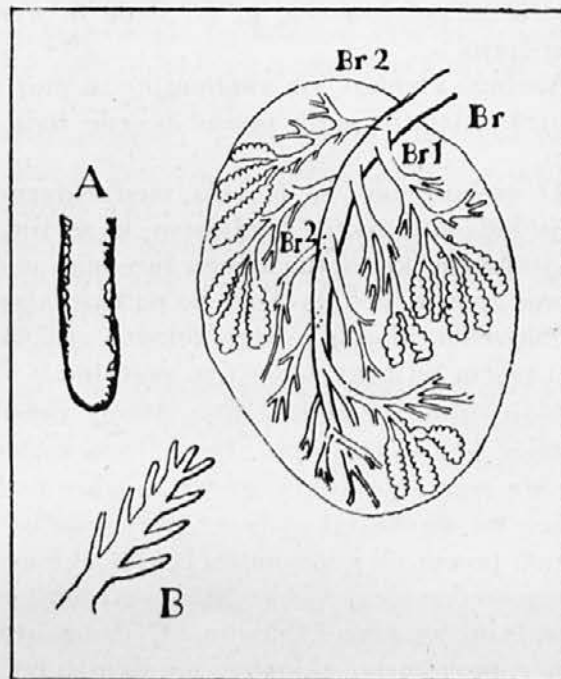
*

Povedali smo že, da celice živé in delajo ob presnavljanju hraniva in da presnavljanje hraniva je spajanje hraniv s kisikom.

Pljuča so, ki dobivajo (po sapniku) kisik; pljuča oddajajo kisik krvi; kri oddaja kisik celicam po udih. Kri je, ki po žilah nosi kisik k celicam v udih: Kri in žile so torej tisto, kar je pri kovaškem mehu »sapnik«, in celice so tisto, kar je pri kovaškem mehu oziroma v kovačiji ognjišče, ješa, kjer oglje (hranivo) gori. — Kri teče po kapilarah, ležečih v ostenju pljučnih mešičkov — večkrat smo poudarjali to ob primernih prilikah; kri sprejema tam kisik pri vdihih in kri »piha« sprejeti kisik v celice oziroma v hranivo, nabrano v celicah. »Gorenje« po celicah, torej presnavljanje hraniv je malo očito, je malo opazno, pa pravijo zdravniki, da je to gorenje naše »notranje« dihanje. »Notranje« dihanje je naše pravo dihanje, je dihanje, ki nam daje »življenje«. Primer naj jasni vso zadevo:

Mislimo si človeka »ubitega« po streli. Udi le-tega »mrtveca« so pravo v pravem zdravju, saj je bil »mrlič« živ in zdrav še pred trenutki in udi mrliča — to vemo — delujejo še po smrti; strela je pa uničila medsebojščino (altruizem) med udi — udi se ne brigajo več drug za drugega, vsak dela po svoje, ne za celoto. Celota (telo) živi pa le ob medsebojščini udov in udi živé le, dokler medsebojščina ravna nad njimi — sicer udi odmirajo in končno res odmró, pa tudi celota umre ob smrti udov. — Pa: mislimo si človeka »ubitega« po streli. Udi tudi le-tega mrtveca so pravo v pravem zdravju, saj je bil »mrlič« še živ in zdrav pred nekaj trenutki, in udi mrliča — to vemo — delujejo še po smrti; strela je uničila le medsebojščino med udi. Pričnimo z »umetnim« dihanjem: ponovkovaje stiskajmo »mrtvecu« koš in ponovkovaje odnehavajmo s stisljaji. Zrak bo vtekal (ponovkovaje) v pljuča in bo (ponovkovaje) iztekal iz pljuč: mrtvec bo »dihal« — mrtvec pa ne bo živel, le-ta ne bo »delal«. Toda: z nasilnim dihanjem (künstliche Atmung) stresamo tudi koš in srce, ki je v košu in »mrtvo« srce bo zatrepetavalo ob sunkih, se bo prebujalo, se bo prebudilo, bo udarilo in bo pravotno ponovkovaje udarjalo ob pravotnem ponovkovanju pretresov. Mi smo, ki vlivamo medsebojščino med »mrtve« ude. Srce bo udarjalo in bo gnalo kri po udih in bo gnalo kisik v ude; novo gorenje se bo vzbudilo po tlečih celičnih »ješah«, celice bodo znova delale in »mrtvec« bo znova živel. Vzbudili smo »vnanje« in »notranje« dihanje: treba je tega pa tudi onega, da spremenimo zámrtvega (scheintot) v živega.

Akademsko izobražen mož (filozof) mi je zardil v pomenku, da so članki »iz anatomije« na moč čudna zadeva — za koga naj so ti članki pisani? — on — »akademski« izobraženec — jih ne razume — no in »narod«? Kaj naj narod počne z njimi? — Moja pisana beseda torej ni prav umljiva.

Podoba II. A = podolž prerezana pljuča repatih dvoživk (»urodela«; n. pr. močerada); pljuča so jim enostaven meh, ki je na notranji plati nagrbljen. — Br, Br 1, Br 2 = podolž prerezana pljuča sesavca; vidiš sapnikove veje (bronhe) in vejice, na teh pa pljučne mešičke (alveole); dosti pljučnih mešičkov je odrezanih. — B = obris podolžnega prereza skozi ribjo škrgo; misli si gosto žilje v peclju in v »perju« škrge; škrga diha z vnanjo površino, ni praznin v škrgi; »obrnjena« pljuča so torej škrga.

Odgovoril sem sopomenkovavcu nekako tole:

Ne pišem slovenski »inteligenci« in pišem slovenskemu razumništvu in predvsem mladim človekom, ki še ne bolehajo radi šolanja na »inteligenci«. Sonce gre našemu kmetu enkrat na leto »gor« in mu gre enkrat na leto »dol« in véliki Šmaren je za našega kmeta le enkrat v letu. Naš kmet veže močno številna in trezna opazovanja cele enoletne dobe. Kmetovo razmišljanje in sklepanje ima gospodarja in s o n c e je gospodarjevo ime in ta gospodar je visoko, visoko na nebesu in je nespremenljiv. — Življenje »inteligenta« je — kar pogosto — snop dvanajstih butaric; sonce gre našemu »inteligentu« vsako leto dvanajstkrat »gor« in je krmežljivo tudi ob najvišjem sijaju — ob vsakem »prvem«. »Inteligent« veže — pogosto je tako — redka, malokdaj povsem lastna opazovanja iz kaj kratkih dob. Razmišljanje in sklepanje »in-

teligenta« ima gospodarja; »predstojnik« je gospodarjevo ime in ta gospodar sedi v sosednji sobi. Naš kmet opazuje naturo in življenje s slastjo in trpečo radovednostjo v širokih obrokih. Naš kmet — pogosto je tako — je neomikan, je sirov — ne prerekam tega dejstva; pa naš »inteligent« — je on povsem »ne«kriv napak našega kmeta? — Zadošča mi pet bravcev, ki mi sledé in z menoj razmišljajo.

Vsebina člankov »iz anatomije« in moj »stil« — torej skladnja moje pisane besede tudi nista prava.

O vsebini tole: so človeki med Slovenci, ki jim je lega sijamskega kraljestva, ki so jim reke na Kitajskem, ki so jim imena faraonov nad vse »važno« znanje. Pet človekov bo pa morda vendar med Slovenci, ki jim je lega želodca »važna« zadeva: pišem pa prav samo tem peterim.

Moja pisana beseda! Moja pisana beseda je kar taka, kot je moja govorjena. Leta so me poučila, da je moja govorjena beseda dobro umljiva. Gradim pa stavke tako, da najprej določim njih vsebino, potem pa napišem osebek (1. sklon); glagol neposredno sledi osebkju; predmeti (objekti) so pa nanizani na glagol. Sledim pri nanizanju številčni zapovrstnosti sklonov: napišem torej najprej predmet v 2., nato onega v 3., v 4., v 5., v 6. sklonu. Taka zgraja se mi zdi kar pravilna za suho (»znanstveno«) pripovedovanje. Umevno je, da pesniki takó ne bodo pisali in da takšna zgraja ni za vezano lepo besedo. Moj sopomenkovavec je ugenil kar pravo s trditvijo, da se mu moji stavki zdé nekam »pretuhtani«. So pretuhtani, saj ponujam bravcu blago jaz, ne bravec meni.

Čudni stavki zagledajo brez pretuhtavanja dan. Bral sem nekje ta-le stavek: »znano je, da se miši bojé posebno ženske«. Pokazal sem dvema znancema ta stavek. Ta me je debelo pogledal in je zatrdil: »Kaj ne veš tega? Poslušaj: moja sestra je stopila v kuhinjo, je zagledala miš«. Mož očitvidno ni bil slovenskih ušes. Oni se je prešerno razsmejal in je dejal: »To je pa fajn! — Milijon miši je pri nas v kašči, sesekajo vse in storjajo škodo — poslali bomo sestro spat v kaščo, pa bo mir.« Ta mož je bil očitvidno slovenskih ušes. — Le-taki mišji stavki prav res niso pripravi za pripovedovanje novega, neznanega: oni vodijo v zmoto. Pisana beseda pa ima kar le nalogo: jasno povedati (novo) misel.

Skloni, razvrščeni po številčnem vrstnem redu (1., 2., 3., 4., 5., 6. sklon) v stavku, so v skladu z razumljivostjo, oziroma točnostjo pripovedovanja. Razvrstimo besede v mišjem stavku po vrstnem

redu sklonov, pa stavek postane koj jasen in tudi resničen: »znano je, da se posebno ženske bojé miši«. — Tako-le zgrajen stavek: »oče je kupil od soseda sinu konja« je kar najbolj umljivo zgrajen. Ta pa oni bo zmajal z glavo in bo menil: edino zveličavno to ni. Prosim majavca, da preklada besede stavka in pazno prisluhne pri prekladanju n. pr. »oče je sinu od soseda kupil konja itd.« — prisluhne naj, katera skladnja je, ki napravi stavek najjasnejši. Pišem vse to za slovenska ušesa.

Umevno je, da takile stavki niso po naše: »ženska je prinesla iz Škofje Loke očetu grah z gorjačo in rdečo ruto«. »Z gorjačo in rdečo ruto« namreč nista predmeta (objekta) in sta pridevnika, ki značita »kar kdo (ženska) ima pri sebi, na sebi« (Pleteršnik). Torej: »ženska, z gorjačo (v roki) in rdečo ruto (na glavi), je prinesla iz Škofje Loke očetu grah«.

Še nekaj! Stori, kot ti priporočam — pa stavki razpadajo v neodvisne (glavne) stavke, razpadejo torej v kratke stavke. Pošten pripovednik ima pa kar željo: govoriti v neodvisnih stavkih. — Opazil boš pri tem delu še pomanjkljivost naših ločil (interpunkcije): današnja ločila niso primerna za našo pisano besedo.

JUTRO NA KOLODVORU

V tovornih vozovih pojó petelini,
za črnimi mrežami slutijo dan,
a vlaki hropeči hité po ravnini,
in jutranja zarja mežika čez plan.

Suh starec — vratar — na peronu stoji
in kliče k odhodu, se tiho smehlja:
vlak dalje v novo življenje brzi,
on: ura stoječa v vrvenju sveta! . . .

Od nočnega dela težaki hité,
kako jim klécajo trudna kolena!
Saj vso noč železne zverine pojé
z vodó in nakladajo težka bremena.

Tovarna temačna v siv dan zaživi,
odmeva ropotajoče orodje,
sopihajo vlaki — stroj rezko brni,
povsod nas prepreda železno ogrodje.

V tovornih vozovih pojó petelini,
za črnimi mrežami kličejo dan,
res so vzbudili ga: tam na ravnini
skoz zarjo molčečo mežika čez plan!

Gustav Strniša.

KO SO HRASTI ŠUMELI

ZGODOVINSKI ROMAN

Spisal S. R. Minclov / Iz ruščine prevel B. Vdovič

Deseto poglavje.

I posadnik i Ščokin sta prišla prepozno. Ko sta pritekla — eden iz svojega doma, drugi iz dolenjega porečja — ni bilo niti preprečevati niti rešiti ni koga ne kaj.

Vse, kar je bilo mogoče odnesti, je bilo pokradeno, kar je ostalo neuplenjeno — je zgorelo v skladiščih in kletih. Na mestu boja je ležalo kakih deset trupel; med njimi je bilo nekoliko Nemcev, stokajoče ranjence so odnesli po hišah.

Po divjanju je nastalo iztreznjenje; narod je obmolknil in kakor gosta lavina stal v neki razdalji od dvora; vsi so se z rokami zakrivali pred neznosno vročino in gledali na ogenj, ki se je vil in švigal v temno nebo.

Tenšin si je bil po dveh treh vprašanjih na jasnem o vsem, kar se je bilo zgodilo, in je na ves glas oznanil, da je bila govorica, ki je dala povod za uničenje nemškega dvora, izmišljena od zlobnih ljudi.

Strašna tisočglava zver — ljudstvo, ki je pravkar divjalo in s sekirami krojilo sebi podobne glave, je utihnilo kakor čreda ovac, brž ko so se raznesle med njim besede posadnika.

Ta si je praskal tilnik, drugi je vzdihoval in zmajeval s svojo zmršeno glavo ali pa se z rokami tolkel po bokih. Nekateri so se očitaje prepirali drug z drugim, toda tu pa tam se je govorilo, da kriva vest ni prišla od drugod, kakor z dvora Ščokinovega.

Resnice pa ni utegnil dognati nihče: radi viharja je požar dobival tak obseg, da je celó oddaljenemu mestu samemu začela groziti nevarnost. Iskre in utrinki so leteli čez Veliko in se kakor ognjen dež usipali na Detinec in Krome.

Narod se je porazletel reševat svoje domove in imetje; uškujniki so ali posamezno ali v gručah krenili v nasprotno stran.

Ščokin, ki niti slutil ni, kaj ljudje o njem govorijo, je šel, spremljan od Djakona, ranjenega v desno roko, Ščenka, Klima in Tjurje; poslednji se je na vso moč pobito vlekel za njimi: levo lice zateklo kakor mehur, na čelu pa velika višnjeva bunka, ki jo je dobil pri padcu s stene; tudi Kapitanov ugriz v ramo mu je dal čutiti.

Ščokin je izpraševal, kako se je zgodila vsa stvar. Ščenok, ki je s svojimi dolgonogimi sopotniki držal korak kakor raca z žerjavi, je povedal, kar je vedel.

»Rusi Andrej, praviš, da je prinesel novico?« je vprašal Ščokin.

»Prav on,« je potrdil Ščenok.

»Le kakšna reč je nastala iz tega!« se je čudil Ščokin. »Ako so v Jurjevu naše pobili, bo torej treba previdno pluti.«

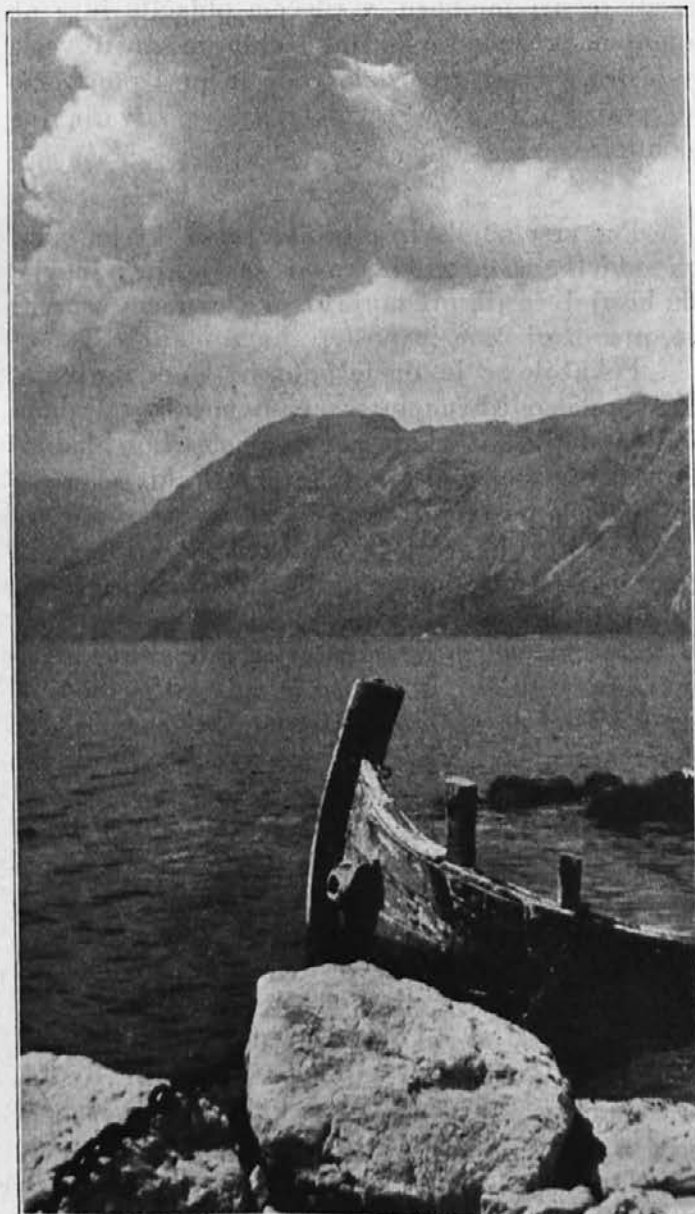
Za hribom so potniki hipoma prišli v globoko temo z lesom porasle globeli; pot po njej se je komaj razločevala po belkasti krivini.

Na dnu globeli so potniki zdajci začuli za glušeno renčanje psa.

»Zdi se mi, da je pes renčal,« je rekel Vasilij.

»Res je pes...« je potrdil Ščenok. »Najbrž je kak človek tu.«

Vasilij je zažvižgal, toda temno grmovje se ni odzvalo. Uškujniki so postali minuto in se odpravili dalje.

Potopljena barka. (Fot. Fr. Krašovec.)

Komaj se je zaznal svit, so iz gostega vrbovja, ki je zakrivalo ustje male rečice, kakor jata črnih labodov začeli plavati številni, z ljudmi napolnjeni uškuj z visokimi, kakor ptičji vratovi zapognjenimi nosovi.

»Šapke z glav!« je zadonel nad tihim pristanom Ščokinov glas in na stotine rok se je dvignilo ter odkrilo svoje drzne, sedaj potihle temno plave in črne glave.

»Molimo, fantje!...«

Vsi obrazi so se obrnili v stran, kjer naj bi bila za strmim umólom brega vsakega Pskoviča srcu draga stolnica Presvete Trojice; zamigljale so roke in napravile znamenje križa.

»Na pohod, bratci!« je rekel isti glas. »Daj nam Presveta Trojica srečo!«

»Bog daj!« se je odzvalo na stotine prsi in največji, s preprogami okrašeni uškuj, na čigar sredi je pri jamboru, v rdečem oblačilu in z na uho pomaknjeno šapko stal Ščokin, je spustil vesla v bistro, od zarje pordelo vodo in prvi poplul po toku nizdol. Za njim so v dolgi vrsti po dva in dva pohiteli ostali čolni.

* * *

Pet vrst od Pskova je alderman, ki je jahal za oddelkom in prisluškoval zavijanju viharja, da bi ujel, če jih preganjajo, ukazal vsem ustaviti se, prevezati rane in pošteti, koga manjka.

Pokazalo se je, da je petnajst ljudi ranjenih. Prevezali so jih naglo: rane so posuli s prahom in obmotali s koščki srajc. Samo po zaslugi hladnokrvnega, v vseh zadevah izkušenega aldermana se je Nemcem posrečilo, da so jo odnesli tako poceni.

Po klicanju se je izkazalo, da trije hlapci in trije mojstri niso navzočni. Med temi sta bila tudi Karel in Hermanov stric — Preis.

Dva hlapca in en mojster so bili ubiti vpricho vseh; tretji hlapec, Karel, se je nahajal na steni in seveda ostal na njej, toda Hermanov stric, mojster Preis, je izginil na neumeven način. Vzkliknil je: »Kaj pa blago!«, potem pa ga ni nihče več videl.

Trdi in pohlepni Preis ni čutil kekega boljšega nagnjenja, toda Herman, ki je bil zrasel pri stricu, neoženjenem starem samcu, je gojil do njega čustvo vdanosti.

Vznemirilo ga je, da je stric izginil; mladenič, ki se mu še ni posrečilo umiriti se po prvem boju, si je predstavljal sliko gorečih dortsov, tolpo razjarjenih Rusov, ki dirjajo po vseh kotih dvora, in osamelega, ubogega strica, ki se skriva in beži pred njimi.

Herman ni zdržal, jezdil je k aldermanu in ga začel prositi, naj mu dovoli, da se vrne in poišče izgubljenca.

Alderman ga je nepremično gledal.

»Kje ga boš pa iskal?« je vprašal in pokazal z roko na ogromen žar, ki se je dvigal za njimi. »Vidiš, od našega dvora je ostalo sedaj samo pogorišče!«

»Krog dvora poiščem, morda se je rešil...« je odgovoril Herman.

»Ne, tam ga ni kje iskati!« je rekel alderman. »Ako se mu je posrečilo ubežati, in sicer šele po našem odhodu, potem se sedaj skriva morda v lesu ali se pa prebija po cesti.«

Alderman je pozval dva s kopjem oborožena hlapca na konjih in jima ukazal, naj se vrmeta s Hermanom nazaj, nedaleč od mesta naj se skrijejo na slemenu hriba in tam pačakajo sončnega vzhoda; ako se pogrešani mojster v tem času ne pojavi, naj se vrnejo vsi trije, ne da bi se mu priključili, in jahajo za oddelkom ter sporočé, ali jih zasledujejo: v šumu gozda je lahko mogoče, da oddelek zasledovavce sliši o pravem času.

»Ne verjamem, da bi to kaj koristilo,« se je obrnil alderman k Hermanu, »toda tudi škodilo ne bo! Pohvaliti te moram, da si mislil na strica. V življenju se je treba držati vedno skupaj!« je pristavil alderman in mahnil z roko: »Z Bogom!«

Večji oddelek Nemcev je krenil svojo pot — na sever. Manjši iz treh ljudi pa je naglo dirjal nazaj in se skril v temi. Podkve so nekajkrat zapeketale po kamenitih tleh, a vihar je brž odnesel vsak sled za jezdecí.

Gozd je, kakor da se je sprijela vojska velikanov, bučal v tutnjavi in temni noči.

* * *

Ščenok se ni bil zmotil: kakih deset korakov od njih je ležal pod leskovim grmom Karel.

Udar Tjurje, ki mu je bil zbil tako daleč vidni znak Nemcev — šlem, ga je rešil. Rjavi suknjič je bil po barvi podoben obleki Pskovičev, v temi pa njegov kraj ni bil opazen. Tolpa je nesla Karla h konjušnji in mahoma je bil pri zlomljenih zunanjih vratih. Skočiti skozi duri in zbežati je bilo za iztreznjenega Karla opravke trenutka. Zvesti Kapitan pa je veselo skakal okoli njega.

Ko se je od bega zasopli Karel ozrl in prepričal, da ga ne preganjajo, je hodil korakoma in kmalu legel ob cesti, da se odpočije: pri padcu s stene ošibebe noge so se mu tresle in komaj nesle njegovo težko telo; glava ga je neznosno bolela.

Mnogo lenuhariti se seveda ni dalo — neobhodno je bilo, da pride brž čim dalje mogoče — in Karel se je, ko je bil nekaj minut poležal, dvignil in začel znova koračiti.

Na ta način — zdaj počiva je zdaj težko hodeč — se je privlekel do gozdička in tu je prav blizu

za svojim hrbtom začul korake in glasove dohite-
vajočih ga ljudi.

Skočil je v grm, Kapitan se je naježil in za-
renčal na tujce, a Karel ga je pograbil za gobec
in se vrgel s psom vred na tla in se, zadrževaje
sapo, naredil trdega, kakor da je mrtev. Ležal je
dlje časa in puščal mimo sebe gruče brez konca
idočih neznancev.

Slednjič je njih potok kakor usehnil. Karel je
previdno razgrnil leskove veje, se izkopal na
cesto in zdajci je razložil v temi pred seboj člo-
veka, ki se je prav tako tihotapil iz nasprotnega
grmovja.

Ko je ta zagledal Karla, sta oba zopet skočila
nazaj in se skrila.

Kapitan je izginil. Karel je videl, kako je pes
planil k človeku, ki se je bil skrivil, toda na njegovo
začudenje ni bilo slišati ne renčanja ne lajanja.
Namesto tega pa je Karel začul nekaj takega ka-
kor prhanje in pihanje mačka, ko ga pes pritisne
ob steno.

»Ti si, Kapitan?« se je zdajci razlegnil od tam
ginjen vzklik.

V odgovor se je oglasilo veselo lajanje.

»Kateri hudič pa je tam?« je kriknil Karel,
začuvši svoj jezik, in stopil na cesto.

»Mojster Preis, dragi moj, pa ne hudič!« je
odgovoril Preis, ki je že brez strahu lezel iz grma.

»Kako pa ste prišli vi sem?« je vprašal za-
čuden Karel.

»Kako si pa ti prišel, a?«

»S stene sem bil zletel!«

»Jaz tudi, jaz tudi...« je mrmral Preis.

»Ali so vam jo tudi dali po mrdi?«

»Meni? Ne, meni je niso dali, niso dali. In ker
je ponoči klepetanje v gozdu neumnost — se je
treba brž rešiti...«

Karel je opazil, da drži Preis v rokah precej
veliko in težko usnjato vrečo.

»Kaj pa imate v vreči, mojster?« je vprašal
iztezaje roko po njej. »Dajte, jo bom jaz nesel...«

Preis je odmeknil vrečo.

»Ne, ne, bom že sam...« je odgovoril, »ne-
kakšno perilce sem tu... pograbil.« In je s težavo
zadel svoj zaklad na suha pleča.

Perilce je čudno zazvenčalo.

»Hm...« je rekel Karel in se popraskal za
ušesi, »ali je vaše perilce iz srebra, mojster?«

Preis je pljunil.

»Fej te bodi, tepec!« je vzkliknil srdito, »kaj
čenčaš? Kmalu bo zora, treba iti...«

»Pojdiva, pojdiva...« je pripomnil Karel. In
oba sta v spremstvu psa krenila po cesti.

Karel, ki se je bil v času mimohoda uškuj-
nikov odpočil, se je čutil čilejšega in je lahko
korakal. Kmalu se je začelo daniti; hoje nevajeni
Preis se je pa utrudil, sključil in slednjič spustil
svojo vrečo na travo ob cesti in sedel nanjo; pot
mu je kakor rosa pokrival obraz, ki se je kadil
na svežem predjutrnjem zraku kakor skleda juhe.

Karel je sedel na drugi kraj ceste, segel z
roko v obširni hlačni žep in izvlekel iz njega velik
krajec kruha in klobaso, ki je bil oboje vzel s sabo
na stražo, in začel prigrizovati.

Do skrajnosti izlačnjeni Preis se je obrnil
vstran, obrisal si čelo z velikim rdečim robcem in
začel gledati na vedno svetlejšo nebo; po preteku
minute ni zdržal več; poškilil je na Karlovo roko,
ki je držala kruh, in spregovoril:

»Daj no tudi meni košček!«

Karel je požvekal vse, s čimer je imel nabita
usta, stresel vanje tudi drobtine z dlani in molče
spravil ostanek krajca in klobaso v žep.

»Daj no, pravim, dragi, tudi meni malo jesti,«
je ponovil Preis glasneje.

»Mar vi nimate?« je s hlinjenim začudenjem
vprašal Karel.

»Ne, nimam!«

»To je slabo,« je zategnil Karel, »kajti iti nama
je še tri, lahko tudi štiri dni! Boste že potrpe-
li kako, jaz vam ne morem nič dati, imam sam pre-
malo!«

Mojster je srdito pomlaskal s tenkimi suhimi
ustnicami in, ne da bi zinil besedo v odgovor, ko-
maj dvignil svojo vrečo in odkorakal dalje. Karel
je šel v nekoliki razdalji za njim.

Komaj sta prispela na najbližji klanec, jima
je doletel nasproti topot konj.

Begunca sta praščila vstran in se potajila v
goščavi, Karel pa je psu zopet zatisnil gobec.

Izza vej nevidni jezdec — bil je Herman s
tovarišema — so v diru jahali mimo, in ko je
pekot kopit v dalji utihnil, sta begunca zopet pri-
šla na cesto.

»Kmalu vzide sonce,« je pripomnil Karel, »po-
dnevi bova morala sedeti v gozdu, hoditi bo mo-
goče samo ponoči...«

Oba sta pospešila korake. Glad je očitno
mučil Preisa čedalje bolj in bolj, a Karel ga je
dražil, odščipovaje v žepu kruh in spravlja je
mrvice v usta.

»Prosim, odstopi mi košček!...« je spet po-
prosil Preis.

»Izvolite...« je odvrnil Karel, jemaje in za-
lagaje nov košček sebi v usta.

Preis se je ustavil in težko vrečo skoraj vrgel
na zemljo. Oči so se mu lačno posvetile...

Starinsko mesto. (Iz Trogira. — Fot. Fr. Krašovec.)

»Le dajte tudi vi meni kaj za to...«

»Kaj naj ti pa dam? Jaz nimam nič; vse so uplenili ruski razbojniki in sežgali, saj si sam videl.«

»Videl...« je siknil hladnokrvno Karel. »Saj so tudi meni vse pobrali, vi pa imate še perilce.« Pokazal je z roko na vrečo.

»No, no, torej kaj je?« je rekel razburjeni Preis, drgetaje po vseh udih.

»Takole narediva: Vi daste meni srajčico...« Karel je pomežiknil in pristavil, »srebrno, a jaz vam dam kruhka!«

Preis je odskočil od njega in začel mahati z rokami.

»Kaj? Kaj?« je zamrmral. »Si mar znorel? To ni lepo, res ni lepo!«

Karel ga je pogledal in šel molče naprej. Preis je šel, sejaje z roko in spotikaje se, za njim.

»No, no, počakaj!« mu je zakričal.

»Kaj pa boste vi, pameten človek, počeli z norcem?« mu je odvrnil Karel. »Hodite vi zase, jaz pojdem pa zase...«

»Stoj! Koliko pa hočeš?« je zaječal s prestrašenim glasom Preis.

»Koliko pa vi daste?«

»No, kaj se pa more dati za tako malenkost, pomisli, saj si pameten človek!«

»Kruh da je malenkost? Pojdite, najdite si ga tukaj!«

»Počakaj... Koliko pa ti hočeš?«

»Tolar!« se je odrezal Karel. »Niti groša manj!«

Preis je pozelenel in odrevenel. Karel je šel naprej, ne da bi se ozrl.

»Stoj no, kam se ti tako mudi?« je spet zaječal Preis. »O, Gospod! Rop! Razboj... No, no, saj... dam, saj dam...«

Karel se je obrnil.

Preis je vlekkel svojo vrečo h grmovju, malo bolj stran od sopotnikovih pogledov, odvezal s tresočimi se rokami jermen in dolgo brskal, zdaj jemaje zdaj znova spravlja neke novce, kakor neodločen, ali bi se sploh poslovil od katerega. Slednjič je izbral enega, zavezal vrečo in se vrnil h Karlu, ki je sedel na štoru.

»Na, brezbožnik!« je rekel sopeč in potiskal hlapcu denar v roko. »No, daj mi nazaj, prosim!« je pristavil žalostno.

»Nimam drobiža!« je odgovoril Karel, ogledal in poskusil docela izlizani tolar z zobmi. »Tu je pa kruhek, prosim. Tudi klobasice vam dam za nameček!« Izvlekel je dva majhna ostanka tega in drugega ter dal Preisu.

Ta je zgrabil oboje z dolgimi koščenimi rokami in hlastno zasadil zobe v kruh.

Karel je spravil kovani denar v drugi hlačni žep in izvlekel iz njega nov velikanski kos kruha.

»Ti imaš še?« je vzkliknil s polnimi usti Preis.

»Še,« je mirno odvrnil Karel in začel s prsti meriti svoj krajec, »od gladu ne umrete; le potolažite se, mojster, še za pet tolarjev ga je tu dovolj!«

Preis se je skoraj zadušil, grdo pogledal hlapca, takoj prenehal jesti, spravil borne ostanke obeda v žep in, stokaje in godrnjaje pod težo bremena, zatikal svoje žerjavje noge po cesti.

Postajalo je vedno svetleje in svetleje; veter je utihnil popolnoma. V gozdu so se zbudile in enolično čivkale prve, zgodnje ptičke; brž nato so izza hrbtov beguncev sončni žarki pozlatili visoke vrhove hrastov, ki so se po nočnem boju ranko ozirali z višine na gosto grmovje drobnjavi, ki se je stiskala ob njihovem vznožju. Nebo je posinelo.

»Ali ni čas, da leževa v gozdu?« je spregovoril Karel, ko sta bila prehodila še eno miljo. »Da bi na koga ne naletela!«

Zdajci se je Preis ustavil.

»Pst...« je rekel Preis preplašeno poglasno, »pogonja je za nama!«

Oba sta umolknila. Resnično je bilo od pskovske strani slišati oddaljen topot konj.

»Ne, to ni pogonja...« je rekel Karel. »Vsega skupaj nekako troje jezdecev...«

Begunca sta krenila v goščavo in legla med hrastove korenine.

Prešlo je deset minut in na zapuščeni cesti so se pokazali trije jezdec. Jahali so korakoma in se neprestano ozirali in pogledovali v goščavo.

»Herman, Herman!« se je zdajci razlegnil vesel vreščec glas in izpod hrastovih vej se je pokazal in stekel na cesto suhi Preis. Za njim je z umerjenim korakom stopil v spremstvu psa Karel.

Zagledavši strica je Herman ustavil konja, skočil s konja in planil stricu naproti.

»Stric, kako sem vesel! In mi vas iščemo!« je vzkliknil in ga skušal objeti.

Preis ga je odrinil z roko...

»No, no, no...« je rekel, »hvala, hvala... tudi jaz sem jako vesel... Kje pa je moj konj?«

»Sedite na mojega,« je odgovoril Herman.

»Ne vem, kdo ima vašega...«

»Kaj?« je vzkipel Preis. »Ti si nemara pustil mojega dragega konja v konjušnji? Na kaj si pa mislil, oslè?«

»I, ne, on je cel, stric,« ga je miril Herman, »le sedite brž na mojega...«

»Ne uči mene, tepec!« se je srdito odzval Preis. »Vidiš, pred vsem je treba privezati vrečo s perilom...« pri tem je poškilil na Karla. »Saj jaz nisem otrok, kakor ti, jaz delam vse temeljito!«

Ko je bila dragocena vreča privezana za sedlom, je mala četa odrinila na pot; spredaj je važno, z vzbočenimi prsi jahal Preis, za njim sta jezdila dva hlapca s kopjem, zadaj za vsemi pa sta šla peš Herman in Karel s psom.

Karel se je nagnil svojemu mlademu prijatelju do ušesa in mu hotel nekaj povedati, toda nenadoma se je zakrohotal ter si zatisnil usta z roko.

»Kaj ti je?« ga je vprašal Herman začudeno.

»Tvojega suhega slanika sem tu prejle ukani!« je rekel, ko se je bil nehal smejeti. »Za tolar sem ga odrl, da bo za pijačo, sicer, hudiča — poglej, kakšno veliko vrečo denarja si je prikupčeval — ne bi imel v Derptu za kaj piti!«

Karel je začel Hermanu praviti svoj nagodek in ta se je smehljaj.

»Prav treba ti je bilo hoditi po starega suheca! Misliš, da taki propadejo?« je končal Karel. »Da ni bilo tebe, bi mogoče jaz prišel v Derpt z njegovo vrečo, on pa z mojim kruhom v trebuhu.«

(Dalje prihodnjič.)

MRLIČ

Ko zacvetó na zapadu v nebo
rdeče rože iz snega vrhu gorà
in nekje v čarobnih vrtovih
večer na piščal zaigra,
se zgane mrlič na mrtvaškem odru
sredi mojega srca.

In ko večer pripoje po cesti mimo belega okna,
obstane in se zazre v moje žalno zastrte oči
in potem dolgo, dolgo vanje strmi.

In utihne piščal
in večer si obraz s črno haljo zakrije,
da ne vidi bolesti, ki v meni vpije.

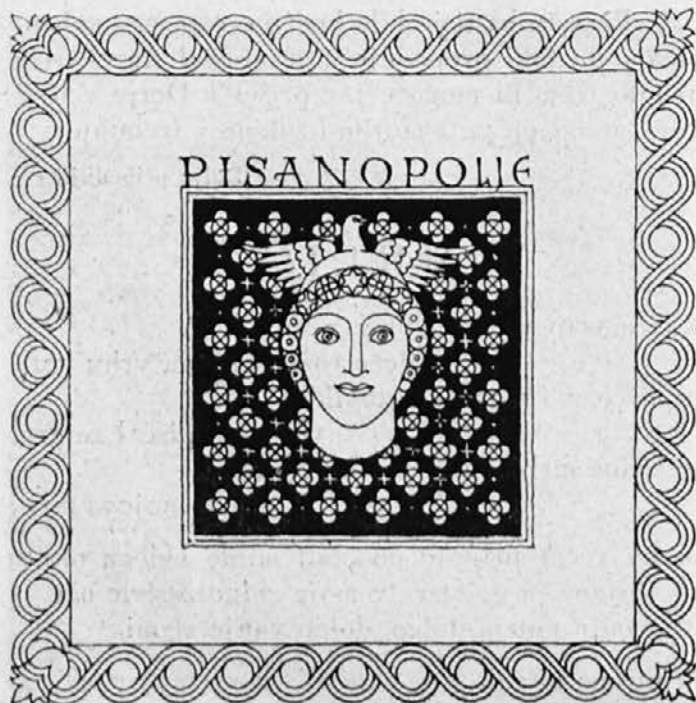
Do jutra sloni ob mojem oknu
in joka v črno haljo bridkó,
meni pa je težkó, težkó — — —

Čakam, kdaj bodo krog črne krste bele lilije vzklike
in mrliča na mrtvaškem odru sredi srca zakrile.
In jih ni.

Še večer zajoče,
kadar strmi v moje žalno zastrte oči,
umolkne s piščaljo in joka v črno haljo bridkó,
meni pa je težkó, težkó.

Ladko Truhlař.

SLOVANI V ŠTEVILKAH

Jan Šedivý

Poljaki.

V Poljski je po uradnih podatkih iz l. 1921 Poljakov 17.789.000, a če odštejemo Ukrajince in Beloruse, ki so jih prištelili Poljakom, se število poljske narodnosti zmanjša na 16.500.000. Zelo velika poljska narodna manjšina je v Nemčiji. V Vzhodni Prusiji, kjer je bilo l. 1890 po nemški uradni statistiki, ki tudi takrat ni bila Poljakom naklonjena, 342.000 Nemcev in še 316.000 Poljakov, so našteli nemški uradi l. 1925 na istem ozemlju 638.000 Nemcev in 61.700 Poljakov ter 48.214 »dvojezičnih« prebivalcev. Če so v 35 letih padli poljski Mazuri od 46 odstotkov na 8, se nam kaže v tem grozovit nemški pritisk, krivičnost nemške statistike in majhna odporna sila protestantskih Mazurov. V resnici pa je v Vzhodni Prusiji vsaj 280.000 ljudi poljskega pokolenja, četudi niso narodno zavedni.

V onem delu poznanjske pokrajine, ki je ostal Nemčiji, so našteli 9425 Poljakov in 5525 dvojezičnih. Pravično štetje bi ugotovilo tukaj 50.000 Poljakov.

Bolj odporni ko v Vzhodni Prusiji so Poljaki v pruski Šleziji. V opolskem okrožju in v treh okrajih vratislavskega okrožja so našteli 155.490 Poljakov in 376.000 dvojezičnih. Dočim je bilo po uradnih podatkih l. 1890 na tem ozemlju 402.000 Nemcev in 545.000 Poljakov, so po štetju iz l. 1925 Poljaki padli od 55 odstotkov vsega prebivalstva na 12 odstotkov, a Nemci so v tej dobi napredovali od 41 na 61 odstotkov. Tako hitro narodi ne izginjajo in ne rastejo. Razen tega pa se je mnogo Poljakov naselilo v industrijskih krajih v Porenju. Če prištejemo Poljakom tudi dvojezične, kar je edino možno, saj Nemci ne znajo poljščine, potem so nemške oblasti naštele l. 1925 v vsej Nemčiji 993.600 Poljakov, dejansko pa jih je vsaj 1.500.000.

V Češkoslovaški je poljska narodna manjšina 135.000 ljudi. V Litvi so našteli 65.599 Poljakov, v Latviji pa 51.143. V SSSR izkazujejo podatki 782.000,

a jih je le okrog 500.000. Ker se katoliška vera latinškega obreda smatra med vzhodnimi Slovani za poljsko vero, se je mnogo ruskih, ukrajinskih in beloruskih katoličanov latinskega obreda prijavilo za Poljake. V Zedinjenih državah je bilo l. 1920 celó 2.457.000 Poljakov po uradnih seznamih, v resnici pa vsaj 2.600.000. V Kanadi so našteli 55.000 Poljakov, v romunski Bukovini 54.000, v Besarabiji pa 12.000. V Franciji je bilo l. 1920 že 45.000 Poljakov francoskih državljanov, sedaj pa jih je najmanj 70.000.

Potemtakem je bilo l. 1922 vseh Poljakov okrog 21 in pol milijona.

Čehi in Slovaki.

Ljudsko štetje je izkazalo v Češkoslovaški l. 1921 6.795.000 Čehov, Slovakov pa 1.968.000. Zelo mnogo je Čehov na Dunaju. Avstrijsko štetje l. 1923 jih izkazuje na Dunaju 79.728, v vsej Avstriji pa 90.800. V Nemčiji, zlasti v Hlubčinskem in Ratiborskem okraju ob meji, so našteli l. 1925 še 46.585 Čehov. Poljska statistika izkazuje 50.000 Čehov, v SSSR pa jih je 27.000. V Madžarski je po uradnem štetju 149.000 Slovakov, v resnici pa okrog 190.000. V Jugoslaviji je največ Čehov in Slovakov v Banatu, Bački in Sremu, kjer so posebne slovaške vasi. Vseh Slovakov je v Jugoslaviji 69.000, Čehov pa 47.000. V Romuniji je 31.000 Slovakov in 12.000 Čehov, v Franciji 25.000 Čehov in Slovakov. V Zedinjenih državah je 625.000 Čehov in 620.000 Slovakov, v Kanadi pa le kakih 20.000. Vseh Čehov je bilo torej l. 1921 — 7 milijonov in 700 tisoč, vseh Slovakov pa 2.900.000.

Srbi in Hrvati ter Slovenci.

Jugoslovanska državna statistika je štela Srbe in Hrvate skupaj, zato ni mogoče navesti, koliko je vsakih posebej. Vseh skupaj je bilo l. 1921 v vsej Jugoslaviji 8.947.000, Slovencev pa 1.025.000. Največjo jugoslovansko manjšino ima Italija, kjer je pod strašnim pritiskom. Italija je naštela samo 259.000 Slovencev in 92.800 Srbohrvatov. Toda leta 1910 je bilo po avstrijskih podatkih, ki so bili Slovanom krivični, 266.614 Slovencev in 170.775 Hrvatov in Srbov. V predvojni Italiji je bilo v Režiji 12.000 Slovencev, v Abruzzih pa v treh hrvatskih naselbinah iz 17. stoletja 5000 Hrvatov. Jugoslovanske manjšine je v Italiji najmanj pol milijona.

V Avstriji so našteli l. 1921 na Koroškem samo 37.292 Slovencev, četudi so jih l. 1910 uradno našteli na istem ozemlju 66.465, l. 1880 pa še celó 85.051. Na Štajerskem so našteli 5744 Slovencev, drugod pa 1310. V resnici pa je v Avstriji okrog 90.000 Slovencev.

Hrvatov je v Burgenlandu uradno 42.014. V Madžarski je še po madžarskem štetju 6087 Slovencev in 76.588 Srbov in Hrvatov. Resnične številke so seveda višje. V Romuniji je 60.000 Srbov in Hrvatov.

V Zedinjenih državah je bilo l. 1920 po ameriškem štetju 208.552 Slovencev in 200.421 Hrvatov in Srbov. V Braziliji, Kanadi in Argentini je vsaj 10.000 Slovencev. Koliko pa jih je v Porenju in Franciji, nam pa statistike ne povedo. Pravilne številke so seveda večje.

Vseh Srbov in Hrvatov je bilo torej l. 1921 devet in pol milijona, Slovencev pa okrog milijon šest sto tisoč. Žal, da za letošnje štetje še nimamo uradnih podatkov.

Bolgari.

Bolgarsko ljudsko štetje iz l. 1926 navaja 4.900.000 Bolgarov, to je za skoraj 900.000 več ko l. 1920. Vzrok tega velikega prirastka je ne samo naglo množenje, ampak zlasti priliv emigrantov iz Grčije, ki so jih Grki pregnali. Bolgarsko ozemlje prehaja na severovzhodu globoko v Romunijo. Leta 1910 je bilo na tem ozemlju okrog 500.000 Bolgarov. Sedaj jih je okrog 350.000. Preko Besarabije segajo bolgarske naselbine v južni del boljševiske Ukrajine in na Krim. Leta 1926 so našli v SSSR 111.000 Bolgarov. V Grčiji se je ohranilo še kakih 50.000 Bolgarov, a v Ameriki jih je bilo l. 1920 samo 14.420. Vseh Bolgarov je bilo torej l. 1926 okrog 5.400.000.

Lužičkih Srbov

so našli Nemci l. 1925 samo 72.626, čeprav jih navajajo nemški uradni podatki iz l. 1910 še 115.358. Leta 1926 je bilo Lužičkih Srbov še gotovo vsaj 120.000.

Slovani, zlasti Rusi, Ukrajinci, Belorusi, Poljaki in Bolgari se zelo hitro množijo. Zato se tudi zapadni svet tako boji Slovanov, ker ima sam vsako leto manj otrok. Kljub dvema vojnama, revoluciji in gladi, ki je zahteval na stotisoče življenj, so se Rusi, Ukrajinci in Belorusi pomnožili od l. 1897 do 1926 za 49.700.000 ali povprečno za 1.660.000 letno. Ta prirastek znaša sedaj pri njih letno gotovo 1.750.000.

Če upoštevamo naravni prirastek oziroma padanje, potem je bilo konec l. 1930:

Rusov 80.300.000, Ukrajincev 41.600.000, Poljakov 23.600.000, Belorusov 8.400.000, Čehov 8.200.000, Srbov in Hrvatov 10.300.000, Bolgarov 5.600.000, Slovencev 1.750.000, Lužičkih Srbov 120.000.

Vseh Slovanov je sedaj torej približno 179.800.000. Če bodo Slovani srečno prestali preskušnjo boljševisma, če bodo uveljavljali cirilometodijsko misel skupnosti in ljubezni ter ostali tako zdravi, kakor so sedaj, potem jih čaka brez dvoma važna naloga v bodočem razvoju človeštva.

DR. ANTON BREZNIK PETDESETLETNIK

Dne 26. junija 1881 prav gotovo nihče v Ihanu, kjer se je rodil deček Tonček, ni popraševal kakor ob Krstnikovem rojstvu: »Kaj bo iz tega otroka?« Rasel je, kakor rastejo vsi kmečki otroci: prekobacal se je najprej po vseh štirih čez domači prag na vrt, z vrta na trato in polje, čobodral poleti po Bistrici in seveda potem zadel torbo na ramo ter začel hoditi v šolo. In danes, po petdesetih letih, vemo vsi Slovenci, in ne samo mi, tudi drugod vé učenj svet, kaj je Breznik. So imena, ki zažaré in se hrupno razglasé — pa prav tako hitro njih soj ugasne, umetni ropot utihne in so, kakor da jih ni bilo. Breznik je zagorel skromno, brez hrupa, komaj opazno. Le tisti, ki so ljubili slovenski jezik, kakor dragoceno svetinjo, so prisluhnili, se začudili in se razveselili. Danes ga ni zlepa imena, ki bi bilo med nami tako vsesplošno izrekano kakor Breznikovo. Vsak šolar, ki se uči in se spoznavati in spoštovati svoj slovenski jezik, se uči in se navdušuje iz Breznika. Če prideš k učenim, k urednikom, k profesorjem, k pisateljem, naletiš na pisalni

mizi na dve oguljeni knjigi, ki sta vsakdanji instrumentarij za slovensko pismo: Breznikova slovnica in pravopis. Kdor je skušal, kako premalo smo se naučili ceniti lepoto, vso tisto podrobno, svojsko lepoto pristne slovenščine, kako nas je zanašala moda k izposojevanju iz drugih slovanskih jezikov, kako je kovačnica novih besed imela čisto nemški prizvok, ta ve, kaj nam je odkril Breznik-jezikoslovec. J. Šolar je zapisal tole: »Breznik je postal apostol in varih pristne, žive slovenske besede, ki naj prežene vse papirnato,

izposojeno in tuje, da zopet zaživi slovenščina v vsej moči in lepoti.« Sodim, da je s tem stavkom jasno in po pravici označena odlična pomembnost Breznikovega dela.

Seveda je v glavnem stisnjeno vse to velikansko delo v dve majhni knjigi, da ne omenjam učenih razprav, ki so pa vse samó steze do teh dveh knjig. Težko sluti povprečni človek, kakšen trud, kako veliko delo je kakor biser v školjki stisnjeno v Pravopis in slovnico. Preromal je vso slovensko zemljo, prisluškoval, kako narod, ki ga ni še okužil časopis, izgovarja, kako naglašá. Odkrival je prvotne zakone naglasa, izgovarjave. O, kako smo bili zapeljani in od naroda odpeljani po šolah! Dobro še vem, da mi je prirodnost sama vsilila v molitev izgovarjavo: »Ki je od mrtvih ‚vstav‘«, pa sem dobil dan hišnega zopora, ker nisem molil: »vstall«. Tako neprirodno so bili prepričani najbolj navdušeni Slovenci! In kakšen hrup je bil, ko se je po Brezniku sklenilo, naj se ne pači jezik na ta način po šolah! Noben otrok, so trdili, se ne bo več naučil brati. In danes? Poslušam šolarčke, pa jim teče kot maslo tak izgovor — ker je priroden in ne umetno vsiljen.

In ko mu je narod potrdil, kar je iskal, je šel v naše starine. Ni več strani v naših najstarejših knjigah (v bibliji), ne v slovarjih, ne v leposlovnih spisih, da bi se Breznik ne bil zavrtal vanjo kakor črv, ki gloje in gloje od vlakna do vlakna, dokler se ne zajé v stržen. Vsaka ura — samo delo. Ob levi stare knjige, ob desni pola papirja — pa kakšna! Vse mrgoli po njej, vse se veže, prepleta, zapleta — in tako izginja pola za polo v miznico, ura za uro beži, sto ur. in še sto in sto — in nazadnje dokaže n. pr., da so si Hrvati izposodili našo svetilko, mi smo šli potem k njim ponjo in smo mislili, da ni naša. Kdor ni pogledal v njegovo delavnico, nima niti slutnje, kako velikansko je delo, ki ga je že opravil.

Zato pa se resnično sledi po vseh sodobnih knjigah Breznikovo dognanje. Le redki so še, ki z nekakšno oholo lenobo pačijo slovensko besedo; le hvala

Bogu, da njih beseda nima veljavnosti. Tista mladina, ki se je šolala pri njem ali vsaj po njem, piše zares čist jezik, da ga je veselje brati. Tisti lenobni vsevedneži, ki zajemajo vso pristnost in lepoto slovenskega jezika iz dnevnega časopisja, pa so pačuhi slovenščine.

Resnično pa je tole: Breznikova slovnica ni igrača; dokler se ne zagrižeš vanjo, dokler ti ta instrumentarij ni pokoren, je zate brez koristi. Prav taka je s Pravopisom. Skop je — pa vendarle skoraj vse dobiš v njem, če ga poznaš do pičice. In še to je: Breznikovo načelo je: velika širokosrčnost! Če ga vprašaš: Kako naj to pišem, tako ali tako? ti odgovori: »Oboje je prav. Slovničarji ne tvorimo jezika. Tvorijo ga narod in pisatelji. Mi samó ugotavljamo, kaj ni prav, in iščemo, kaj je prav.« Vse to je lepo. Toda prav vsi, ki moramo pisati, in še bolj tisti, ki moramo popravljati rokopise, smo prepričani, da je že čas, ko dobimo od njega izčrpen pravopis. Ta pa naj bo gospodar, ki bo velel: »Sedaj tako in nič drugače!« Naš jezik je že tako izoblikovan, da ima do takega pravopisa — pravico.

Velika hvala gre Brezniku, da je tak sovražnik tujk. Sam mi je potrdil, da se je prepričal, kako veliki narodi neizprosno trebijo iz jezika vse tuje smetjé. Zato bo poslej sam še bolj strogo preganjal vse, kar je tujega. Da, tujke! Poslušajte časih govore, ki so namenjeni najširšim plastem (v radio)! Pa berite spise nekaterih mladih, ki vtikajo vse tuje besede, katere so ulovili na vseučiliščih ali kjerkoli, v slovensko besedilo! Če je že v polikanem pa nemokanem Slovincu iz revne ničemurnosti toliko sračje narave, da si napuka kjerkoli tujega — pavjega perja ter ga vsega zmlinčenega natika po svoji duševni siročini, je pač za izobraženca tako divjanje sramota.

Če sem že poskušal preprosto pokazati Breznika kot učenjaka, naj ga ne prezrem kot človeka. Ivan Cankar se je hudoval po Medvedovi smrti pred mano: »Kakšni pa ste, da ni nihče omenil Medveda kot človeka? Kaj to ni nič? Medved je bil strašno lep človek! In dober!« Srečaj Breznika sred ljubljanskega polja, ko jo maha proti domu! Dolg, tehten korak ima, ohlapna, dolga črna suknja se opleta krog visoke postave, vedro lice gleda žitna polja, na obrazu trepetna rahel smehljaj, časih se ozre za škrjancem, ki gostoli nad njim. Kdor ga ne pozna, ve, to je pristen selski župnik. Od bolnika se vrača, ali pa je šel pogledat h koscem. »Bog daj!« pozdravi kmeta, ki pelje snopjè, in možuje z njim, kakor bi mu bil župnik. Pa se na kmetov dovtip zasmije s tistim širokim, dobrodušnim smehom, ki ga imajo samo »ubogi v duhu«. In doma sede k svoji osemdesetletni mamici — in še sosedje pridejo — in se pomenijo o letini, o uimah, o vsem, kar jih zanima in kar tvori teh dobrih ljudi drobne skrbi. In drugo jutro gre v spovednico in na prižnico in ni nič učenjak, pastir duš je, preprost, dober, skromen. Če pa prideš k njemu in sprožiš pogovor o jeziku, o leposlovju, tedaj se mu zablistajo oči, s širokimi kretnjami ti razlaga, te uči, toda vse njegove sodbe nikogar ne obsojajo, samó razlagajo. Ves je brezoseben, njega ni, je le stvar, za katero gre. Tak pogovor ti razodene učenjaka. Nikdar ne išče sebe, išče samo resnice. Svoboda vesti mu je sveta. Najgorja tvoja nasprotna trditev ga ne užali. Kakor menih je, poln askeze zase, sredi prijateljev

pa židane volje in jim žrtvuje svoj dragoceni čas po njih mili volji.

Tak je Breznik. Slovenski narod ve, kaj mu je dal Breznik, se veseli njegove petdesetletnice, tako bogate sadov, in mu iskreno čestita. F. S. F.

V SPOMIN IGNACIJA BORŠTNIKA IN DAVORINA JENKA

Na Vidov dan, dne 28. junija 1931, so v Cerkljah pri Kranju slovesno odkrili spominski plošči dvema velikima domačinoma, skladatelju Davorinu Jenku in igravcu Ignaciju Borštniku. Odkritje se je izvršilo z veliko slavnostjo, ki je bila prirejena za 140letnico, kar je v Cerkljah ljudska šola.

Ignacij Borštnik se je rodil dne 11. julija 1858 prav v Cerkljah. Obiskoval je gimnazijo in učiteljske v Ljubljani. Kmalu se je kot diletant začel udejstvovati na odru ljubljanske čitalnice. Leta 1885 je odšel na konservatorij na Dunaju v dramsko šolo. Čez leto dni se je vrnil v Ljubljano in postal vodja vsega dramskega delovanja, vodil dramsko šolo in režiral in sam nastopal v starem gledališču na Kongresnem trgu, po požaru spet v čitalnici, nato pa v novem deželnem gledališču, kjer je sodeloval ob otvoritvi dne 29. septembra 1892 in priredil Jurčičevo »Veroniko Deseniško« za oder. Leta 1894 je odšel v Zagreb, kjer je postal prvak hrvatske drame. V Zagrebu je ostal do leta 1919, ko je prišel kot stalen gost v Ljubljano, kjer je prevzel važno nalogo, da uredi in vodi po vojni novorojeno dramo. Poverili so mu tudi ustanovitev in izgraditev nove dramske šole. Izmučen od dela in truda je dne 23. septembra 1919 sredi najživahnejšega delovanja umrl. — Borštnik je bil eden največjih slovenskih odrskih umetnikov. Njegov repertoar je bil nenavadno bogat in raznolik. Predstavljal je karakterne junake, intrigante in celó ljubimskih vlog ni zavračal. Ustvaril je na odru nekaj stotin figur, tako življensko verjetnih in umetniško dognanih, da bi bilo težko povedati, v kateri vlogi je bil največji. Zelo rad je predstavljal junake Shakespearejevih in Molièreovih klasičnih dram, pozneje je

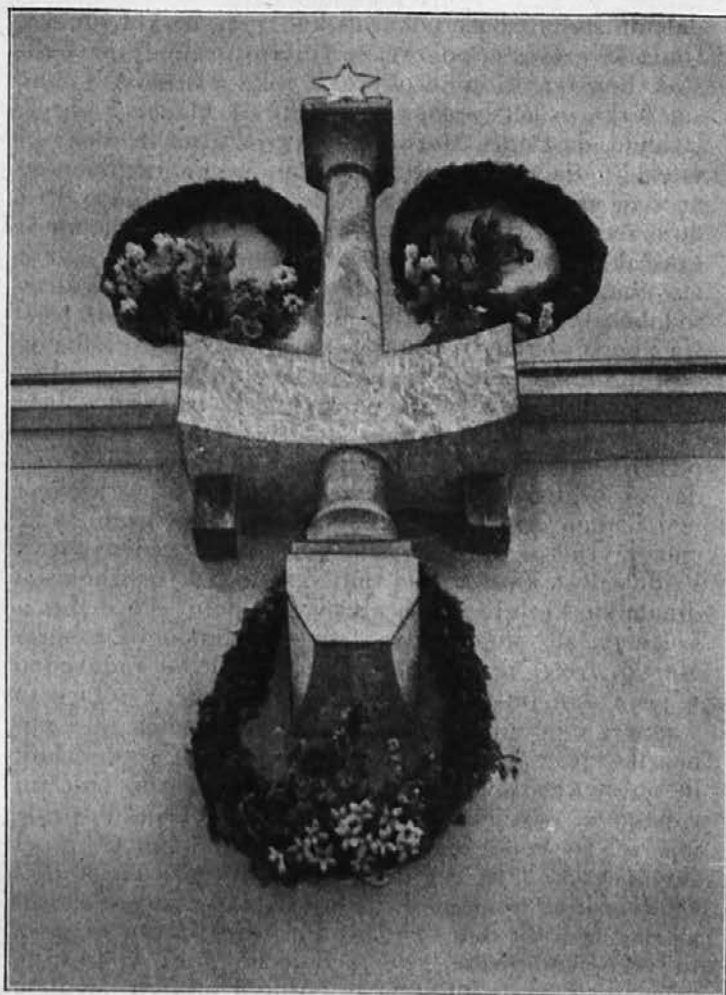

Spominska plošča nad vrati rojstne hiše Ignacija Borštnika.

pa vzljubil krepke vloge v sodobnih realističnih odrskih delih. Često in z uspehom je nastopal v Hauptmannovih, Ibsenovih in Strindbergovih igran. Zadnja njegova vloga, katero je odigral že težko bolan, je bila v Strindbergovem »Očetu«, kjer je dosegel enega viškov svoje umetnosti. Igral je z dušo, z občutjem in z izredno prestudirano veččino. — Borštnik je bil velik mojster, izmed tovarišev je kipel kvišku kot orjak. Je pa, pristni umetniški značaj, tudi sam pisal stihe in prozo, celó nekaj iger, od katerih je dosegla največ uspeha ljudska drama »Stari Ilija«. — Poleg Antona Verovška, ki je bil en steber mlade slovenske drame, je Ignacij Borštnik tisto ime, ki pomeni drugi njen vrhunec. — Spominsko ploščo je zasnoval arh. Stane Rohrman. Predstavlja končnico zibelke. Ploščo je nabavilo ljubljansko združenje gledaliških igravcev.

Davorin Jenko se je rodil dne 10. novembra 1855 v Dvorjah pod Krvavcem blizu Cerklj. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in v Trstu, nato pa studiral pravo na Dunaju, kjer je nadaljeval tudi svoje glasbene nauke. — Ko je bil 25 let star, je v svetem ogorčenju zaradi nekega časopisnega napada na Slovence uglasbil Simona Jenka pesem »Naprej zastava Slave!«, ki je postala pozneje slovenska narodna korčnica. Na Dunaju se je seznanil z znanim srbskim skladateljem Kornelijem Stankovićem. Po njegovem nasvetu je Jenko prišel leta 1865 v Pančevo za zborovskega vodjo ondotne pravoslavne cerkvene občine. Dve leti nato je odšel v Beograd, kjer je bil najprej pevski vodja Beograjskega pevskega društva, kmalu je pa postal kapelnik na ondotnem Narodnem gledališču, kjer je deloval dolgih 32 let. Uglasbil je izvirno opero »Vračara« in napisal mnogo drugih glasbenih del. Razen »Naprej zastava Slave!« je znana njegova globoko čustvena pesem »Što čutiš, Srbije tužni?«, še danes naši zbori radi pojó mogočni zbor »Od Urala do Triglava«, pri pogrebih se nešteto oči še v naših časih dan za dnem zasolzi ob njegovi iskreni nagrobnici »Blagor mu«. Davorin Jenko je pa tudi skladatelj naše državne himne »Bože pravde«. — Jenko je s svojim skladateljskim delovanjem budil zavest slovanske skupnosti, Srbom je bil prvi glasbeni vodnik in pravi ustanovitelj zborovskega petja, organiziral jim je gledališko glasbo. Bil je prvi in najvažnejši posrednik med zapadnoevropsko glasbo in srbskim glasbenim udejstvovanjem. Izmed nešteti Jenkovih slovenskih skladb jih navedem le še nekaj, ki so se še do naših dni ohranile sveže: »Hej rojaki«, čustvena »Strunam«, krepka »Pobratimija«, »Tiha luna«. Slovenci, pri katerih je bilo v tistih časih zborovsko petje komaj v povojih, so z živim navdušenjem sprejeli te in še druge Jenkove navduševalne in tako prisrčne pa domače pesmi in najboljši dokaz za njihovo življensko silo je dejstvo, da jih naši zbori še danes radi in pogosto pojó. — Davorin Jenko je stopil l. 1904 v pokoj. Vsa leta do smrti je preživel počitnice v svoji hiši v Cerkljah, v katero so zdaj vzdali spominsko ploščo. Umrl je 79 let star dne 25. novembra 1914 v Ljubljani.

Načrt za ploščo je izdelal univ. prof. Jože Plečnik v obliki stebra s peterokrako zvezdo na vrhu. Preko dva metra visokega stebra, ki je vzidan v steno, je pritrjena ploščo z napisom: Davorinu Jenku, skladatelju Bože pravde, Naprej zastava Slave. Postavila Glasbena Matica 28. VI. 1931.

Spominska plošča v hiši Davorina Jenka v Cerkljah.

N O V E K N J I G E

France Bevk: **Človek proti človeku**. Gorica, 1930. Izdala in založila književna zadruga »Goriška Matica«. Str. 336. — Zgodovinski roman, ki ga je lani izdal Bevk pri Goriški Matici, ima za ozadje dobo, ki je sledila časom, upodobljenim v njegovem obsežnem delu »Znamenja na nebu« (roman v treh knjigah: Krvavi jezdeci, Škorpioni zemlje, Črni bratje in sestre. Okrog 750 strani). V novi knjigi »Človek proti človeku«, ki je čisto samostojen roman, nam je podal Bevk zopet kos svoje domovine Primorske, tu je »poizkusil z jecljajočo besedo opisati ljubo domovino in razmere, ki vladajo v nji okrog leta Gospodovega tisoč tri sto štirideset devetega...« (Str. 5.) Pred nami zaživi Tolminska, Goriška, Čedadsko in Furlanija. Hitro se menjajoče slike, risane z realistično, često celó naturalistično tehniko, se združujejo in vežejo v romantično celoto: to je stil Bevkovih zgodovinskih romanov. Tako tudi zadnjega. Roparji, vitezi, grofi, hlapci, robinje, požigi, turnirji, patriarhi, kuga, lakota, vojska: vse se meša v pisanem vrvežu. Vendar pisatelju ne gre za zgodovino. Ni mu do tega, da bi podajal zgodovinsko verne slike onih časov. Vse časovno okolje, vse zgodovinsko ozadje mu je bolj za okras. Njemu gre v prvi vrsti za ljudi. Časovna oddaljenost daje njegovim osebam neki čar izrednosti in neko trdnost, preverjenost, ki so jo dobili na bojišču zgodovine. Ljudi

daljnih stoletij hoče pokazati kot ljudi, ne kot junake, ljudi, ki greše, se pokoré, se ljubijo in pobijajo. Graščak Božidar, ki si je okrvavil roke z bratovo krvjo, sin Jerko in hči Irena, nezakonski sin hlapec Ambrož. Ugando, de Pupis, Marta, Akvilegija, grofi in roparski vitezi in tlačani: kljub vsem stanovskim razlikam so na dnu svojega bistva vendarle vsi samo ljudje. Pridejo trenotki, ko zginejo vse stanovske razlike in si graščak in njegov rob stojita nasproti samo še kot človeka. To razodeva zgodovina pisatelju, ki vidi v sodobnosti grozno družabno in stanovsko razcepljenost. Na koncu »Krvavih jezdecev« je pisal: »Vse enako je obsijalo božje solnce, mrtve in žive, tolminski grad in kočé podložnikov... Vse enako...« In isto izpoveduje tudi sedaj. Poleg tega mu stoletja pričajo o nespremenljivem moralnem zakonu. Tragična krivda — Božidarjev bratomor — najde zadoščenje nad njegovima nedolžnima otrokoma, ki padeta za očetov greh. In še eno. Življenje je vedno zmagovanje in veden poraz. Pride žalost, a pride spet tudi veselje. To je psihološka dinamika, ki daje napon njegovemu delu. »Po sledu... koles pa sta stopala dva (pevec Vigando in robinja Marta), tretji je bingljaj na hrbtu, gledal radovedno v jasni dan in žulil sočno hruško. Kam? V solnce in v veter, v dež in v sodro, k polnim skledam in v pomanjkanje, v dišeče seno in na golo skalo, po srebrnik in po stekle pse, radostnim hipom spočetja, bolečini rojstva in odrešenju smrti nasproti... Dan je, pride noč in bo zopet dan... Nad glavami jima je pel škrjanec...« (Str. 336, konec.) V primeri s prejšnjimi zgodovinskimi romani je zadnji Bevkov roman nepri- merno zrelejše delo. Dejanje je ostro, jasno orisano, tu ni epične širine, vse je določno, brez kolebanja, usmerjeno v cilj, ki si ga je postavil pisatelj. Medtem ko se v »Znamenjih« tok dogajanja včasih razblini, razleze in raztrga v čisto ohlapne zgodbe, je »Človek proti človeku« enotnejše, jasnejše in močnejše delo. Rdeča nit glavnega toka se nikoli ne pretrga in ne izgubi. Posebnost te knjige je naravnost brzojavniško kratki slog, zgoščenost in izklesanost izraza in opisa, ki spominja na zgoščenost starih kronik. Za primer naj sledi odstavek, kjer v nekaj besedah pisatelj oriše pokrajino, časovne razmere in dvoje ljudi, ki živita v tej pokrajini in v tem času. »Nadiška dolina. Na severu jo straži gora Mija. Sredi pobočja gore je stala samotna kočá. V nji je živel tlačan. Borne njive, zarasli pašniki, gozdovi, gozdovi. Visoko nebo, širen razgled, globoko v dolini Čedad. Gradovi. Roparski vitezi, razbojniki in potepuhi. Groza in strah. Kuga in grozote zadnjih let so bile pobrale vse hišne prebivalce. Ostala sta mož in žena, Lukež in Marjeta, sama na samoti. Vsako jutro sta se prebudila: 'Ali še živiva?' Vsak večer sta hvalila Boga, ga prosila: 'Daj nama dočakati dne.' Oprezovala sta skozi okno: 'Odkod pride hudo?'« (Str. 213—214.) S tem delom smo dobili zgodovinski roman, ki ga lahko štejem med svoje najboljše. Da ni napak, ki so Bevku lastne, in napak, ki gredo na rovaš prehitremu pisateljevanju, bi delo postavil blizu »povesti daljnih dedov« ali »Visoške kronike«. Dasi delo v celoti ne zadovolji popolnoma, so pa v njem poglavja, ki po umetniški sili in izklesanosti spadajo med zrelo in dognano umetnost. S. V.

Mauriac François: Gobavca je poljubila. Roman. »Leposlovna knjižnica« Jugoslovanske knji- garne v Ljubljani. Prevedla Edi Kocbek in Jakob

Šolar. Z uvodom o pisatelju in bistvu njegove umet- nosti. Str. 117. — Ta roman je umetniško visoko zrelo delo. Seksualni problem, ki ga Francoz Mauriac, od- ločen katoličan, razvija tu pred nami, je eden najod- ločilnejših in najvažnejših sodobnih problemov. Zato se nas knjiga tako močno dojmi, ko je nam problem tako blizek. Pisatelj je psiholog, ki razčlenjuje in razkraja pred nami v najtanjše nitke duševnost dveh mladih ljudi: pohabljenca Jeana in lepe Noémi, ki se mora proti volji omožiti z nagnusnim pohabljenecem. »Vse poti razen odpovedi so se ji zaprle« (str. 117), ko je stopila v zakon, in zato je po teh potih zrasla v nad- človeško krščansko junakinjo trpljenja in samoodpo- vedi. Vse je jasno in dosledno izrisano do potenosti in prepojeno z močjo pisateljeve osebnosti, ki se vedno skriva za osebami, in duhom krščanstva, v katerem se svobodno in nenarejeno gibljejo njegovi ljudje. Delo bodo prav dojeli resni in globoki ljudje. Drugim pa bo Mauriac dolgočasen. A eno naj pristavim. Dasi delu ni oporekati ne z umetniškega ne z našega verskega stališča, bi ugovarjal prevodu iz čisto osebnega, tako- rekoč slovenskega stališča. Problem patologičnega človeka, kakor je Jean, je tako nenavaden, da mora ostati Slovincu tuj (kljub seksualnemu problemu, ki nam je tako blizu). Iz te knjige veje duh bolezni in degeneriranosti. Zato v Slovincu, ki je sin še zdravega naroda, vzbudi hladen odpor in odklon. Takih ljudi, patologičnih tipov, ne maramo med sabo, tudi v knji- gah jih ne srečamo radi. Med Francozi je gotovo to drugače, pri nas pa ta bolnost in patologičnost odbija. Mi imamo rajši zdrave ljudi pa zdrave knjige! — Končno naj še o opremi rečem, da ni le razkošna, ampak potratna (9 naslovnih strani)! S. V.

Iz duhovnega življenja družine. Spisala Milica Grafenauerjeva. Založila Družba sv. Mohorja, natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. 1931. Str. 168. Cena broš. za ude 18 Din, za neude 24 Din; vez. za ude 24 Din, za neude 32 Din. — Ruski boljševizem, ki si je med drugim zadal tudi nalogo, da zatre vsako vero v ljudeh in je vero proglasil za strup človeštva, je z nujno posledico udaril tudi družino. Kjer ni nobene vere več — pa že kakršnekoli —, tam je lepo družin- sko življenje, vsaj trajno, nemogoče. Danes se po vsem svetu bije boj za družino in boj za otroka. Razume- vanje družinskega življenja gine. In prav posebno gine pravo krščansko umevanje družine. Da bi zmotne nauke, zablode, dvome o duhovnem življenju družine razjasnila in pokazala zacno vso lepoto pravega dru- žinskega življenja, zato je žena in mati Milica Grafen- auerjeva spisala to knjigo. Knjiga ni prepis toliko drugih takih knjig — krščanske ali nekrščanske vse- bine — knjiga je resnično doživljanje v lastni številni družini, je sad mnogoletnih bojev, trpljenja in tudi velikega veselja. Za vsako mater, pa tudi za vsako dekle bo ta knjiga v mnogočem novo razodetje. Vsaka nevesta bi morala to knjigo — ne samo prebrati — prestudirati bi jo morala in se vživeti v njeno vsebino. Knjiga je razdeljena na tri oddelke. Prvi govori o zakonu, o zakonski ljubezni, o zakramentu, o beli kugi, o dostojanstvu zakona. Drugi del razmotriva o vzgoji k čistosti — v zakonu in izven njega. Govori o vseh sedaj tako opisovanih zadevah: o skup- nem kopanju, o modi, o laseh, pa o vzgoji volje že pri dojenčku in v razvojni dobi. V tretjem delu govori o rasti v duhovnost. Spolna ljubezen mora biti

poduhovljena, da je trajno lepa in stanovitna. Govori o poklicu, o pripravi za ustanovitev družine (predzakonska ljubezen) in nazadnje še nekaj o knjigi in berilu. Ta, tu kratko očrtana vsebina že zadostno označuje važnost te knjige. Reči moramo, da je podobne doslej še nismo imeli. Pisateljica ne pridiguje, ona govori iz duše, pa ne ozkosrčno, široko zgrabi, veliko veliko svobode ljubi, toda ob načelih pa je neizprosna in odločna. Lehko smo veseli te knjige: prepotrebna je, dobra je. Pisateljica je kot verno vdana katoličanka knjigo pred tiskom izročila svojemu škofu v presojo. Za odgovor beremo predgovor v knjigi: »Razprave, zbrane pod naslovom 'Iz duhovnega življenja družine' in posnete iz resničnega življenja, odkrivajo skrivnostne globine in neminljive lepote krščanske družine, opozarjajo na vire neusahljive družinske sreče, ki je onim družinam, ki tvorijo le mehanično skupnost brez duhovnega edinstva, nepoznana.« Tako škof dr. Gregorij Rožman. Boljšega priporočila knjigi bi si ne mogli želeli. Naj zaide v vsako katoliško družino, v roke dekletom in fantom.

Prehrana po novih zdravstvenih načelih. Priredila Štefanija Humek, učiteljica gospodinjstva. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1931. — Mladika je v kratkih opisih že večkrat opozarjala na vitamine, ki so zlasti v sirovi hrani. Ta knjiga pa po dognanjih švicarskega zdravnika temeljito razpravlja in poučuje, kako se hranimo, da bomo zdravi. Jedro knjige bi povzel takole: Pove tistim, ki mislijo, kako prav in dobro se hranijo (uživajoči veliko mesne in kuhane hrane), da njih prehrana ni prava, onim pa (zlasti na kmetih) pove, da je njih prehrana (črn kruh, sočivje, zelenjad, sadje itd.) dobra in zdrava prehrana, dasi sami sodijo, da revno živé. Vse to je obrazloženo v uvodu, označena je vrednost hraniv in znanstveno utemeljena. Nato so zapisi, kako si pripravljajmo hrano in kako jo uživajmo sirovo. Knjiga je za nas v kuharski stroki — velika novost. Marsikdo se ji bo nasmehnil. Toda kdor jo prebere, mu bo samo koristila in bo marsikaj tega, kar je imel doslej za dobro, zavrgel ter živel bolj prirodno, preprosto, zdravo in bolj poceni. Kupi si jo, čeprav ne boš vsega porabil, denar zanjo si dobro naložil.

Francoščina brez učitelja. Dr. Stanko Leben. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Str. 175. 28 Din. — Francoščina je danes za nas kot malega naroda sinove in hčere — že kar nujna. Po vsem svetu se prebiješ z njo. Zato ni čuda, da se je uči toliko starejših ljudi. Toda prav ti ne utegnejo riti skozi debele knjige. Mudi se jim. Za vse te pa je Lebnova slovnica kakor nalašč. Več slovnice imam, pa tako kratke, pregledne in povsem zadostne nobene. Kdor si dovršil latinsko gimnazijo, kupi si to slovnico, pa še slovar in po nekaj dneh sedi k lahkemu francoskemu berilu, pa boš videl, kako hitro boš umel. Seveda za izgovarjavo pa ti je potreben dober učitelj — vsaj za začetek.

Kmetijska kemija. Spisal ing. agr. Ivo Zobec, profesor realne gimnazije. S 26 slikami in številnimi preglednicami. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Str. 157. Cena 52 Din. — Res imamo že nekaj kmetijskih kemij (n. pr. Mohorjeva »Poljudna kemija«, Mohorjevo »Travnništvo« in letos izide »Splošno poljedelstvo« pri Mohorjevi), vendarle takih knjig ne bo nikoli dovolj, kaj šele preveč.

Nikoli ne pozabim tegale: Avstrijski častnik se je bogato oženil. Odložil je sabljo, si kupil graščino in začel kmetovati, češ, kmet je lahko vsak tepec, kako bom šele jaz, izobraženec, kmetoval. Pa je mož v petih letih prišel res — na boben. Kmetovanje, zlasti dandanes, zahteva hudo razumnega človeka. Le prebrisana sposobnost bo kmetu danes pripomogla, da se bo v težkih časih izvijal iz vseh stisk, ki ga tarejo. Pričujoča knjiga ima v bistvu pač vse to, kar imajo že zgoraj omenjene knjige. Vendar pa vsa teža in tehtnost poučevanja v tem delu tiči v umetnih gnojilih. To omenja pisec knjige sam v uvodu. Knjiga je predvsem namenjena šoli, pa bo tudi izven nje vsakemu res napredka željnemu kmetu koristna.

Prva pomoč. Spisal dr. Mavricij Rus, mestni fizik in šef-zdravnik rešilne postaje v Ljubljani. Druga izdaja z 52 podobami. V Ljubljani, 1931. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna. Str. 160. Cena: kartonirano 26 Din, polplatno 32 Din. — Dr. M. Rus je priredil drugo izboljšano in pomnoženo izdajo svoje »Prve pomoči«. Res strokovna in hitro razprodana knjiga najbolje dokazuje o sebi, da je dobra. Tako se je godilo s prvo izdajo dr. Rusove »Prve pomoči«. Knjiga ima nazorne slike, jasen pouk brez praznega besedičenja in je za šolo, za družine, za sportnike, delavce zelo potrebna in važna.

Constantin Weyer: Usodna preteklost. Ljudska knjižnica 38. zvezek. Preyedel S. Škerl. Cena za 6 knjig letno v platno vezanih po 12 Din mesečno. Str. 155. — Ta kanadski roman, ki podaja boj med naravnim divjim življenjem kanadske prerije in napredujočo civilizacijo, odlikuje neposrednost, prirodnost in sila, ki se razodeva v podajanju narave, njenih moči in njenih ljudi. V nekaterih odstavkih je viden vpliv Jacka Londona (pohod na sever, borbe z mrazom). Vendar tega pisatelju ni šteti v zlo. Knjiga je polna krasnih prizorov ter po vsebini in obliki dobra ljudska knjiga. A eno ji v slovenskem prevodu jemlje toliko kot vso vrednost: barbarski jezik! Takega časnikarskega prevoda že dolgo nisem bral. Mestoma je prevod dober, mestoma pa naravnost grozen. N. pr.: »...nama je molel jezik iz vratu« (str. 15), »treba je bilo konje obrniti v dolarje« (str. 18), »mi ostanemo z dolgim nosom« (str. 22), »k sreči sem imel posla s konji, ki ju je kupil« (str. 33); Ali recimo ves odstavek str. 21 (za zvezdico), str. 30 (vrsta 9—11) itd. Takih primerov bi lahko navedel legijon. Da pa se taki prevodi priobčujejo še v »Ljudski knjižnici«, je še tem bolj obsojanja vredno. Ali slovensko ljudstvo, ki najlepše slovensko govori, ne zasluži slovenskih prevodov? S. V.

Bevk France: Jagoda. Ponatis iz Koledarja »Goriške Matice« za l. 1930 (pod naslovom »Pastirček Matevžek«.) Gorica, 1930. V samozaložbi. Komisijka zaloga za Jugoslavijo pri Novi založbi. Str. 73. Cena broš. 10 Din. — Od Bevka moremo vsega pričakovati. Najplodovitejši pa tudi vsestranski sodobni pisatelj je. Z »Jagodo« je podal novelo za otroke. Čisto preprosto zgodbo o pastirčku Matevžku je podal v močni novi obliki in ustvaril droben biser. Le jezik je preveč knjižen in premalo živ, tudi gostobesednost včasih utruja. Ampak take lepe novelice za otroke že dolgo nisem bral. Goršetovih sedem ilustracij se dobro prilega novelici.

N A Š E S L I K E

Dve Milletovi sliki. Mislim, da ga ni bravca, ki ne bi bil že videl v reprodukciji katerekoli slike J. Fr. Milleta. Saj so tako razširjene po svetu, da moremo reči, da je Millet najbolj znani francoski slikar 19. stoletja. Njegove slike »Večerna molitev«, »Ženjice«, »Sejavec« in druge so razširjene v stotisočih posnetkov po svetu. — Sliki, kateri objavljamo danes, sta morda našim bravcem manj znani. In vendar je »Kmet, ki veje žito« med najznamenitejšimi deli tega umetnika. — J. Fr. Millet je bil kmečki sin, blizu Cherbourga ob Atlantskem oceanu doma. Rodil se je leta 1814. Kot otrok in mladenič je moral z brati trdo delati na polju in je sam spoznal vso težko usodo kmeta. Že napol odrasel je prišel na umetnostno akademijo in kmalu, komaj 34 let star, zaslovel — in sicer prav s to sliko. Bilo je to za tiste čase čisto nenavadno, vprav prekucuško delo: saj je bila prav za prav prva slika kmeta in kmetskega dela, podana v pojmovanju naše dobe. Vse dotlej so slikarji le preradi upodabljali kmeta in njegovo življenje kot nekaj smešnega, čudnega, robatega, celó sirovega. Tako so upodabljajoči umetniki gledali na vse, kar je bilo kmečkega, od časov renesanse. Šele umetnost poznega baroka, prav za prav že rokokoja, je uvrstila med svoje motive tudi prikupnejše prizore iz kmetskega življenja. Bili so pa to po večini silno osladni in prisiljeni prizori, kjer so nastopali salonsko pojmovani pastirčki in pastirice, ki so tedanjemu mestnemu človeku skušali pričarati posebnost in mikavnost življenja na kmetih. Tako so večinoma gledali na kmeta tudi poznejši slikarji do srede 19. stoletja. Millet je bil pravi nasprotnik tega pojmovanja. Sam kmetski sin, ki je živel na deželi, ki je sam delal in se trudil z domačimi, je ohranil do kmeta pravičen odnos, ga je podajal takega, kakršen zares je, brez osladnosti, brez olepšavanja, pa tudi brez pretiravanja in tendenčnosti. V njegovih slikah, kjer je vedno človek poglavitna vsebina in osredje, pokrajina pa dodatek in potrebno ozadje, je upodabljal vdano delavnost kmetskega človeka, skušal v opazovavcu zbuditi sočutje z njegovo trpkó usodo in podati izmučenost in trudnost, ki je značilna za delavnega kmeta. Milletov pogled na svet je mračen, resnoben, zato pa ume poljedelca pri delu podati svečano in dostojanstveno in z najpreprostejšimi sredstvi doseže mogočen učinek. Tako je postal ta slikar učitelj dolge vrste naslednikov in posnemavcev, kakor jih še danes srečujemo na vseh slikarskih razstavah. Ko je leta 1875 umrl, je bilo pojmovanje kmetskega življenja in dela že docela izpremenjeno in danes se nam zdi komaj verjetno, kako odločilnega pomena so bila njegova prva dela za razvoj sodobnega slikarstva. — Obe naši sliki sta razumljivi vsakomur, tako da je sleherna razlaga nepotrebna.

Ivan Pengov: Sv. Florijan. V veži nove palače Vzajemne zavarovalnice, ki je bila po načrtih mojstra arhitekta Jožeta Plečnika lani sezidana na vogalu Miklošičeve in Masarykove ceste, so postavili nedavno velik, iz lipovine iztesan kip patrona zavarovalnice, varuha pred ognjem, svetega Florijana. Soho je izdelal ljubljanski podobar Ivan Pengov po starih,

domačih vzorih, ki so nekam sodobno presnovani in je prav posrečeno solidno delo. Kip je močno prevlečen z živimi barvami, kot so slični kipi iz baročne dobe in je izdelan v nadnaravni velikosti. Z njim je okrogla vhodna veža mogočne palače, ki sodi med najlepše povojne stavbe v vsej Ljubljani, dobila učinkovito dopolnilo in lep okras. — Na naši sliki je viden kip od strani, v ozadju je videti drugo večjo, s stebri podprto vežo pred stopniščem.

H Krašovčevim fotografskim slikam. V naših časih se je fotografija tehnično že tako spopolnila, da je postala zabava in sport širokim množicam. Če hočeš prepoznati tujca, turista ali popotnika, po fotografskem aparatu ga boš spoznal. In vendar, če gledamo, kaj prineso vsi ti s svojih popotovanj domov, bomo kar ostrmeli nad vso to revščino: samega sebe in svoje spremljevalce pa spremljevalke posname vsak nešteto-krat; kdor ima pa že višje cilje, bo zbral nekaj vsakomur dostopnih in znanih pogledov in motivov, katere vse že poznamo z nešteto drugih, često boljših slik na razglednicah in drugod. Tudi pri fotografskem delu je treba mnogo več kot samo tehničnega znanja. Potreben je prečiščen okus, oster smisel za značilnost kraja, prizora in trenutka, treba je pa v prvi vrsti tudi nemalega umetniškega čuta. Če ga imaš, boš iz navidezne ničevnosti ustvaril lepo sliko, boš iz vsakdanjega prizora posnel značilno in trajno zanimivo. — Precej slik iz potne torbe našega mojstra-fotografa Fr. Krašovca, ki je lani v naglici prepotoval Dalmacijo, smo že pred letom objavili. Nekaj jih prinašamo spet danes v spodbudo mladim ljubiteljem fotografske umetnosti in pa, ker je čas velikih počitnic, da bi zvale koga, ki ne ve kam, na naš sončni jug. — Blizu mesta leži ob nabrežju jadrnica. Pripravlja se na odhod. Pravkar so dvignili jadra in mornarji čakajo ugodnega vetra. Iznad hribov se bliža nevihta. Prvi sunki vetra se že zaletujejo v jadvovino. — Na drugi strani Boke je popotnik zagledal zanimiv motiv, ki kliče k razmišljanju: stara jadrnica leži na pol potopljena, že na pol razpadla v vodi ob skalnem obrežju. Bog ve, kod vse je plula, preden jo je zadela usoda vsega minljivega. Koliko časa bo še kljubovalo ogrodje valovom? — Iz starodavnega Trogira sličica je kot da ni prizor iz mesta slavne katedrale sv. Ivana Trogirskega, znamenitih plemiških dvorcev in grozečih stolpov mestnega ozidja. Ne, prizor iz onega drugega mestnega dela je, kjer stanuje v tesnih zagatah v propadajočih starinskih hišah revno prebivalstvo, mali rokodelčiči in delavci, potomci imovitih in slavnih prednikov, ki le s težavo prehranjujejo sebe in družine. V uličici, kakršne so tod vse, stoji tesno ob hiši voz, ob njem stara ženska. Voz je poln žlahtnega, prezelega grozdja. Čas trgatve je, ki je doli ob morju toliko zgodnejša. Na dvorišču bodo stiskali grozdje, in to v preprosti stiskalnici, ki ima za podlago kamenito ploščo, s katere po žlebiču odteka mošt v nastavljena vedra in sodove. Stiskalnica in vse drugo je čisto preprosto in starinsko, prav tako, kot vidiš te priprave v splitskem arheološkem muzeju, kjer hranijo prastare stiskalnice iz rimskih časov. — Bežna sličica: čoln plove na jadra v večernem vetriču, v njem sedi ribič, ki gre na lov. Morje nalahno valovi, od večera pihlja hladni zapadnjak — mistral, morje in otoki in kopnina se zgrinjajo v mrak.

DOM RAZPADA

Krista Hafner

Žal je dandanes na svetu res lepih, vzornih domov čedalje manj. Družina in dom se krhata in rušita polagoma in tiho, skoraj nevidno sicer, pa vendar stalno in resnično. Kako hitro se vživé v današnjih dneh zakonci v to, da nimajo lastnega doma: mož stanuje v enem, žena v drugem kraju, daleč proč od moža. In tudi, če stanujeta skupaj: ali se ne zgodi prepogosto, da hodita oba na hrano v gostilno in lastnega doma sploh nimata? To je pravcati nezmisljen zakonskega življenja. Ljudje ne čutijo več v sebi onega silnega gona, ki je nekdanj silil mladeniča, da si je takoj, ko se je poročil, ustvaril lastno gnezdece. In oni, ki ga imajo, kako malo ga znajo ponekod ceniti in s kako lahkoto ga le prepogosto sami uničijo. Razporoke in ločitve zakonov — ta razdiranja in razpadanja domačih ognjišč — so vsak dan bolj pogostne. To gibanje je tako resno in pogubonosno, da je zaskrbelo resne, misleče ljudi in da s strahom navdaja že same državnike velikih držav.

Vzrokov, da so začele propadati družine in domovi, je več. Vzroki so vnanji in notranji.

Vnanji vzroki.

Sodobno gospodarstvo, pomanjkanje stanovanj, pomanjkanje denarja, strah pred številno družino, posredni davki in sodobna zakonodaja.

Moderno gospodarstvo. Vse preteklo stoletje je živela miselnost iz velike francoske revolucije (1789), ki je postavila tri prelepa gesla: bratstvo, enakost, svoboda. Zlasti svoboda je imela neizmeren vpliv na vse življenje polpretekle dobe. Na osnovi svobode se je rodil predvojni liberalizem, ki je oče modernega kapitalizma, ki pozna le dvoje: stroje in številke. Človeka kapitalizem ne pozna; človeka namreč kot živega bitja, ki ima dušo in srce. Pozna le njegovo delovno moč, ki jo izrablja, kot izrablja stroj,

ki ga je kupil na trgu in postavil v svojo tovarno. Liberalizem se ne meni za vest in je brezčuten za vsak ozir do človeške družbe. Zato je povzročil človeštvu neizmerno gorjã. Posledice njegovega brezobzirnega izrabljanja vsega, kar mu more služiti, nosi prav za prav šele sedanja doba; še kruteje pa jih bo občutil bodoči rod. Po tem nauku o neomejeni svobodi ni imelo svetovno gospodarstvo nikakih ozirov, ni poznalo nikakih mejã v svojem poslovanju in je poznalo le en cilj: doseči čim več produkcije s čim manjšimi proizvodnimi stroški. Prva skrb mu je bila zvišanje in pocenitev produkcije, drugo skrb mu je delalo le še vprašanje, kako in kam razpečati proizvajane izdelke. V neprekosljivi iznajdljivosti je znala in še zna sodobna industrija odkrivati in z rafinirano iznajdljivostjo vzbujati vsak dan nove človeške potrebe in želje, da se večja konsum; izkorišča vse človeške slabosti, ki jih pozna bolj kot najučenejši dušeslovec. Industrija si je zaslužila znanost in umetnost: znanost pri izdelavi, umetnost pri reklami in prodaji. Iz človeka in stroja skuša iztisniti ob najmanjših proizvodnih stroških višek sile in moči, ki jo hrani delavec v sebi. Okoli sebe ne vidi drugega kot sirovine, ki jih je treba predelati, slasti, ki jih je treba zadovoljiti, delovne moči, ki jih je treba izrabiti. Vse se ravna in ocenjuje edinole z vidika dobička in dobičkonosnosti. Ob tem je moderni kapitalizem pozabil le eno: da je za produkcijo in za konsum potreba ljudi in da človek izgine, kadar izumrje družina.

Kapitalizem uničuje družino in s tem človeka. Franciji manjka domačih ljudi za težka dela in morala se je zateči k drugim narodom, da od njih dobi živih delovnih moči, ki jih sama več ne premore, ki pa jih vendar rabi, če hoče zvišati ali tudi samo obdržati sedanjo višino svojega narodnega gospodarstva. Amerika živi od priseljencev, in če kedaj ta dotok žive človeške sile preneha prihajati iz Evrope in Azije, če usahne, bo morala zapreti svoje velike rudnike in tovarne. Res je danes delavcev še na preostajanje, a se vendar naznanjajo na obzorju že časi, ko bo človeške delovne sile zmanjkalo. Zakaj naša družina hira: ne samo v Franciji, ne samo v Nemčiji, tudi nas je že zajel ta tok in z nami vred vso Evropo. Izpodkopavati pa je začela družino moderna industrija, ki v svojem pohlepu po trenutnem dobičku ni gledala v bodočnost in v svojem delavcu ni videla človeka, ki mu je treba živeti, in sicer živeti človeka dostojno življenje, ampak le stroj, ki se vrti po volji gospodarjevi brez prenehanja, dokler se popolnoma ne izrabi in ga ne vržejo med staro šaro.

Morda se moderni kapitalizem s svojo industrijo posledic svojega ravnanja ne zaveda, morda povzroča zlo nehote in nevede; toda jasno je, da najubožnejša, pa najproduktivnejša vseh družin, delavska družina, hira in izumira.

Na osnovi liberalnega načela o neomejeni svobodi se je začelo narodno-gospodarsko ocenjevati industrijskega delavca le kot delovno silo, ki jo cenijo le po tem, koliko naredi, ne da bi kaj pomislili, ali zaslužek zadošča za življenje. Ali prav za prav; dali so mu toliko, da je lahko skromno preživel sebe, kakor so stroju dali toliko olja, da se je lahko vrtel.

Nikoli se moderni kapitalizem ni zanimal za to, da je tudi delavec mož, da je oče, gospodar družine in njen vzdrževatelj. S plačo, ki jo je delavec za-

služil, je lahko preživljal sebe; njegova žena in otroci pa so bili prepuščeni samim sebi, da se prežive, kakor se morejo in znajo.

Celó z revščino in zapuščenostjo delavskih družin se je znala industrija okoristiti. Še delavske žene in otroke je vzela v službo. Tako je ubila dve muhi na en mah: preskrbela je delavčevo družino s kruhom, sebi pa je dobila cenene delovne moči. Šest-, sedemletni otrok je že delal v tvornici in si služil svoj vsakdanji kruh. Dali so mu delo, o katerem so govorili, da je primerno njegovim močem in njegovi zmožnosti. Po dvanajst, trinajst ur dnevno so delali taki revčki po tovarnah, če so med delom morda utrujeni zaspali, jih je mojster ščipal s posebno pripravo, da so se zbudili in se znova oprijeli dela. Premnogi so se ob takem početju čutili za dobrotnike delavskih otrok, češ, da skrbé za njih duševno in telesno dobrobit: telesno, ker jim dajejo vsakdanjega kruha, čeprav je isti morda zelo skromen in trd; duševno, ker so jih med dnevom zaposljevali, da se niso brez varstva potepali po cestah, medtem ko sta oče in mati delala v tovarni. Toda očetje in matere takih otrok, ki jim je večna skrb in briga morda spočetka kalila pogled v bodočnost, vendarle niso izgubili vsakega čustva. Spoznali so, da iz njihovih otrok, ki so jim prezgodaj izrabljali še nerazvito moč in silo, doraščajo mladi starci, spoznali so, da svojih otrok ne rodé zase, ampak za svojega gospodarja, za delodajavca, za tujca, za izkoriščevavca. Ni čuda, če so se jim ob teh razmerah premnogi rajši odpovedali. Družina je postala hoté neplodovitna.

P o m a n j k a n j e s t a n o v a n j. Kjer mož, žena in otroci delajo v tovarni, se snide družina med dnevom le za kratke hipe, le pri obedih, in še tu le tedaj, če imajo vsi istočasno delo. Tudi zvečer so le malokdaj zbrani vsi skupaj, zakaj nočno delo trga posamezne člane družine tudi takrat od doma. Ob takih razmerah je poj m družina postal za nekatere le še beseda.

Pa da bi delavska družina vsaj takrat, kadar se vsa zbere skupaj, imela res človeka vredno bivališče, zdravo in udobno stanovanje! Liberalizem preteklega dobe se tudi za to stvar ni brigal in še danes se marsikdo vse premalo zaveda njene važnosti.

Kakšna stanovanja so imeli nekdanj in jih še imajo nekateri delavci v velikih mestih!

Moj Bog, človek bi se zgrozil, če pomisli, da je v dvajsetem stoletju, v tej hvalisani dobi človeškega napredka, kulture in civilizacije, kaj takega sploh še mogoče. Po starih, umazanih predmestjih velemest, kamor ne prodre ne luč ne zrak, kjer so ulice ozke, po katerih se razširja peklenski smrad, kjer bredeš blato in umazanost, živé delavske družine. V eni sami ozki luknji je dostikrat stisnjenih pet, šest ljudi; v enem samem majhnem stanovanju so stlačene dve, tri družine. Zidovje je vlažno, vsakovrstne golazni kar mrgoli, stene so prerasle z lišaji in gobami. Taki kraji niso primerni ne za trgovine, ne za pisarne, ne za skladišča; primerni so po sodbi dvajsetega stoletja le za človeška bivališča. Kdor je kdaj hodil po nekaterih pariških ali drugih velikomestnih ulicah, ve, koliko bede, koliko revščine, koliko umazanosti se nahaja le prepogosto v takih stanovanjih. Ljudje tam tonejo v blatu — umirajo pa tudi v moralni mlakuži. Take ulice so kraji, kjer se dogaja največ skrivnih nočnih

napadov, kjer mlada dekleta gubijo svojo čast in poštenje, dekleta, ki se svoje časti morda nikoli niti zavedele niso, ki ne umejo, kaj pomeni beseda mati, ki niso nikdar občutile sladkosti družine — ki zato tudi same nimajo zmisla za materinstvo in že v najnežnejši mladosti postanejo nesposobne, da bi kdaj ustanovile in vodile lastno družino.

Ob takih razmerah je delavec hitro občutil, da mu je mnogoštevilna družina neznosno breme. In ker ni črpal moči za žrtve od zgoraj, se je rajši odpovedal nadaljnemu prirastku družine, ni maral otrok, ker ni vedel, kam jih, bo spravil pod streho. Morda je imel tudi toliko čustva usmiljenja v sebi, da svojega otroka ni maral že takoj ob rojstvu obsoditi v smrad in zahtlost, v kateri je trpel in životaril sam.

Tako je velika industrija ubijala družinski čut v svojem delavcu in ga še ubija. Še vedno so velika mesta v svojih delavskih predmestjih nagnusna rana na telesu moderne civilizacije, njena velika sramota. Sredi bajnega razkošja, brezmejne elegancije, sredi čudovitih palač in čarobno razsvetljenih ulic umira v blatu in smradu in gnoju na tisoče in tisoče delavskih družin.

V novih mestnih predelih se nahajajo prekrasni, vprav pravljlični vrtovi, kjer se igrajo otroci v svilenih oblekah, ki jih čuvajo uniformirane pestunje in vzgojiteljice. Moderna veda, moderna tehnika je ustvarila dela, ki so prekoračila vse najsmelejše sanje, rešila je tehnična vprašanja, ki so zahtevala več kot talente, ki so zahtevala genije. Dvignila je luksuz do pretkarnosti, ki ji ne vemo pravega imena; iz našega civiliziranega življenja je napravila pravcati čudež. Dala je ljudem do zadnjega vse, kar si srce poželeli more; pozabila pa je dati možu, ki vse to delo izvršuje, najpotrebnejše, kar za življenje potrebuje: prijazen kotiček, kjer bi se po delu, ki ga je storil v prid udobnosti svojega srečnejšega sobrata, lahko v miru odpočil sam in njegova družina.

Ko je v začetku preteklega stoletja postalo gorje preveliko, so se pod pritiskom javnega mnjenja začeli podjetniki zanimati tudi za delavska stanovanja. Hoteli so zadušiti glas ljudstva in pričeli so zidati one grozne kasarne in kolonije, kjer je imela vsaka družina eno ali dve sobi in je bilo v eni sami taki kasarni stlačenih dostikrat do dvajset in še več družin. Le tenke stene, skozi katere se je slišal ves prepir in vsa zaupnost družine, so ločile posamezna stanovanja med seboj. Hiše so bile dostikrat brez vode, brez vrtov, da, celó brez stranišč; postavljene so bile sredi smradljivih gnojišč: resnična gnezda človeške bede, kjer so se plodile in razširjale nalezljive bolezni. Vsem prebivalcem teh vojašnic je bila navadno skupna le umazanost, prepir, bolezen in trpljenje. Umljivo je, da je delavec bežal, kadarkoli je mogel, iz teh brlogov, ki mu jih je postavil usmiljeni gospodar, in si iskal sam stanovanja. Toda s številno družino ga nihče ni maral pod streho. Saj je še danes prvo vprašanje, ki ga hišni gospodar stavlja svojemu najemniku, koliko ima otrok. Noben hišni posestnik ne mara pod svojo streho številne družine: otroci delajo hrup in motijo sostanovalce — dostikrat mogoče bogate, sebične samce. Otroci tudi kvarijo in mažejo stanovanje; kdo bi jih še jemal pod streho. Če pa si s številno družino obsojen na umazan brlog v baraki, ki ti ga je v usmiljenju zgradila tvoja tovarna, in si izključen iz čiste, udobne hiše,

kot jo uživa tvoj srečnejši brat, ki nima otrok, čemu bi potem ti imel družino, čemu bi rodil otroke, ki so ti v nadlego in te obsojajo, da živiš življenje, ki ne zasluži imena življenja? Zato je šel delavec in se je odpovedal družini, kakor se ji je že prej odpovedal bogataš, ki se je bal, da bi moral deliti svoje premoženje na preveč delov in noben ne bi bil zadosti velik, da bi mogel njegov otrok brez skrbi, brez dela skozi življenje. Če se je bogataš odpovedal otroku iz sebičnosti, zakaj bi se delavec ne odpovedal iz bede in revščine? Tako je postala družina sterilna, ker ni več verovala in ni več črpala iz vere moči za žrtev in odpoved. Zakaj vsako družinsko življenje, in naj je v hiši tudi bogastva na kupe, zahteva žrtev, odpovedi in samozatajevanja.

ALI NAJ POMAGAJO OTROCI PRI GOSPODINJSTVU?

Navajanje in uvajanje otrok v gospodinjstvo je velikega pomena za nje same, a nič manjšega za matere.

Ali kedaj resno premislimo, kako je pri srcu ženi, ki se ji kopiči delo brez prestanka in vsepovsod in ki nima pomočnice, da bi ji pomagala? Ko hiti in se trudi z delom, mora pa še venomer odgovarjati otrokom, jih zabavati, miriti — ali pa poslušati njih jok, krik in vriščanje. Rado se tudi zgodi, da jo sredi dela prekine otrok, ki se je naveličal igrati, z odločno izraženo željo, da hoče pomagati! Kaj naj stori mati v tem primeru? V takih in podobnih prilikah ravnajo matere pogostoma napak. Namesto, da bi ugodile otroku, ga odločno zavrnejo in s tem pripravijo še sebe ob pomoč. Na ta način pa v otroku dostikrat zatró tisto, kar bi bilo tako potrebno njegovemu poznejšemu razvoju, namreč, da se že zgodaj navadi na smotreno delo.

In zakaj marsikatera mati ne ustreže taki otrokovi želji?

Če hočemo odgovoriti odkritosrčno, tedaj priznajmo, da običajno le iz udobnosti in nepoznanja otrokovih lastnosti. Odrasli navadno otrokove zmožnosti podcenjujemo, mu malo zaupamo in mislimo, da s tem, da mu dovolimo pomagati, le sami sebi naložimo novo breme. Upoštevamo sicer, da prva otrokova pomoč pri tem ali onem delu res ni nikakršna p r a v a p o m o č ; šele polagoma se otrok privadi delu toliko, da ga materi olajša. Vsekakor pa nas v gospodinjstvu zaposlen otrok veliko manj moti kakor tisti, ki je brez dela in se dolgočasi. Že samo iz tega vzroka (čeprav ne bi mislili na druge) moramo dovoliti vsakemu otroku, ki mu zmanjka zabave, da nam po svojih močeh pomaga pri gospodinjskem delu.

Katera opravila pa so primerna n. pr. štiri- do šestletnemu otroku? Marsikje tak malček že lahko pomaga, četudi se nam zdi prvi trenotek, da delo morda ne bo zanj. Takemu otroku prav lahko prepustimo zbrisanje posode; seveda ga je v začetku treba poučiti o vsem, kar mora vedeti o tem delu, ter ga tudi nadzorovati. Še več, tudi pomiva lahko skodelice, krožnike in žlice, le postaviti mu je treba vse priprave nizko, v višino, ki je primerna njegovi velikosti. Ne rečemo, da ne bo semtertja kake ubite posode, a to se zgodi tudi nam odraslim. Nesreča ne prizanaša nikomur, kaj šele otrokom. Izkušnja pa uči, da otroci ne pobijejo

prav nič več, kakor pa odrasli. Še celó dečki, ki sò po naravi včasih izredno živahni, pravi neugnanci, pri opraviilih s posodo zelo pazijo in se lotijo dela z vso resnobo.

V teh rečeh ne smemo biti do otrok nezaupljivi; poverimo jim lahko marsikako delo — in čimprej jih nanj navadimo, tem bolje zanje in za nas. Dajmo otrokom zgodaj priložnost, da se vadijo v najrazličnejših gospodinjskih opravilih!

Noži in škarje, ki so pri hiši, tudi ne bi smeli biti predmeti, ki so jim nevarni! Tudi za otroke mora biti to samo orodje, s katerim naj se naučijo ravnati, da jim pri delu služi in pomaga. Če navadimo otroke prav prijemat, držati in uporabljati škarje, nož in podobno orodje, tedaj je to najboljša obramba pred raznimi nesrečami, ki zaleže mnogo več kakor pa neprestano suho opozarjanje, pretnje in karanje (da naj pusté te stvari pri miru, da te stvari niso zanje itd.).

Kako lepo in pridno pomaga potem deklica ali deček trebiti zelenjad, lupiti kuhan krompir, strgati korenje, luščiti fižol ali grah, izbirati jagodičje itd. Ali verjamete, da lušči grah prav dobro že triletno dete? Pa ne samo to! Tudi makarone nalomi, kekse izreže, pa kako rad in s kakšnim veseljem! V kuhanje upeljemo malo večje otroke prav tako lahko, samo polagoma, pazljivo in previdno. Če trenutno ni otroku primerne dela, ga že veseli, če sme vsaj gledati. In koliko je v gospodinjstvu še drugih del, ki so otroku v zadovoljstvo, če jih sme izvršiti. Posadimo ga v njegov kotichek (k mizici) in mu damo uteži, pribor in podobno, da lepo uredi. S kakšnim navdušenjem zлага v vso lepo predeljeno škatlo srebrni pribor; nič ga ni treba učiti, vse sam premeri in preračuni, da pride vsak kos orodja na določeno mesto. Kako se zabava, če ureja uteži v zabojček, če postavlja lončke po velikosti in podobno.

Pa tudi izven kuhinje, v stanovanju in na vrtu najdemo marsikaj, kjer otroci lahko sodelujejo. Pri brisanju prahu nam pride otroška pomoč še posebno prav, ker nam odvzame pripogibanje in sklanjanje, ki je za »velike« posebno neprijetno in težavno. Kako radi pa se plazijo otroci pod mizo in kako lahko torej obrišejo vse, kar leži nizko pri tleh, poberejo koščke papirja in drugo. Razen tega hodijo otroci radi sem in tja, a se pri tem ne utrudijo. Odnesejo koš s papirjem ter ga izpraznijo, prinesejo vrč vode itd. In koliko je zanje primerne dela pri gojenju sobnih cvetlic in na vrtu: umivanje listov nekaterih rastlin, škropljenje z vodo, vsakdanje zalivanje (v začetku vedno pod nadzorstvom) itd. Podobnih opravil za otroka je še dosti. Zaenkrat smo jih navedli le nekaj, da se vsaj nekoliko seznanimo s tem vprašanjem.

Poglejmo še, zakaj otrok tako rad pomaga materi.

Poleg želje in nagona po udejstvovanju ga sili k temu tudi želja, delati isto, kar dela mamica. Otrok hoče biti kakor ona, delati isto kakor ona; zdi se mu potem, da stoji z njo na isti stopnji. Potem ni več tisto majhno dete, ki ga odrasli tako radi zapostavljajo, temveč že velik, »odrasel človek«.

Nazadnje pa ne pozabimo, da mora biti otrok tudi delu primerno oblečen. Obleka ga ne sme ovirati; poleti zadostujejo hlačke ali kopalna oblekca, pozimi pa delavni predpasnik v obliki plaščka, za taka opravila, kjer se lahko zmoči, pa predpasnik iz kavčuka, ki se dobi v različnih barvah in kakovostih. S. H.

KUHARICA

Zeljната juha s pšeničnim zdrobom.

Zreži majhno zeljnato glavo na rezance, jih stresi v skledo in polij z zavrelo vodo. Nato zelje odcedi, ga stresi v lonec, zalij z $1\frac{1}{2}$ l tople vode, prideni ščep kumne in ga kuhaj pol ure. Nato prideni debel, olupljen in na majhne kocke zrezan krompir in kuhaj oboje skupaj četrt ure. Razgrej v kozi žlico masti, olja ali masla, prideni žličico drobno zrezane čebule in 2 žlici pšeničnega zdroba ter mešaj, da se nekoliko zarumeni. V zarumeneli zdrob stresi zelje z vodo vred, osoli in kuhaj vse skupaj četrt ure. Ako hočeš juho zboljšati, ji primešaj 1 rumenjaka, preden jo daš na mizo.

Možganov ponvičnik za v juho.

Mešaj v skledi četrt ure za pol jajca sirovega masla in 2 rumenjaka. Nato prideni 2 v vodi ali v mrzlem mleku napojeni in ožeti žemlji, žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, prav malo soli, pest krušnih drobtin in četrt osnaženih, prevrelih in sesekljanih govejih možganov. Končno prideni še sneg 2 beljakov. Vso zmes razmaži prst na debelo na pomazano pekačo ter deni v pečico, da se rumenkasto zapeče. Ko je ponvičnik pečen, ga zreži na kocke in postavi s čisto govejo juho na mizo (za 10—12 oseb).

Zabeljeno korenje.

Mlado korenje ostrgaj in skuhaj v zavreli slani vodi. Kuhanega odcedi, stresi na krožnik, potresi z drobtinami in zabeli s sirovim maslom.

Ostalo meso z oljem, kisom itd.

(Uporabi ostanke mesa in fižola.)

Ako ti ostane opoldne košček mesa, n. pr. $\frac{1}{4}$ kg, ga pusti v juhi. Zvečer ga vzemi iz juhe, ga zreži na listke in naloži v skledo. Zmešaj žličico gorčice, prilivaj počasi 3 žlice olja, dodeni velik ščep popra, drobno zrezano čebulo, žličico zrezanih kapar in 2 na rezance zrezani kisli kumarici. Vse dobro zmešaj, polij to omako po zrezanem mesu, premešaj narahlo z vilicami in obloži s peso, z jajci, na krhljičke zrezanimi, karfižnimi cvetki, stročjim fižolom itd. Daj jed za večerjo.

Bučna mezga.

Buče olup, peške in notranjo stran odstrani, jih zreži in kuhaj v sopari. Nato jih pretlači in stehtaj; za 1 kg bučne zmesi kuhaj 60 dkg sladkorja v $\frac{1}{4}$ l vode toliko časa, da postane sladkor kakor kaša. Nato prideni pretlačeno zmes in kuhaj pol ure, prideni sok limone in žličico drobno zrezane limonove lupine.

Kutinova mezga.

Kutine operi in obriši, prereži jih čez polovico in kuhaj s toliko vode, da so pokrite. Ko popolnoma razpadejo, jih odcedi, pretlači in stehtaj. Zavri v kozi za 1 kg kutinove zmesi $\frac{3}{8}$ l vode (uporabi tisto, ki si jo odlila od kutin) in ji prideni 80 dkg sladkorja. Ko je sladkor toliko kuhan, da se potegne, stresi vanj kutinovo zmes, sok ene limone in žličico drobno zrezane limonove ali pomarančne lupine. Kuhaj mezgo med vednim mešanjem tri četrti ure. Ostalo vodo pa porabi za kutinov želé.

Češpljev kolač.

Mešaj četrt ure 10 dkg sirovega masla, 10 dkg sladkorja in 5 rumenjake. Nato primešaj nekoliko vanilijevega sladkorja, sneg 3 beljakov, 15 dkg moke in žličico pecivnega praška (pekin). To vse narahlo zmešaj in stresi v dobro pomazan tortni model, enakomerno razravnaj. Po vrhu naloži čez pol preklane češplje, in sicer položi drugo poleg druge tako, da je notranja stran češplje obrnjena navzgor. Postavi kolač v srednje vročo pečico, da se rumenkasto zapeče. Pečeni kolač potresi s sladkorjem.

Borovnice z vinom.

Operi 3 litre borovnic in jih stresi na rešeto, da se odteko. Nato stresi polovico borovnic v porcelanasto skledo in jih potresi s $\frac{1}{4}$ kg drobne sladkorne sipe; nanje stresi drugo polovico borovnic in jih potresi zopet s $\frac{1}{4}$ kg sladkorja. Nato postavi na hladno do drugega dne. Drugi dan zavri $\frac{1}{2}$ l vina. Ko zavre, prideni 2 grama salicila in borovnice ter pusti, da vse skupaj vre četrt ure. Nato stresi borovnice v kozarce, hladne zaveži in shrani.

Buče v kislu.

Srednje debelo bučo olup, prereži čez pol in na notranji strani obreži. Iz nje nareži pol prsta dolge in debele kosce in jih položi v kis, ki si mu primešala polovico vode. V tej tekočini jih pusti 24 ur. Nato stresi buče na rešeto, da se odteko. Odtečene buče stehtaj. V loncu zavri za 1 kg buč $\frac{3}{4}$ l vode, $\frac{1}{4}$ l vinskega kisa, 80 dkg sladkorja, nekoliko koscev limonove lupine, košček vanilije in nekaj nageljnovih žbic. V to zavrelo vodo stresi 1 kg bučnih koscev in jih kuhaj toliko časa, da dobé nekoliko rumenkasto barvo. Nato poberi buče v kozarce, tekočino pa kuhaj še četrt ure, da se nekoliko zgosti, in jo zlij v kozarce na bučne kosce. Popolnoma ohlajene zaveži s stekleno kožo ali pergamentnim papirjem.

Borovničev odcedek (sirov).

Stlači 3 l opranih in dobro zrelih borovnic in jih stresi v lončeno posodo, jim prilij 1 l vode in jih pusti stati 1 dan. Drugi dan jih pretlači in precedi, izmeri sok in ga zlij zopet v lončeno ali porcelanasto posodo. Na vsak liter soka deni 1 kg sladkorja v kockah in za 4 l soka 3 dkg vinske kisline. Narahlo pokrij s prtico in skozi 8 dni vsak dan sok premešaj, da se sladkor razpusti. Nato nalij odcedek v steklenice, zaveži jih s pergamentnim papirjem, ki ga z iglo večkrat prebodi. Postavi steklenice na hladen prostor. Rabi borovničev odcedek kakor vsak drug odcedek.

Dišavni kis.

Nalij pol litra vinskega kisa v široko steklenico in mu prideni vršiček pehtrana, lovorjev list, žličico clega popra, 3—4 zrezane šalotke, košček limonove lupine in vršiček janeža. Steklenico narahlo zapri in postavi 8 dni na sonce. Ta kis je zelo okusen za različne omake.

Krompirjeva solata.

Kuhan krompir olup, ga deni v lonec in dobro stlači. Za krožnik krompirja drobno zreži sardelo in jo prideni krompirju, prideni tudi žlico drobno zrezanega drobnjaka, 1—2 žlici olja in kisa. Vse prav dobro zmešaj in solata je gotova. M.R.

Kajne — to ni lepo.

»Sedim zadnjič na vrtu neke gostilne v okolici,« je pripovedoval gospod Dragoletnik, »kar ti pride od nekod moj prijatelj, me zaupno potreplja po rami in pravi: ‚O, kako krasen avto. Z njim se mora biti nebeško voziti. Smem poskusiti?‘ ‚Zakaj ne, če te veseli,‘ pravim, in že je v njem, pelja petkrat, šestkrat po cesti gori in doli, potem pa okoli vogla in — z bogom, nič več ga nisem videl. — Kajne, gospodje, da to ni lepo, posebno ne od dobrega prijatelja, kajti avto bi bil vendar lahko moj!«

Korajža ali poredno dekle.

»Gospod Zajec, če me še enkrat poljubite, pa povem očetu!« se kujaje jezi gospodična Erna.

»Takah groženj se ne bojim!« odvrne pogumno gospod Zajec in jo znova poljubi. »Pa čeprav poveste!« Erna skoči pokonci: »Zdaj pa zares povem očetu!« in steče iz sobe.

Ko najde očeta, mu reče: »Papá, gospod Zajec bi rad videl tvojo novo puško.«

»Tako? No, mu jo pa pokažem!« pravi oče in stopi kmalu nato s puško v sobo.

Cin cin cin! zažvenketajo šipe — in gospod Zajec je že skozi okno na cesti.

Nadarjenost za politiko.

O n a : »Zakaj misliš, oče, da kaže naš fant nadarjenost za politiko?«

O n : »Ker zna toliko reči povedati, ki se lepo slišijo, pa nič ne pomenijo.«

Upravičen ponos.

»Pa naj kdo reče, da nisem svojih otrok pošteno preskrbel! Hči je vdova s pokojnino, en sin je zadel v loteriji, drugi je pa v prisilni delavnici!«

Par.

Ž e n a : »Ti si največji osel na svetu!«

M o ž : »Seveda: drugače pa ti ne bi imela para!«

Najden jezik.

Mož je imel ženo, ki se je kar na lepem namrdnila in po cele tedne rilec kuhala. In lepše ko je hodil mož okoli nje, bolj trmasto je molčala. Slednjič pa je bilo možu dovolj. Ko je imela žena zopet svoj jezični post, prižge mož ob belem dnevu luč in začne z njo hoditi in svetiti po vseh kotih, kakor da nekaj išče. Gleda in brska pod posteljami, v omarah in pod omarami, po vseh miznicah in predalih, za podobami itd. Žena ga gleda in gleda, slednjič pa jo preмага radovednost in vpraša: »I, kaj pa za vruga iztičeš in iščeš z lučjo ob belem dnevu? Ali si znorel?«

»O-o-o,« se mož norčavo začudi, »tvoj jezik sem iskal, ki sem mislil, da si ga izgubila, pa kakor vidim in slišim, ga nisi, si imela dobro spravljenega!«

To je malenkost.

Š p e l a : »Te ne maram! Hočem moža, ki pojde tudi v ogenj, če treba!«

G a š p e r : »Dobro, se pa zapišem h gasivcem!«

Urezal se je.

S n u b a č : »Gospod Bogataj, ljubim vašo hčer, ampak verjemite mi, da ne zastran denarja.«

B o g a t a j (silno premožen mož): »Tako? No, moja hčer dobi samo kak pameten človek.«

Zakaj pa?

»Dragi gospod, sedaj, ko imate ženo, se boste pa vendar dali zavarovati za življenje.«

»Zakaj pa? Ali mislite, da je tako nevarna?«

Pismo zaljubljene žene.

»Ljubi možiček! Kamor se obrnem ali ozrem, posod te mi manjka. Vedno mislim samo in le na tebe. Kadar grem zvečer spat in vidim na kljuki tvojo sukno, zmerom vzdihnem: Oh, zakaj ne visiš ti v njej...«

Mestna cvetka.

»Kaj misliš, stric, ali je dobila sedaj kokoš tudi kurjo polt, ko se je zmočila?«

UGANKE

Urejata Peter Butkovič - Domen in Josip Novak.

Trak.

(Al. Š., Ljubljana.)

Za glavno nagrado.

Številke nadomesti s črkami: 6 a, 1 b, 1 č, 5 d, 6 e, 1 g, 5 i, 1 j, 2 k, 5 l, 1 m, 5 n, 7 o, 4 r, 2 s, 1 t, 1 u, 2 v, 1 ž tako, da dobiš besede po tri črke. Zadnja črka prejšnje besede je obenem prva črka naslednje besede. Besede pomenijo: 1. ptica, 2. reka v Nemčiji, 3. del glave, 4. sorodnik, 5. orožje, 6. sad, 7. krdelo, 8. tekočina, 9. starček, 10. del posode, 11. pesnitev, 12. poglavar, 13. glas, 14. bodica, 15. svetopisemska oseba, 16. žensko ime, 17. žensko krstno ime, 18. mesto v Rusiji, 19. človeški organ, 20. pritok Rena, 21. del glave, 22. poslanec, 23. zdravilo, 24. otok v Dalmaciji, 25. posoda, 26. azijsko mesto in otok, 27. mesto v Nemčiji, 28. slaščica. — Kaj povedo vogelne črke?

Črkovnica.

(France, Središče.)

J l, č e, n p, p s, r š, k m, t v, z a, h j, k m, d f, z a, h j, u z, k m, t v, z a, h j!

Uganke v sekiricah.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v julijski številki.

Mati z detetom. Jemlji črke iz prvega dela traku od leve na desno, iz zadnjega dela od desne na levo, iz srednjega dela pa zaporedoma spredaj in zadaj, da dobiš: **Solnce ne sije tako lepo, kakor materino oko.**

Oglenica. Najprej vzameš na levi strani zgoraj 2 bruni, kar pomeni drugo črko b. Tako nadaljuješ na levi strani navzdol in nato na desni navzgor, da dobiš: **Brez potu ni medu.**

Računska uganke. Prvi je star 22 let, drugi 38 let in tretji 16 let.

Številnica.

(Mirosljub, Vižmarje.)

1	2	3	4	5	6	7	8	a)
9	4	10	8	5	10	4		b)
11	5	8	5	1	12	13		c)
1	12	13	8	5	4	14		č)
12	15	8	16	6	3	1		d)
15	16	5	6	13	4	15		e)
19	4	5	10	8	17	6	5	f)
15	8	5	15	8	12	1	16	g)
3	10	18	19	4	11	4	5	h)
4	9	6	5	1	12	13		i)

a) naslov Ciglarjeve povesti, b) del drame, c) vednost, č) računski izraz, d) opomin, e) povratek, f) svetopisemska oseba, g) kranjski zgodovinar, h) božja čednost, i) sloga. Druga in tretja črka od vrha navzdol povedo rek.

Vremenska uganke za avgust.

(-ol-, št. Vid.)

S l e s p n g o d e e
š d d a n d a m d m i
z e o n v a a j a i i
č m j z r a a r e n o

Skleda.

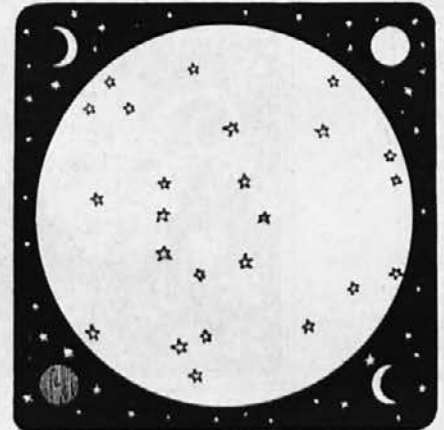
(Al. Š., Ljubljana.)

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
a	a	a	b	b	c	c	e	e	e	e	e
e	e	e	g	i	i	i	j	j	k		
l	l	m	n	n	n	o	o				
p	r	r	r	s	t						
t	v	z	z								
1	2	3	4								

1-5 pokrivalo, 2-6 voznik, 3-7 perutnina, 1-9 dragulj, 2-10 posoda, 3-11 rastlina, 1-15 glodavec, 2-14 prst, 3-15 velem, 4-8 moško ime, 4-12 divjačina, 4-16 porok.

Zvezde.

(J. A., Celje.)

Razdeli krog v 12 enakih delov tako, da bosta v vsakem delu po dve zvezdi.

Demant.

(Franjo Kolšek, Orlavas.)

a	1
a a a	2
a a a a c	3
c č d d d d e	4
e e e e e e f g i	5
i i i j j j k k k k k	6
k k l l m m n n n	7
n o o r r r r	8
r r s s š	9
t v v	10
v	11

Pomen besed: 1. soglasnik, 2. tekočina, 3. mesto v Jugoslaviji, 4. zabela, 5. kamen, 6. slov. pisatelj, 7. član kraljeve družine, 8. trg v Dravski banovini, 9. oseba iz svetega pisma, 10. član družine, 11. soglasnik. Po sredini navzdol ime slovenskega pisatelja.

Posetnica.

(Franc Sodja, Jereka.)

Pavla Sodja

Kairo Č. J.

Kaj je ta žena?

Dopolnilna uganke. Zdolec, obrana, lopica, kovina, sedalo, danica, vojnik, lepilo, polica, ostrog, korito, ujelež, snopek. Dobro povedano je pol storjeno.

Spremenitev. oče, oda, sla, sin, kan, kri, hči, had, zid, zet.

Vremenska uganke za julij. Ključ: ponižnost, zvezda, birma, ključ. Če pasji nam dnevi dež prineso, obilo sladkosti vinu vzemo.

Šaljivka. Stena Aljaževega stolpa.

Črkovnica. Najprej je pet č; torej deneš č na peto mesto. Tako nadaljuješ in dobiš: **Iz nič ni nič.**

Skrit pregovor. Ribič ribiča vidi. Iz literature. Jemlji črke po vrsti iz avtorja in dela, dobiš: **J. Kersnik: Ciklamen.**

Steber. Proza, veper, slovo, obred, koran, topol, stvar, Odesa, Ivana, april, stepa, otrov, sosed, slana, ikona, Timok. Ključ: zibelka, most, vran. Pregovor: **Prepovedan pot vodi v prepovedan kot.**